

M E R I D I A N E

F. C. WEISKOPF • UN CÎNTEC DE DEPARTE

Lei 3,50

F. C. WEISKOPF

UN CÎNTEC DE DEPARTE

EDITURA DE STAT
PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Clubul cărții digitale 2024

Din volumul
F. C. Weiskopf
DER FERNE KLANG
Dietz Verlag Berlin
1950

F. C. WEISKOPF

UN CÎNTEC
DE DEPARTE

În rominește de EM. MIHAIL

1960

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

proclamată după prăbușirea imperiului austro-ungar, însă caracterul ei burghez nu-l amăgește pe studentul Weiskopf, care se înscrie în două organizații universitare socialiste (una cehă și una germană), ia contact cu mișcarea muncitorească cehă și intră în Partidul Social-Democrat, pentru ca în 1921 să participe la congresul de întemeiere a Partidului Comunist Ceh. Și astfel, din această clipă, el va sta cu credință, întreaga-i viață, alături de fiii cei mai buni ai poporului, luptând neclintit, în anii grei ai dominației capitaliste și ai hitlerismului, împotriva dușmanului. După victorie, F. C. Weiskopf și-a servit cu devotament patria, fiind trimis, în calitate de reprezentant diplomatic al Cehoslovaciei, în diferite țări, printre care și China Populară.

Fiu credincios al poporului său, F. C. Weiskopf nu este însă mai puțin unul din cei mai însemnați scriitori de limbă germană ai vremii noastre. Dar literatura lui, deși scrisă în limba germană, reprezintă poporul ceh ca năzuință și idei, îl oglindește ca realitate și luptă proprie pentru o viață mai bună, constituind în același timp o prețioasă și trainică punte de unire a celor două popoare. Întrebat de un redactor american de ce nu încetează să scrie în limba germană, ca semn de protest împotriva lui Hitler, și nu începe să scrie în cehă, Weiskopf a dat un răspuns din care cităm :

„M-am născut la Praga, și încă din copilărie limba cehă mi-a fost apropiată și familiară, ca o limbă soră. Mi-e dragă această limbă și mi-e dragă în primul rând poezia ei... Peisajele boeme și slovace, oamenii din Boemia și Slovacia apar mereu în cărțile mele. Eu însumi am luptat împotriva lui Henlein, conducătorul hitlerist al sudeților, încă din vremea când autoritățile cehoslovace se purtau cu mânuși față de el. După rușinosul tîrg de la München am protestat întotdeauna, de cite ori am avut prilejul și posibilitatea, împotriva nevrednicilor fapte ale lui Hitler în Boemia, patria mea, și mi-am manifestat simpatia pentru poporul ceh, pentru cultura cehă...”

De altminteri, F. C. Weiskopf a scris fără întrerupere și în limba cehă articole, reportaje, eseuri, a făcut parte din grupul poezilor cehi „Devětsil“, alături de Wolker, Vančura și Nezval, iar poporul ceh

– așa cum arătăm mai sus – e zugrăvit în opera lui cu adîncă iubire și luminoasă înțelegere.

Weiskopf a fost de la început de partea celor exploatați, de partea proletariului ceh. Atunci cînd Austro-Ungaria dispărea, Weiskopf n-a „ales“ între burghezia germană și cea care a pus mîna pe putere în noua republică cehoslovacă de după 1918, ci s-a alăturat fără echivoc clasei muncitoare. Și aceasta se confirmă de-a lungul întregii lui cariere scriitoricești. Iată de ce republica burgheză cehoslovacă a găsit în el un dușman la fel de înverșunat ca și Germania burgheză ; și numai în statul popular cehoslovac, ce a luat ființă după al doilea război mondial, și-a văzut Weiskopf împlinite idealurile pentru care a luptat toată viața. Strîns legat de cultura germană, maestru al limbii germane, pe care a cultivat-o cu o pasiune dovedită nu numai de operele sale literare, ci și în studiile critice și stilistice ce i le-a dedicat, el rămîne în același timp un reprezentant vrednic și fidel al poporului ceh.

În 1923, anul în care F. C. Weiskopf își ia doctoratul, îi apare tînărului poet și prima sa culegere de versuri : *Es geht eine Trommel (Trece o darabană)*. Sint poezii revoluționare, în care se întvede caracterul întregii sale opere de mai tirziu : orientarea scriitorului spre clasa muncitoare. În 1926 vîd lumina tiparului însemnările de călătorie în Uniunea Sovietică : *Umsteigen ins 21. Jabrbundert (Trece în secolul al XXI-lea)*, ediția rusă a acestei cărți fiind îngrijită de M. Șolohov. De altfel, Weiskopf va vizita țara socialismului în mai multe rînduri : în 1927, 1931 și 1934, participînd la consfăturile scriitorilor din Uniunea Sovietică. Lupta lui consecventă pentru prietenie cu prima țară socialistă din lume îi va aduce persecuția autorităților burgheze : scriitorul e aruncat la închisoare. După eliberarea din temniță, el va începe drumul spinos al peregrinărilor impuse de fascism. În 1928 îl aflăm în Germania, unde preia direcția revistei *Berliner Morgen (Dimineața berlineză)*. Dar o noapte cumplită amenință să se aștearnă peste bătrînul continent. În 1933, anul înscăunării naziștilor la conducerea Germaniei, cărțile scriitorilor progresiști sint arse pe rug în piețele Reich-ului. Alături de operele lui Heinrich

CUVÎNT ÎNAINTE

Franz Carl Weiskopf s-a născut la 3 aprilie 1900 la Praga. Prin familia tatălui său el aparține minorității germane de acolo, care – la sfârșitul secolului al XIX-lea – se compunea mai cu seamă din industriași, funcționari imperiali, ofițeri, avocați, medici, profesori și din rîndurile căreia s-au desprins scriitori cu renume, ca Rainer Maria Rilke, Egon Erwin Kisch etc. Mama lui F. C. Weiskopf fiind însă cehă și el cunoscînd încă din copilărie la perfecție ambele limbi care se vorbeau la Praga, germana și ceha, orientarea scriitorului de mai tîrziu avea să ia încă de la început o formă deosebită. Într-adevăr, faptul de a fi studiat și de a se fi format intelectualicește în limba tatălui său și de a se simți în același timp organic atașat de soarta poporului căruia îi aparținea mama sa urmau să determine originala lui carieră literară. În Austro-Ungaria de atunci, clasele dominante sădeau în inimile germanilor din Boemia ură șovină împotriva cehilor. Cauzele politico-sociale ale acestui fenomen nu vor întîrzia să se evidențieze pentru tînărul sensibilizat prin însăși situația sa familială, de îndată ce îndemnurile conștiente din afară îl vor ajuta la aceasta.

Încă înainte de a termina liceul, F. C. Weiskopf e înrolat în armată (1918), iar o dată cu sfîrșitul războiului – care pentru el însemnase și primul contact cu operele clasicilor marxismului, puse la îndemîină de un sublocotenent – se întoarce acasă, își isprăvește studiile liceale și se înscrie la universitate. Sîntem în noua republică cehoslovacă,

Mann, Arnold Zweig și Egon Erwin Kisch, ard și scrierile tinărului lor confrate.

Din vremea petrecută de F. C. Weiskopf la Berlin datează prima sa operă epică de dimensiuni mai largi, romanul *Das Slawenlied* (*Cîntecul slav*). E o lucrare care zugrăvește viața din ultimele zile ale imperiului austriac și primii ani după proclamarea Cehoslovaciei, un loc de frunte ocupînd evenimentele politice și sociale care au culminat atunci cu întemeierea Partidului Comunist Ceh.

Incursiunea adîncă în politic și social, perspectiva justă asupra evenimentelor deschisă de stăpînirea concepției materialiste asupra istoriei fac această descriere a sfîrșitului Austro-Ungariei mai pregnantă decît alte încercări de același fel. Pornind de la propria sa experiență și de la observațiile sale directe cu privire la realitatea socială a celui timp de sfîrșit și de început, Weiskopf atacă în *Das Slawenlied* o temă care va reveni mereu de-a lungul operei sale: trecerea intelectualului, dornic să cunoască adevărul și angrenajul real al lucrurilor, de partea proletariatului, adeziunea lui la ideile și interesele clasei muncitoare. Ni se povestesc aici — la persoana întii — întîmplările prin care trece un tînăr intelectual de după 1918, setos să-și dezvolte forțele spirituale în folosul celor mulți și obidiți, de partea cărora se înalță viitorul. În postfața la ediția din 1951 a *Cîntecului slav*, Weiskopf mărturisește că ceea ce l-a ajutat să izbutească atunci cînd, tînăr, a creat această operă a fost faptul că pentru el literatura n-a însemnat o distracție sau un ornament al vieții, ci un element social important, un mijloc de explicare și transformare a lumii.

După venirea la putere a hitleriștilor în Germania, F. C. Weiskopf părăsește Berlinul și se reîntoarce la Praga, unde scoate revista A. I. Z. (*Arbeiter Illustrierte Zeitung* — Magazinul ilustrat pentru muncitori).

El scrie, între anii 1934–36, romanul *Die Versuchung* (*Tentația*), reeditat mai tîrziu sub titlul *Lissy*, unde redă atmosfera din Berlin, în ajunul instaurării celui de al treilea Reich, cu marile conflicte politice și sociale din acea perioadă confuză și plină de neliniște.

Bucurîndu-se de mult succes îndată după apariție, prima ediție

germană a *Tentației*, publicată în 1937 la Zürich, a fost urmată de ediții în limba franceză și rusă; cea în limba cehă era sub tipar cînd Hitler a ocupat Praga în 1938, și a fost distrusă; la fel s-a întîmplat cu ediția în limba olandeză.

Rod al dragostei de patrie, în acel timp, sînt traduceri ale lui Weiskopf din lirica cehă și slovacă, traduceri care vădesc realul său talent poetic, sensibilitatea sa.

Dar, în 1938, Hitler ocupă Praga, și scriitorul e nevoit să-și părăsească iar țara, să ia din nou drumul pribegiei. Se refugiază, ca un prim popas, la Paris, de unde pleacă la New York, la un congres, fiind apoi silit să rămînă acolo, deoarece izbucnește cel de-al doilea război mondial. În marele oraș de dincolo de Atlantic, el organizează, împreună cu tovarășii din „Liga scriitorilor americani”, acel comitet de ajutorare ce a înlesnit venirea în Statele Unite a numeroși scriitori germani refugiați (printre alții Anna Seghers și Hans Marchwitza).

Gîndul lui F. C. Weiskopf e însă mereu și dureros acasă, la plaiurile boeme și slovace, cîmpite de naziști, la tovarășii săi care își dădeau singele pentru o lume mai bună, mai luminoasă, mai dreaptă. Din acest gînd s-a născut romanul *Vor einem neuen Tag* (*În prag de zi nouă*), terminat în America în 1942 și care e un imn de proslăvire a rezistenței slovace împotriva ocupanților fasciști. În fruntea lui, autorul a pus ca motto cuvintele lui Georg Büchner: „Să-i pedepsești pe asupritorii omenirii înseamnă o favoare; să-i ierți, însă, înseamnă barbarie”.

Zugrăvind în mod amplu lupta uriașă a poporului, în clandestinitate sau pe frontul deschis, Weiskopf înfățișează bărbați și femei care pribegesc pe plaiurile proprii lor patrii, în care au ajuns niște oameni fără țară, prizonieri și alungați dintr-un loc într-altul, urmăriți, amenințați, ascunzîndu-se în păduri, în galerii subterane, arestați, uciși ca ostatici. Patrioții slovaci nu-și pierd însă nici curajul, nici elanul și luptă încrezători în victorie; sînt muncitori, țărani, meseriași, uniți indisolubil în mișcarea de rezistență.

Ca și în alte cărți ale lui Weiskopf, *În prag de zi nouă* cunoaște soarta peregrinărilor de atunci; romanul apare mai întii în traducere engleză la New York, apoi în ediție germană în Mexic, apoi în ediție

slovacă la New York, în spaniolă la Buenos Aires, în rusă la Moscova, în bulgară la Sofia și în sfârșit în germană la Berlin și polonă la Varșovia – un adevărat traiect al luptei și al eliberării.

Inspirat de asemenea de viața din patrie în timpul ocupației, romanul *Himmelfahrtskommando* (Acțiune de parașutiști), scris în America în 1943, se petrece la Praga, sub teroarea lui Heydrich. Anii cei mai negri pe care i-a trăit orașul iubit reînvie ca din jalnica, eroica lor cenușă în paginile acestui roman pe cât de zguduitoare veridice, pe atât de înălțător emoționant.

Dar F. C. Weiskopf începuse să scrie încă din 1938, pe când se mai afla în Boemia, întiiul roman dintr-o vastă trilogie pe care o proiecta, continuând apoi lucrul în 1939 în Franța și în 1940 în America. În 1944, în țara de peste ocean, el termină deci *Abschied vom Frieden* (Adio, pace), operă epică importantă, de reconstituire istorică, a cărei acțiune pornește din ultima zi a anului 1912 și sfârșește cu atentatul de la Sarajevo.

În *Abschied vom Frieden* asistăm în adevăr la acel rămas bun de la pace, care a fost punctat de uneltirile partidului războinic din imperiul danubian, avînd ca rezultat ridicarea continuă a numărului recruților și sporirea considerabilă a flotei de război. Trebuia să piară, fără doar și poate, acea „Pragă germană”, compusă din mari burghezi germani, funcționari de stat, ofițeri și intelectuali corupți, suprapusă în chip samavolnic orașului ceh, asupra nu numai național, ci și social. Împingînd țara în război, uneltele imperialismului sperau să salveze regimul feudal, ale cărui foloase le trăgeau de veacuri.

Al doilea roman al trilogiei, *Kinder ihrer Zeit* (Copii ai vremii lor), scris în parte la Stockholm, unde Weiskopf a reprezentat ca diplomat, după eliberare, Republica Cehoslovacă și terminat în 1951 la Pekin, are ca figură centrală pe Adrienne, personaj din *Abschied vom Frieden*. Sîntem în anul 1917 la Geneva, unde în jurul revistei *Fanal*, „revistă lunară pentru colaborare internațională și transformare socialistă”, s-a adunat un grup de luptători internaționaliști, muncitori, studenți emigranți, și apoi la Kiev, unde grupul internaționalist ceh scoate ziarul *Glasul libertății*, redactat în colaborare cu tovarășii bolșevici.

Romanul ia sfârșit cu descrierea unei mari demonstrații pentru pace la Geneva, indicînd legătura strînsă dintre revoluție și pace, într-o formă simbolică, pregnant realistă și elocvent artistică.

Alături de romanele care culminează în trilogia finală (din păcate neterminată, căci scriitorul a murit în 1955), concepută ca o apoteoză în cadrul realismului socialist, F. C. Weiskopf a mai scris numeroase volume de reportaje, însemnări de călătorie, critică literară, nuvele și, în genul scurt, „anecdote”.

Ceea ce caracterizează însă permanent opera lui sînt consecvența și luciditatea cu care urmărește noul ca formă literară, noul ce avea să poarte într-o zi numele triumfal de realism socialist. Arătîndu-se încă de la început un dușman al „copierii” valorilor burgheze, el a năzuit – ca idee principală – să reprezinte adîncul proces de transformare a conștiinței umane în drumul către socialism. Astfel, la Weiskopf tema și metoda se împletesc, își răspund în chip armonios, creator, iar cititorul operelor lui poate confrunta întotdeauna limpede opera cu semnificațiile profunde ale realității.

Stăpîn pe știința materialismului istoric, artistul face din opera sa un adevărat document de previziune. E semnificativ astfel faptul că F. C. Weiskopf a scris în perioada de exil, în America, romanul *Vor einem neuen Tag*, avînd ca temă revolta patrioților, rămași în țară, împotriva ocupanților fasciști. La data cînd a apărut romanul, adică în decembrie 1941, armatele germane se aflau în fața Moscovei, îmbătate de iluzoria lor victorie. Abia trei ani mai tîrziu avea să izbucnească revolta prevăzută în *Vor einem neuen Tag* și chiar în regiunea în care își plasase Weiskopf acțiunea romanului său. Pe drept cuvînt putea deci scriitorul să noteze, în postfața la o ediție recentă a cărții sale: „Așa se împlinesc uneori visele artistului. Dar trebuie să fie vise care stau în picioare, născute dintr-o concepție despre lume care, în locul unor stări încrămenite, vede procese evolutive, în continuă mișcare, putînd desprinde în ziua de azi fenomenele zilei de mîine.”

Pentru creațiile sale din genul scurt, Weiskopf și-a ales ca motto grăitoarele cuvinte din Heraclit: „Poporul trebuie să lupte pentru dreptate întocmai ca pentru zidurile cetății”, din Voltaire: „Cine iartă crima devine complicele criminalului”, și din Gorki: „Om – ce mîndru

sună acest cuvânt !", care cuprind în lapidaritatea lor crezul celui mai autentic umanism. Și, în adevăr, izvorite din acest crez, toate nuvelele și anecdotele lui F. C. Weiskopf tratează cu dragoste și înțelegere despre omul anonim, sărman, victimă a orînduirii nedrepte, dar care în clipa hotărîtoare a vieții lui, adeseori chiar în clipa morții, își depășește condiția mediocră și își realizează destinul într-o dimensiune eroică.

Nuvelele din culegerea de față aduc cititorilor romîni tocmai această perspectivă deschisă de Weiskopf asupra omului. Eroi micilor povestiri sînt așadar oameni simpli, pe care societatea burgheză i-a condamnat la umilință, la durere și neștiință. Însă în noaptea în care soarta pare să-i fi aruncat pentru totdeauna, pîlpîie deodată lumina vie a conștiinței, a solidarității sociale, ajutîndu-i să surprindă înțelesul ascuns al lucrurilor, să-și dea seama de forțele care îi asupresc și pe care le pot înfrunta și pînă în cele din urmă birui, prin lupta comună, stăruitoare și plină de nădejde.

Ivan Goloșin, din *Acasă*, fost soldat în armata cehoslovacă, hărțuit de colo-colo, după ce republica burgheză începe să se destrame sub presiunea fascismului, ca un biet om fără țară, de la cehii care nu mai au nevoie de el la ungurii care îl alungă, își descoperă cu greu, dar cu cită bucurie, patria adevărată, Ucraina socialistă, liberă ! Situația dramatică a unei regiuni care între cele două războaie mondiale e oferită de imperialiștii occidentali cînd burgheziei cehe, cînd burgheziei maghiare, spre a le atrage într-o politică de cotropire, ca și mitul perfid al „Ucrainei mari”, născocit de aceleași cercuri revanșarde, sînt relevate aici de F. C. Weiskopf cu multă îndrăzneală.

În *Un cîntec de departe*, Olena, logodnica unuia din cei doi flăcăi porniți dintr-un sat slovac să lupte ca voluntari tocmai în Spania, ca să-i înfrîngă pe cei ce vor să doboare Republica spaniolă, ajunge și ea, prin stăruință și curaj, să descopere, nu numai pentru dînsa, dar și pentru cei din jur, înțelesul acestei lupte care se dă acolo, departe, în numele democrației și al libertății, spre folosul lor, al tuturor. Mișcătoare sînt dragostea și încrederea cu care oamenii sărmani din îndepărtatul sat slovac se adună în jurul „lăzii vorbitoare”, ale cărei graiuri nu le înțeleg, dar care le aduce totuși zi de zi vestea rezistenței Ma-

dridului, prin imnul Republicii spaniole. Iată cum cîntecul purtat de unde devine un imn al solidarității muncitorilor și țăranilor săraci de pretutindeni.

De un mare tragism e frămîntarea din sufletul muncitorului Vojta Pulkrábek, din *În impas*, care se vede silit să aleagă între solidaritatea cu tovarășii lui de grevă și viața soției sale mîrihunde, cerșind medicamentul ce ar putea să o salveze. Dar cînd Pulkrábek se întoarce acasă cu banii obținuți de la patron, ca preț al trădării sale, o găsește pe soția lui moartă. În fața acestui cumplit deznodămînt își dă seama de adevăr.

Cît de fierbinte începe să ardă lumina conștiinței de clasă în mîntea pînă atunci învăluită de întuneric a mașinistului Halaburda, din *Înțelepciunea de pe urmă !* Proaspăt eliberat din închisoare, Halaburda crede că a dat norocul peste el cînd i se oferă o muncă de mecanic într-o fabrică unde lucrătorii sînt în grevă. Îmbătîndu-se, nu mai e în stare să pună în mișcare motoarele uzinei, iar greviștii interpretează gesticul lui ca un semn de solidaritate cu ei și îl aclamă. De-abia cînd se trezește din beție își dă seama Halaburda că ar fi putut într-adevăr să participe conștient la acțiunea tovarășilor săi de suferință și că „zilele mari nu sînt ale fiecăruia în parte, ci ale celor mulți”.

Arta discretă și răscolitor umană a lui Weiskopf se vedește din plin în povestea vagabondului Andrej Petko, din nuvela *Un soldat al revoluției*. Abrutizat de mizeria la care îl coboară condițiile orînduirii burgheze, Petko își petrece verile în vagabondaj, făcînd ici și colo mici reparații de curse, de grătare, iar în preajma iernii comite totdeauna o penalitate care să-i atragă patru-cinci luni de închisoare : viața de cruntă sărăcie „de afară” în vremea iernii e mai grea decît cea din pușcărie. Cînd întîmplarea îl face să participe, o dată, inconștient, la o acțiune a clasei muncitoare, acțiune în care e rănit și moare, Petko cîștigă, fără să vrea, dar ca un simbol pentru mizeria și degradarea la care l-a împins o viață întreagă societatea nedreaptă și din care toți cei ca el nu pot ieși decît prin acțiunea luptătorilor conștienți și activi, aureola de „soldat al revoluției”.

De la zguduitorul tablou din *Fuga*, în care Vasil Gulec și soția lui, Marfa, împinși de mizeria cumplită în care se zbat țăranii săraci din

podişul Verhovinei, îșiucid copiii, până la duioasa și în același timp sfișietoarea poveste a bătrinei măme care și-a pierdut fiul pe frontul antifascist spaniol, din *Merișorul de aur*, arta lui F. C. Weiskopf stă mereu în slujba omului, punînd la îndemina cititorilor înțeleșuri vii, roditoare, ce sînt tot atîtea arme de luptă pentru o existență mai luminoasă, mai bogată și mai fericită.

GEORGETA HORODINCA

FUGA

Omul înalt, uscățiv, în cojoc de oaie mișos, murdar și cu pantaloni cenușii de pînă pășea voinicește.

În spatele unui pinten muntos, repezit mult în afară, dispăreau cîmpiile, ultimul sat mare de șes, podul cel nou, la care tocmai se lucra. Drumul, pînă aici destul de larg și de bun, se îngusta și se desfunda. Încet, aproape pe nesimțite, dar necurmat, se apropiau crestele munților și pădurile.

Vară. Ecoul loviturilor de mai, care venea dinspre pod, se pierdea în mijlocul liniștii și al zăpușelii.

Frumoasă muncă ! Pe mal, jocul topoarelor lucitoare, în apă, săltatul bolovanului greu, ridicat și lăsat să cadă pe stîlpii care, mai tîrziu, aveau să poarte podul cel nou.

„Hei, rup ! Hei, rup !” cîntă muncitorii, ridicînd bolovanul. „Hei, rup ! Hei, rup !” Stîlpii par cai îndărătnici, care ascultă cu de-a sila.

E un miros puternic de apă, rășină, lemn proaspăt.

Omul înalt și uscățiv privise o bună bucată de vreme la cei care lucrau ; mirosul îi mai stăruia și acum în nări, iar în urechi, zgomotul.

„Măi băiete, să ai acasă un topor ca ăsta ! E mai bun ca oricare din topoarele lui Juraj Škyryka...”

Plescăi din limbă, gîndindu-se cam ce-ar putea face cu un asemenea topor. „De pildă, să-l schimb. Pe niște cizme cu carîmb înalt. Sau pe două sape ca lumea, pentru cartofi...”

Drumul coti iar și începu să aburce pieptiș pe povîrnișul muntelui. Pădurea era aproape de tot. Pădurea e întunecoasă, deasă ca peria. În spatele ei, în spatele creștelor, se întinde podișul Verhovinei, sărăcăcios și tare ca o palmă bătătorită. Pămîntul, avan și zgîrcit, dă roade doar pentru trei luni din an. De jos, urcă piatra, care nu lasă rădăcinile să pătrundă adînc ; de sus, coboară pădurea, care sloboade mistreții asupra semănăturilor tinere, ca și cum tot n-ar putea uita că i-au fost răpite cîteva biete ogoare. Satele sînt mici ; două rînduri rare – cînd mai lungi, cînd mai scurte – de bordeie de lut și colibe de lemn. Vitele trăiesc împreună cu oamenii, sub același acoperămint. Vitele ? O găină, un porc. Cînd au crescut, oamenii le schimbă la negustor, pe gaz, pe o pereche de cizme, pe sare. Sarea e foarte bună. Untură ? Zahăr ? Carne ? Bărbații își mai aduc aminte de gustul lor ; din timpul războiului, cînd au fost soldați. Un singur lucru se găsește din belșug : copii. Mari, mici ; fiecare bordei mișună de ei. Numai că deseori nu poți să-i deosebești pe cei mari de cei care mai sînt copii. Abia cînd îi privești în față îți dai seama că cei mici sînt de fapt mari, iar cei mari sînt, deseori, copii. Copii care rid, dar ai căror ochi sînt morți totuși. Mîntea din cap li s-a scurs prin ochi... „Sînt bolnavi”, se spune despre ei. Altminteri, rareori se spune despre cineva că e bolnav ; mai curînd că „l-a apucat slăbiciunea”, sau despre copii că „au fost prea firavi”. Cu alte cuvinte, asta înseamnă că au murit de foame. Mulți dintre copii sînt prea firavi. Mulți se „îmbolnăvesc”. În fiecare bordei îi vezi șezînd și dormitînd, mici ființe idioate, cu fețe bătrîne, cu capete ca dovlecii și cu piciorușe strîmbe, sau copii mari, rizători, cu ochii sticloși.

Verhovina... Păduri, pietre, iarbă uscată, pămînt sterp, rod sărac. Dovlecii, cartofi, ovăz înseamnă belșug. Sfeclă și fasole, numai de-ar fi îndeajuns ! Nici măcar bureții de pe copaci nu ajung. Cînd se termină, stomacului gol nu-i mai rămîne decît scoarță verde.

În fiecare an podișul e bîntuit de foamete. „Ia să nu mă mai gîndesc la asta !” Din vale urca seara, furișîndu-se pe povîrnișuri. Numai creștele îndepărtate, scîldate încă în lumină, se profilau pe cerul limpede. „O să fie o noapte frumoasă...”

Omul înalt, uscățiv cerceta acele uscate și frunzișul veșted de sub copaci.

Jos, în oraș, agentul cu păr creț, care recrutează muncitori pentru marea societate franceză minieră și metalurgică din Lorena și care, pe lângă asta, face și comerț cu lemn de mină, strigă furios după portarul hotelului.

Unde-i vizitiul pe care l-a tocmit ? Nu-i acolo ? Nemaipomenit ! Agentul declară că n-o să mai dea un ban bacșiș, amenințînd c-o să facă răspunzător hotelul, în caz că n-o să poată pleca a doua zi dimineață.

Cuprinși de zel, chelneri, cameriste, *boys*¹ gonesc de-a valma. Numai omul de serviciu e liniștit.

– Totul o să fie *all right*², domnule ! îi spuse el furiosului.

– Nimic n-o să fie *all right*, se vaietă agentul. Și, în definitiv, de ce vorbești englezește cu mine ? Doar nu sînt un lord care are mult timp de pierdut.

– Vă rog să mă iertați ! se scuză omul de serviciu, mi-a scăpat numai așa, dintr-o veche obișnuință.

Dar agentul nu se mai sinchisește de el. A venit din apus cu trenul de dimineață și în timpul zilei a trecut pe la negustorii de cherestea ; voia să se culce devreme, pentru a porni în dimineața următoare, încă înainte de răsă-

¹ Băieți de serviciu (engl.) (n. r.).

² În regulă (engl.) (n. r.).

ritul soarelui, prin satele din Verhovina, să recruteze muncitori. Dar vizitiul n-a venit, și plecarea pare problematică. Supărarea, care a mocnit în el tot timpul (pentru că unele din afacerile cu cherestea nu s-au încheiat atât de favorabil cum s-ar fi așteptat el), a izbucnit acum dintr-o dată.

Atras de zgomot, judecătorul stagiari, care are țăcălie, se ivește în ușa dintre hol și sala de mese, pentru a vedea ce s-a întâmplat. În spatele lui se îngrămădesc, în prag, profesorul și topometrul, cu care a jucat pînă acum pocher. Toți trei au sosit aici o dată cu agentul. Topometrul, pentru un scurt concediu, ca apoi să se întoarcă la comisia lui de măsurători, din apropierea graniței; profesorul, ca delegat al „Asociației tinerilor creștini”¹, pentru a studia starea socială a acestui izolat ținut de munte; judecătorul, pentru a-și face aici stagiul. Profesorul și topometrul voiau și ei să plece a doua zi dimineată în munți. Întrebară într-un glas:

– Ce s-a întâmplat?

Dar agentul – ghiulea mică și zgometoasă – și zburase din hol.

Judecătorul stagiari se adresa celorlalți doi:

– Da, domnii ar fi trebuit să se aștepte la una ca asta. Pe aici încă e, cum s-ar spune, un ținut sălbatic. Oamenii nu cunosc încă exactitatea noastră apuseană. Trebuie abia să le-o virim în cap. Da... jucăm mai departe?

Dar cei doi voiau să urce sus, să-și facă bagajele.

– Pentru orice eventualitate, dacă ar fi să plecăm totuși mâine dimineată...

– Ei, atunci, noapte bună. Și călătorie plăcută, domnii mei!

Se uită după ei cum urcau scările. Topometrul avea un spate lat, pătrat; profesorul era slăbuț ca un băiat. „Ai

¹ Organizație internațională de tineret, avînd scopul diversionist de a-i abate pe muncitorii tineri de la lupta revoluționară (n. r.).

putea să-i iei drept tată și fiu, și cînd te gîndești că profesorul e cel mai în vîrstă!”

Se întoarse, căscînd. Cărțile se mai aflau pe masă. Păcat că nu jucau mai departe, căci cîștigase.

„Noroc la cărți...” se gîndea la soția lui; se însurase de cîrînd și ceruse să fie transferat aici, ca să avanseze mai repede. Se gîndea cu dor la alunița de pe umărul ei. Trebuia să-și aducă nevasta repede. De îndată ce-o să se aranjeze cît de cît...

Să mai iasă astăzi?

Vizitiul tocmai intra în hol, cu pas legănat.

– Ai sosit! Domnul te-a așteptat degeaba. Cum poți fi atât de mojit față de străini? Ar trebui să vă mai țină din scurt cineva! Trecu pe lîngă vizitiu și privi în stradă. Nici urmă de agent. Sălbatic ținut, într-adevăr, mormăi el. Poți aduce oare o femeie aici?

Făcu un pas în stradă, șovăi, apoi se îndreptă, la început încet, pe urmă repede, spre o țintă precisă: spre casa unde, deasupra ușii viu luminate, citise mai înainte cuvintele: *Cabaret Chat Noir*.

„Dumnezeule, decît să zaci în camera mizeră de hotel... Ce înapoiere... Dar trebuie să fie încă mult prea devreme... Ei, o să vedem.”

„Doar nu arde, se gîndi vizitiul și se așeză pe borna din fața intrării hotelului, ca să aștepte întoarcerea agentului, tot plecăm abia mîine.”

Își țeșălase calul, îi dăduse nutreț și abia după aceea venise încoace. Calul prețuia mult, de pe urma lui trăiau cinci oameni. Așa că nu se putea altfel decît să îngrijești mai întîi de animal și abia după aceea de domnul care te-a tocmit.

Muncitorii de la pod lăsară maiul cel greu să cadă pentru ultima oară peste un stîlp și se opriră din lucru. Își luară uneltele și gamelele și plecară.

– Asta-i partea afurisită din toată povestea, zise unul către cel de alături ; muncești pînă noaptea tîrziu, ca să poți trăi, și în felul ăsta îți mănînci chiar tu din zilele în care ai mai putea avea de lucru.

– Poate că după aceea o să construiască în altă parte, răspunse celălalt, dar tonul lui dezmințea cuvintele.

Șirul îngust de oameni se îndrepta încet spre oraș. Vorbeau puțin, oboseala îi apăsa ca o povară grea asupra capetelor și asupra umerilor. Din cînd în cînd se auzea zdrăngănitul uneltelor purtate pe umeri, al gamelelor și al cănilor de tablă. Clic-clac...

„Parcă-s clopoței la îngropăciune¹, fir-ar să fie, sună ca la îngropăciune !” se gîndi ultimul și scuipe.

Nevastă-sa zăcea acasă, pe paie, și nu se putea mișca. Noaptea o apucaseră crampele. Reveneau des de la ultima naștere. Și acum era iar însărcinată.

„Dumnezeule, nici nu mai știi ce înseamnă viața !” În fața ochilor vedea mizera colonie de bordeie de la marginea orașului – grămada de barăci dărăpănate și vagoane scoase la reformă, în care locuiau, înghesuți ca sardelele, muncitorii. Opt, zece, doisprezece oameni într-o odaie. Odaie ! Ca și cum ar fi fost cu puțință să-i spună așa cămăruței aceleia !

„Cît e ziulica de mare, ești mort, o bucată de lemn sau de oțel, o unealtă ; nu simți nimic, nu știi nimic. Iar seara ești prea trudit, parcă ți-s oasele frînte.”

Omul înalt, uscățiv, cu cojoc de oaie făcu un popas. Trunchiul pe care se așezase, la o aruncătură de băț de marginea drumului, era de fapt în pădure.

Se lăsa întunericul. Seara atinsese crestele munților. Tîra în urma ei o trenă lungă de neguri.

Un rest de pîine fu înghițit la repezeală. Mai avea oare ceva de îmbucat prin buzunare? Nimic. Cu gîndul la ultima

¹ La catolici, mortul e însoțit la groapă de un băiat, ajutorul preotului, care sună din clopoței (n. r.).

masă, uscățivul se linse pe buze. „La o adică – dacă stai să te gîndești bine – n-a dus-o din cale afară de prost, acolo, jos...”

De ultima masă se bucurase pe cînd mai era încă în închisoare. Fasole cu o bucată mică de slănină. Mîncare de adio.

Începu să se scotocească din nou prin buzunare, căutînd un petic de hîrtie, pentru a-și răsuci o țigară. Unul dintre muncitorii care lucrau la pod îi dăruise foi de varză uscate.

„Aha, uite !” Netezi cu grijă, aproape cu dragoste, singura bucată de hîrtie pe care o găsisese ; alese o parte pe care se găseau mai puține semne negre de cerneală ; tăie încet, atent un pătrat mic din coala cea mare și băgă restul la loc. Era foaia de eliberare, pe care o căpătase dimineața, cînd părăsise închisoarea.

În timp ce începu să duhănească, gîndurile i se cam învîlmășiră. „Închisoare... mîncare... pătură... Marfa și copiii...”

Încetul cu încetul, gîndurile i se limpeziră : „Oare o fi scos-o la capăt și fără mine cu însămințatul de primăvară ? Le-o fi ajutat cineva să ducă iar pe coastă pămîntul cărat la vale de ape ?”

Foamea se tîra chinuitoare printre gînduri, trăgînd după ea amintiri despre mîncarea din închisoare.

În vremea asta, nevasta uscățivului, Marfa Gulec, tăia, cu un cuțit vechi și știrbit, beregata celui mai mic dintre copii, care plîngea, culcat în leagăn ; voia să-i omoare apoi și pe ceilalți și să-și facă și ei seama, dar în fața trupușorului care zvîcnea, scaldat în sînge, își pierdu curajul și începu să urle ca o fiară rănită.

Vecinii veniră și hotărîră : „S-a îmbolnăvit. Trebuie legată, altminteri le mai taie gîtul și celorlalți trei !”

O legară de îndată. Apoi plecară. Pe dușumea, dedesubtul leagănului, care se mișca ușor, rămase o pată întunecată.

Ivan Kurach, unul dintre vecini, se întoarse încă o dată, ca să ia cuțitul ce se afla pe jos. Femeia tot mai țipa. Ivan îi zise :

– Nu mai țipa așa. O să rămii fără glas !...

Se apropie de leagăn.

– Ia te uită, cât sînge poate să aibă într-insul un ghemotoc ca ăsta ! Încet, cu grijă, șterse cuțitul cu cirpele din leagăn. Așa !

Celor trei copii, care se ghemuiseră într-un colț și se holbau la el – doi dintre ei erau idioți – le aruncă o bucată de piine, oarecum ca o despăgubire. Îndată după asta îi păru rău : dar piinea – tare, neagră, din cartofi cruzi și iarbă, coaptă fără sare – fusese înghițită.

Femeia tot mai țipa, acum cu voce subțire, îndepărtată. Pe Ivan Kurach începu să-l cuprindă spaima. Ieși repede din bordei.

– Vedeți, îi spunea profesorul topometrului, poate că sună curios, dar așa este : unul ca noi, ai cărui părinți au fost totuși ruteni, vine încoace, înțelege, la nevoie, cîteva cuvinte, dar nu mai are nici cea mai mică contingentă cu ținutul și cu oamenii de aici. Interesul care-l mină încoace, lăsînd la o parte curiozitatea de a vedea patria părinților săi, este, în linii generale, doar de natură principială. Un interes care se manifestă față de starea socială locală, dar nu față de latura ei personală, specială, ci față de caracterul ei general, ca simptom al unei anumite forme economice înapoiate, deci, cum s-ar zice, desprins de limitarea ei locală. Mă-nțelegeți, nu ? În acest timp profesorul deschise cu îndemînare o cutie de pere de California. *Californian pears*, întotdeauna am cîteva cu mine. Sînt delicatase de care nu mă pot lipsi ; pot spune că-mi sînt strict necesare pentru a-mi menține suplețea spiritului ; în fiecare seară două pere...

Din cutie, sucul curgea, dens și auriu, în farfurie.

Bălăbănindu-și piciorarele, cu pălăria dată pe ceafă,

agentul cu păr creț trecu pe lîngă vizitiu prin holul hotelului.

Vizitiul strigă în urma lui :

– Domnule... domnule... sînt aici !

Cîrlionțatul răspunse peste umăr :

– Nu mai am nevoie de dumneata. Am tocmit pe altcineva. Să fi venit la timp. Apoi îi spuse portarului numărul camerei : Douăzeci și trei, și porni pe scară, în sus.

În urma lui, vizitiul, care abia acum se dumerise pe de-a-ntregul asupra celor spuse de agent, injură :

– Blestematele ! Parcă n-ar fi trebuit să dau întii nutreț calului...

II

Vehiculul, o trăsură ușoară, galbenă, trasă de doi cai, urca, huruind zgomotos, drumul abrupt de munte, ce șerpuia înspre creste în cotituri multe și neregulate.

Nenumăratele gropi erau pline cu apă de ploaie viu colorată de razele soarelui și ușor încrețită de vînt, care la trecerea roților împrășca în sus stropi sclipitori.

Din pădurile ce se întindeau și de o parte, și de alta a drumului se ridicau aburi.

Era liniște. Puntea improvizată, nestabilă, lîngă care muncitorii fixaseră ieri stilpi grei ce aveau să susțină podul cel nou, rămăsese mult în urmă ; ordinele și loviturile de mai nu se mai auzeau de mult.

– Se lucrează, nu glumă, pe asemenea vreme ! spusese agentul către topometru, care stătea lîngă el, cînd trecură pe lîngă podul în construcție. Se lucrează, nu glumă ! Parcă-ți vine să te dai jos și să te apuci și tu de treabă. Ar fi mai sănătos decît să stai în trăsură și să-ți zdruncini oasele pe drumul ăsta păcătos !

Topometrul încuviințase. Iar suplinitorul, care fusese luat din milă – trebuia să ajungă undeva, sus, într-un sat de munte uitat de Dumnezeu, unde școala stătea pustie de la începutul războiului celui mare, așteptând un nou învățător – spusese cu o figură radioasă că și el ar fi coborât bucuros, să facă puțină mișcare... în general, munca în aer liber era idealul lui, și nădăjduia că are să poată preda cel puțin două ore sub cerul liber, la aer curat.

Muncitorii de la pod își dăduseră coate când trecuse trăsura.

– Îl cunoști pe ăla de colo ?

– Cred că da, numai că nu știu de unde.

– A fost pe-aici în urmă cu vreo șase luni și a tocmit muncitori.

– Adevărat, e ăla mărunțel. Douăzeci de coroane în mână și drum gratuit nu-i rău.

– Îl cunosc bine, e din Laturky. Tatăl lui ținea acolo o dugheană de mărunțișuri. Era cârciumar.

– Drum gratuit până-n Franța. Oare or mai fi având nevoie de oameni ? Trebuie să fie o țară bogată !

– Nici el, înainte, n-avea nimic, nici cât negru sub unghie, și acum se plimbă cu trăsura.

Muncitorul, a cărui soție zăcea într-una, se gîndea dacă n-ar fi mai bine să plece în Franța. După patru luni de foame se tocmise în sfîrșit la construcția podului și se gîndea din nou cu groază la șomajul care-l aștepta după terminarea lucrărilor.

Oare n-ar fi mai bine să plece în Franța ? Aici nu-i rămîne omului nimic altceva decît să moară de foame !

Se vedea iarăși căutînd în zadar de lucru, săptămîni și luni de-a rîndul. Era strungar, muncitor priceput ; cîștigase binișor înainte, cînd fabricile nu fuseseră încă închise și mașinile încă nu fuseseră demontate și transportate peste graniță, în Ungaria, unde se găsea mină de lucru mai ieftină.

„Mașinile au emigrat, se gîndea omul, oare eu ce mai caut aici ?“

Franța ? Era tare departe ? Toamna trecută plecaseră într-acolo mulți muncitori și țărani nevoiași. Deocamdată își lăsaseră aici nevestele și copiii. Așa ar trebui să facă și el. „Dar le-aș putea trimite mereu cîte ceva din leafă, chiar cea mai mare parte !“

Își aminti cum pîrbegise prin Austria, ca flăcău ; cum reușise s-o scoată la capăt, trăind doar cu un codru de piine, veșnic lihnit de foame, dar sigur că va izbîndi, cu mult mai mulțumit decît acum.

„Dac-ai mai fi tînăr...“

Trăsura mergea mai încet. Caii trăgeau din greu. Dru-mul urca pieptiș la deal.

– Oricum, podurile se reconstruiesc, observă cu mîndrie topometrul, adresîndu-se agentului, e un progres vădit. Și-apoi, așteaptă mai întîi să prindem rădăcini pe aici ¹, și după asta să vezi.

Începu să povestească. Lucra aici de cinci ani. Imediat după ocuparea ținutului venise încoace cu prima comisie pentru trasarea granițelor.

Războiul tocmai se terminase. Bineînțeles că peste tot era sărăcie. Ținutul fusese, doar, și înainte un copil vitreg. Guvernul maghiar n-a vrut niciodată să investească bani în acest ungher. Apoi a venit războiul. După război, revoluția, Puterea Sovietelor, un nou război, ungerii împotriva cehilor, românii împotriva ungerilor. Fusese o adevărată harababură. Țăranii își ieșiseră din fire. Peste tot, păduri incendiate, peste tot, țărani intrînd cu plugul în pămînturile moșierilor ! Dar nu după multă vreme fusese instaurată ordinea. Cu mînă de fier. E drept că oamenii de sus, din satele Verhovinei, sînt mai mult decît săraci. Un

¹ Se referă la o parte a Ucrainei subcarpatice, cotoplită după primul război mondial imperialist de către guvernul burghez al Cehoslovaciei. Astăzi ea face parte din Uniunea Sovietică (n. r.).

pogon de pământ, deseori numai o jumătate, pentru o familie întreagă, numeroasă. În fiecare an bîntuie pe acolo foamea. Dar fără să fi restabilit în prealabil ordinea și siguranța nu poți să te apuci să îmbunătățești situația țăranilor din Verhovina.

– Și foamei o să-i venim de hac. E nevoie numai de răbdare, trebuie să ni se dea timp !

Agentul încuviință. Cunoaște situația. E într-adevăr așa cum a spus topometrul : trebuie să li se dea timp „pionierilor noștri de aici“. Fără cîrteli, fără semne de nerăbdare. E și așa destul de greu pentru ei. Vocea lui era mică.

„Iritantă !“ se gîndi topometrul și se grăbi să spună că și acum se dau ajutoare, grîne și caravane sanitare. Dar fiecărui om cu judecată îi apare limpede că toate acestea nu sînt încă satisfăcătoare. Aici trebuie creată o industrie. La dracu – trebuie introduse taxe vamale, trebuie să se interzică importul ! Mîna de lucru mai ieftină ca aici nu se găsește nicăieri. Se îmbăta cu cifre : mașini, capital, fabrici, tranzacții...

Profesorul îl ascultă binevoitor și spuse plin de importanță :

– Nu-i rău, nu-i rău ! Ai spirit întreprinzător de american, dragul meu ! Ajutor economic, ajutor economic productiv, de asta-i nevoie în ziua de astăzi !

„Ajutor economic productiv, grozavă expresie, trebuie s-o țin minte neapărat, se gîndi agentul, într-adevăr grozavă : ajutor economic productiv, într-adevăr colosal !“ Se înfierbîntă. Profesorul avea dreptate. Trebuiau create posibilități de a munci, de a cîștiga. Era neapărată nevoie. Mișcat, constată că ocupația lui corespundea întru totul acestei năzuințe. Oare nu le ajută el țăranilor din Verhovina să scape de foame ? Nu le oferă posibilitatea să muncească ? Poate că topometrul avea țeluri mai vaste, privea în viitor, plănuia construirea unei industrii... dar el, el

ajuta acum, direct, încă înainte ca planurile mari ale celui-lalt să poată fi realizate. Dintotdeauna presimțise sensul mai adînc al profesiei sale, acum îl recunoștea. „Trebuie să adun cel puțin o sută cincizeci, socoti el, cazînd, fără tranziție, din domeniul eticii în cel al aritmeticii, altfel nu merită osteneala.“ Se întoarse din nou în sferele înalte : „O sută cincizeci de guri mai puțin, asta înseamnă că celorlalți le rămîne mai mult...“

Vizitiul se răsuci pe capră și spuse, arătînd cu codiriștea biciului înspre costișa golașă, pîrjolită, pe lîngă care treceau :

– Aici a ars săptămîna trecută.

Peste locul pîrjolit puteai privi pînă departe, în vale, unde se întindea șesul. Se zăreau cîteva sate, în mijlocul pătratelor verzi și galbene ale cîmpiilor și pășunilor. Pe unele pășuni se puteau desluși chiar turme de vite : puncte mici, albe și cafenii, mișcîndu-se agale.

– Da, jos, zise topometrul, care prinsese o privire de-a profesorului, jos viața e cu totul altfel decît pe podiș. În primul rînd acolo e pămînt bun de arătură, negru și gras. Porumb, grîu, floarea-soarelui, vite puternice, frumoase, toate acestea amintesc de Slovacia. Începu să descrie cit de mănoasă e țara mai încolo, către miazăzi și apus. În iulie începe strînsul bucatelor, și toamna tîrziu încă se mai strîng roade. Se poate cultiva orice, grîu din cel mai de soi și viță de vie. Și să vezi te malul Dunării ! Pămîntul de acolo e ca untul ! Plescăi cu poftă. Toamna nici nu mai vezi frunzișul de mulțimea fructelor ! Deveni aproape poetic : Tot ținutul e ca aurit. Cînd soarele strălucește peste vița de vie și peste pomi, te crezi într-o grădină fermecată. Totul e de aur...

– Pentru că veni vorba de aur, interveni în discuție agentul, pămîntul din miazăzi și din apus e într-adevăr de aur. Nu, nu, fără nici o exagerare. Găsești acolo tot ce-ți poate dori inima : fier, cărbune, argint, aur, apoi opale,

opale lăptoase, cum nu mai găsești decât într-o singură țară, în Persia sau în Argentina... în sfârșit, într-o țară din afara Europei. Am citit prospectul unei întreprinderi miniere. O societate franceză, că și a mea.

Tăcură. Agentul se căută prin buzunare.

Pe-ncetul priveliștea se schimbă. Se ivi o pată mare, o biserică.

Agentul găsisse prospectul.

– Uite, scrie aici... va să zică e Australia. Numai în Australia se găsesc opale de-astea lăptoase.

– E un articol de export important ? se interesă profesorul.

Agentul ridică din umeri.

Suplinitorul, care ascultase în tăcere, spuse deodată :

– Acolo mai trăiesc papuașii, dar seminția lor aproape că s-a stins.

Toți se uitară la dînsul, și el amuți, roșind.

Jos, în oraș, judecătorul cu țcălie se trezise abia acum. Căscă și se întinse alene. Era foarte obosit. Să mai doarmă un pic ? Se întoarse pe partea cealaltă. Abia acum, cînd privirea îi căzu pe cel de-al doilea pat, își aminti că nu era singur. Se uită într-acolo. Fata – căreia i se zărea numai părul negru, răvășit – mai dormea.

Închise ochii și-și rechemă în minte seara din ajun. Fata era tină, oacheșă, plinuță. Pesemne de prin Ungaria. Astea se pricep la dragoste. Imaginea neveste-si, trușă și rotundă în șolduri, îi apără pentru o clipă și apoi se depărtă, dispărînd pe fereastră. Numai cea oacheșă, plinuță, cu păr negru era aici. Cu ochii închiși, dibui spre celălalt pat. Cînd ajunse aici, bătă de zece. Femeia se trezi și-i întinse brațele, dar atunci judecătorul stagiari își aminti că la ora unsprezece îl aștepta noul lui superior. Se întoarse și dădu fuga spre lavoar.

– Ai înnebunit ? strigă în urma lui femeia. Dar el își și virise capul sub șuvoiul de apă.

Sus, pe drumul de munte, trăsura intra din nou în pădure.

Vizitiul se întoarse încă o dată și arată îndărăt :

– I-au dat foc !

Topometrul lămuri :

– Un act de răzbunare. Pesemne că au fost prinși cîțiva la braconaj, și prietenii lor au dat foc pădurii. De altfel, nu e neobișnuit pe aici, cu toate că nu se mai întîmplă așa de des ca înainte.

– Cît să fi ars aici ? Cel puțin trei sute de stîneni. Asta face...

Topometrul îl întrerupse.

– Pădurile astea sînt ale contelui Schönbörn. Toți îl urăsc.

Suflînd din greu, caii o porniră pe ultimul urcuș. Apoi, de la sine, o luară la trap. Trăsura ajunsese pe podiș, și acum mergea ușor, pe drumul aproape drept. Abia în depărtare, spre miazănoapte, dincolo de Verhovina, se ridica din nou creste și culmi : munții de hotar. Depărtați, cenușii, nedeșlușiți.

La marginea drumului, cu genunchii ridicați, cu brațele strînse în jurul picioarelor, ședea un om înalt, uscățiv, în cojoc de oaie și pantaloni de pînză și striga ceva.

Vizitiul tălmăci :

– Întrebă dacă poate să meargă și el o bucată cu trăsura. Zice că, oricum, drumul nu mai urcă.

– Să se urce ? De ce nu ? Sus cu el... adică, dacă domnii n-au nimic de obiectat.

Agentul se uită întrebător la ceilalți.

Aceștia se întrecură în amabilitate.

– Dar, bineînțeles !

– Oprește !

– N-am putea face oare un mic popas, să lăsăm și caii să se odihnească ?

Trăsura se opri. Călătorii coborîră și, ca să se mai dez-morțească, își trosniră oasele și începură să se plimbe de colo pînă colo, fumînd. Vizitiul scoase la iveală de sub capra trăsurii un cuțit vechi și tocit cu care începu să răzuiască sudoarea albă de pe pielea udă a cailor. Profesorul scoase din geamantan un pachet voluminos.

– Mîncăm ceva ? întrebă el și se apucă îndată să des-facă pachetul.

– Se întinseră pe iarbă.

– Omul înalt, uscățiv stătea în față, lîngă vizitiu, și-i ajuta la bușumat caii. Vizitiul îi spuse :

– Poți să vii cu noi pînă la Zbuñ. Mărunchelul cel negri-cios merge și el într-acolo.

– Așa ? Pesemne că vrea să cumpere lemne la Škyryka.

– Nu, caută muncitori pentru Franța. Dintr-o cutie de tablă, scoase tutun de mestecat și-l îmbie și pe lungan : Ia !

Lunganul își rupse o bucățică mică, mulțumi și-i întinse înapoi cutia ; vizitiul și-o vîrî în chimir. Tăcură. După o vreme vizitiul se interesă :

– Cred c-o să găsească destui oameni care vor să plece. Sus bîntuie din nou foametea, nu ?

– Da. Cred c-o să găsească destui.

Tăcură din nou, ocupați cu mestecatul și scuipatul tu-tunului.

Agentul veni spre ei și întrebă :

– Pînă unde mergem astăzi ?

– Pînă la Šerbovec. E acolo o casă parohială cu grajd. Acolo o să și puteți mînca.

– Așa. Mulțumesc.

Agentul se întoarse la ceilalți. Lunganul, Vasil Gulec, făcu un gest în spatele agentului. „El e ?” voia să spună gestul. Vizitiul încuviință, dînd din cap. În mijlocul tăce-rii se auzea deslușit zgomotul pe care-l făceau măselele cailor, mestecînd nutrețul.

Vasil Gulec se gîdea : „Animalele o duc bine, sînt hrănite. Dar oamenii ? Dacă Marfa n-a scos-o la capăt cu semănatul de primăvară, n-ar fi mai bine să mă angajez la mărunchelul cel negricios... ?”

Călătorii isprăviră de mîncat și se ridicară. Agentul strigă :

– Hei ! Gata ! Plecăm mai departe !

Înainte de a se pune în mișcare trăsura, profesorul îl întrebă pe agent :

– Iartă-mi, te rog, indiscreția, dar ce ții de fapt în cufărașul acela mic și rotund, pe care-l păzești de parc-ai avea aur în el ?

Agentul rîse :

– Aur ? Aur... poate, dar lichid ! Și, amintindu-și de cărțile cu indieni, din tinerețe, adăugă : Aur n-am, dar am apă de foc, cum se spune la dumneavoastră, în *Far West*¹, apă de foc !

Toți rîseră. Pocnind din limbă, vizitiul își porni caii, și peste spinările lor biciul lui începu să descrie rotocoale legănate.

III

Judecătorul cu țacălie ședea, așteptînd, pe sofaua de pluș roșu. Din cînd în cînd se ridica, făcea cîțiva pași mă-runți și se așeza la loc. Ultimele două nopți nu-i mai ieșeau din minte. Se scutură, de parc-ar fi vrut să scape de-o povară. „Ei, lasă, se gîndi el, astăzi îmi iau în primire slujba și încep o viață cu totul nouă.”

Gemînd încetișor, își vîrî arătătorul drept între guler și gît, ca și cum ar fi vrut să răsufle mai în voie. Dar sen-zația de sufocare stăruia.

¹ Vestul îndepărtat (engl.) (n. r.).

Se uită la ceas. Așa de târziu ? De ce-l lasă individul ăsta să aștepte atîta ? Dar, la urma urmei, lui îi e totuna dacă își ia în primire slujba încă de astăzi sau abia de mîine.

Privirea i se opri asupra unuia din propriile lui picioare, care, în pantalonul vărgat, arăta zvelt și totodată puternic. Zîmbi : „Fercheș băiat !”

Din nou se gîndi, de data asta cu satisfacție, la cele două nopți. Apoi, gîndurile lui făcură un salt. Se văzu la vizita protocolară din ajun la reședința guvernatorului. Îi plăcuse, evident, viceguvernatorului. Da, avusese o idee bună cerînd să fie transferat înapoi. O s-o scoată la capăt, negreșit, o s-o scoată la capăt...

Ușa care dădea înspre camera alăturată se deschise, scîrîind ușor. Bătrînul judecător-șef se ivi în prag și-l invită cu un gest : „Vă rog să poftiți mai aproape, domnule coleg !”

În timp ce se îndreptau spre scaune, bătrînul se scuza. Bineînțeles că nu avusese de gînd să-l lase să aștepte pe succesorul lui, dar pe aici se ivește întotdeauna cîte o piedică. Tocmai fusese adusă o femeie care-și omorîse copilul și care în afară de numele ei nu mai știa nimic.

— Dar chiar nimic, nici vîrsta, nici locul nașterii... O să ai, de altfel, prilejul să cunoști singur o mulțime de asemenea cazuri.

Bine că-i venise urmașul. Acum putea în sfîrșit să se retragă. Firește că deocamdată îl mai reținea cazul acestei pruncuigașe. În timp ce-l asculta, distrat, pe judecătorul cu țcălie, bătrînul încerca în zadar să-și amintească unde mai întîlnise numele acestei femei. „Trebuie să fi fost cu puțin timp în urmă, reflectă el, Gulec, Gulec, e un nume pe care nu-l întîlnești la tot pasul... de altfel, toate sînt niște nume imposibile... ei, dar slavă domnului, acum s-a terminat cu slujba, cu necazurile și în general...”

În vremea asta, trăsura intra, hurducîndu-se și clătînîndu-se în sat. În fața bordeielor joase, de lut și de lemn, în băltoacele tulburi, se jucau copii. Erau goi-pușcă, mici, cu picioare strîmbe, cu capete mari. Nu s-ar fi putut spune dacă aveau cinci sau nouă ani.

Atrași de zgomot, din bordeie năvăliră, curioși, și cei vîrstnici, holbindu-se în urma trăsurii. Cineva strigă :

— Ia te uită ! Vasil vine cu trăsura !

Uscățivul de lingă vizitiu se întoarse, arătîndu-și dinții galbeni. Ehe, ce se mai miră de felul cum se întoarce ! Și abia Marfa ce o să spună... ! Se ridică de pe locul lui. De fapt, de ce n-o vedea încă ? Trăsura ajunsese aproape de tot de bordei.

„Cînd aleargă, se gîndi el, sîinii îi saltă în sus și în jos, arată ca... ei, cum... ah, de ce n-o văd pe Marfușca ?”

Profesorul se mira :

— Nu se găsesc cîini pe aici...

— Friptură de cîine ? La ce vă e gîndul ! răspunse agentul. Noroiul, improșcat în lături de roțile trăsurii, stropea, plesnind, fețele copiilor. Stăteau cu gurile deschise și se minunau.

Se și vedea celălalt capăt al satului. Toată așezarea asta era alcătuită din vreo duzină de bordeie. Agentul îi întrebă pe cei din față :

— Cîți oameni are satul ăsta ?

Uscățivul răspunse :

— Peste o sută. Făcu semn vizitiului să mîine mai încet și sări jos, în fața bordeiului. Marfa ! Ma-arfa !

Vizitiul strigă :

— Unde e grajdul, să-mi pot adăposti caii ?

Vasil Gulec arătă spre ultima casă.

— La capătul satului, la Juraj Škyryka. Ține o vacă acolo !

O mulțime de gură-cască se adunase în grabă, închizînd drumul. Călătorii coborîră și se îndreptară spre casa lui

Škyryka. Mulțimea de gură-cască înconjură trăsura. Cineva spuse :

- Unde e Vasil ? Nu știe...

Un altul îl întrerupse :

- Lua-te-ar... lasă-l în pace !

În spate se furișa un om.

- Unde te duci, Kurach ?

- Așa, hm...

O șterge repede. Printre nojițele cu care sînt prinse încălțările lucește oțelul unui cuțit.

Din bordeiul lui Gulec răsună un strigăt :

- Ma-ar-fa !

De ce au amuțit toți ? De ce se întorc toți ? Ce s-a întâmplat ? Un copil vine în fugă dinspre casa lui Škyryka și strigă :

- Umblă unu cu o lădiță atîrnată, face poze cu ea !

Toți se îmbulzesc spre casa lui Škyryka. Bordeiul lui Vasil Gulec rămîne singuratic.

Bătrînul judecător-șef spune deodată :

- Aha, Gulec ! Adevărat ! Era bărbatu-său... chiar așa !

Își frecă mulțumit mîinile. Uitase cu totul că nu era singur și-și aminti de asta abia atunci cînd șuvoiul de vorbă al celui alt se întrerupse.

- Iertați-mă !

Scuzîndu-și, cu multă vorbărie, firea distrată, bătrînul îi spuse succesorului său că acum știe de unde e pruncuigașa. Îl cunoaște pe bărbatul ei.

Judecătorul stagiar zîmbește îndatoritor.

- Aveți o memorie fenomenală ! O să am mult de lucru pînă cînd am să cunosc atît de bine ca dumneavoastră oamenii și lucrurile de pe-aici ! Se și ridicase în picioare în fața bătrînului, cu mînușile în mina stîngă, cu dreapta întinsă. Așadar, vin mîine dis-de-dimineață să-mi iau slujba în primire ; de acord ?

- Mîine... da... vă rog ! Bătrînul judecător-șef își încreți prietenos fața în cute asimetrice. Se gîndea din nou la cei doi Gulec.

Judecătorul stagiar plecă. „Cu ăsta s-a zis, constată el, gîndindu-se la bătrîn, e timpul ca în locul lui să vină o forță tînără !” Și îndată după asta : „O tîritură fata aceea ! Dar ce temperament ! Ce temperament !”

Bălăbănîndu-și întreprinzător mînușile, trecu repede, cu pași legănați, pe lingă muncitorul care lucra la construcția podului, și cu capul în piept păși spre casă.

Poate încă trei zile, și apoi podul are să fie gata. Și pe urmă ? Îl izbește în nări duhoarea care vine dinspre colonia de vagoane. Canalizare nu există pe-acolo și ăsta e și motivul pentru care întreaga colonie urmează să fie dărîmată. Autoritățile au și dat ordonanța de dărîmare. Colonia amenință orașul, îi amenință pe oamenii din casele de piatră, trainice și uscate, din odăile cu geamuri întregi și cu sobe adevărate. Nu e nevoie de focarul ăsta de infecție.

Muncitorul deschide ușa, intră și pune pe masă bani și o piine. Copiii se îmbulzesc, zgomotoși, cerșind :

- Mie ! Mie ! Mie !

Femeia doarme, sau cel puțin se face că doarme. Muncitorul taie pentru fiecare copil cîte o felie. Apoi se aruncă pe grămada de paie. Se uită spre femeie. O grămăjoară. O grămăjoară neînsemnată ! Se gîndește : „Cel mai bine ar fi să mă lepăd de toate și să plec ! Dar cine face așa ceva ? Da, dac-aș mai fi liber, ca odinioară...”

Odinioară ! Imaginea femeii, așa cum arătase ea ca fată, îi apare înaintea ochilor. „Da, pe atunci era drăguță... și atît de sprintenă...”

Bătrînul judecător-șef își așază creioanele pe birou, aco-peră călimările și își pune dosarele în ordine, unul peste altul.

Cu prilejul ăsta își amintește că încă de cînd fuseseră aduși țărani braconieri - printre care și acest Gulec, pe

care l-au scos ca fiind capul tuturor răutăților – îi trecuse prin minte că nu sint cituși de puțin vinovați ; acționează în legitimă apărare. „Să lase ca lighioanele să le pustiască cu totul cîmpiile ? Cît despre faptul că înfulecă după aceea mistrețul... cine se miră de asta ?”

Pe de altă parte, și paznicii nu-și făceau decît datoria. Trebuiau să-i dibuiască și să-i denunțe pe țărani, almințeri administrația silvică a contelui îi alunga.

„Ce viață îngrozitoare !” Clătinînd din cap, bătrînul părăsește biroul. Pe stradă își amintește și de numele localității : Zbuñ. Gulec era din Zbuñ. Acum se putea completa actul pruncuigașei. De miine, însă, el nu mai avea nimic de-a face cu actele...

Vizitiul, pe care agentul îl tocmise la început și căruia îi dăduse apoi drumul fiindcă venise prea tîrziu, stă în piață și salută zgomotos :

– Să trăiți, domnule judecător-șef. „Oare o să se urce bătrînul ?” Nu, trece mai departe.

Vizitiul se întoarce în direcția cealaltă și se uită țintă la crestele munților, ale căror contururi – cenușiu peste cenușiu – se pot desluși în depărtare, deasupra caselor din piață.

– Blestemată viață, mormăie el, blestemată viață !

Și mîncitorul mormăie aceleași cuvinte. Apoi își trage pătura peste cap.

Bătrînul judecător-șef merge mai departe, inspirînd adînc în piept aerul înserării. Sînt clipe de odihnă.

Judecătorul cu țacălie vine, proaspăt ras și parfumat, din frizeria de lingă hotel și-l pune pe omul de serviciu al hotelului să-i lustruiască pantofii. Cu o mișcare elegantă, își scutură cîteva fire de praf de pe pantalonul cenușiu-deschis, cu dungi negre.

Servitorul trece cu o bucată de pluș peste pantofi, pentru a le da ultimul lustru.

– *Finished* !¹ spune el apoi.

Fusese în America, emigrase ca atîția alți zeci de mii de oameni care nu se puteau sătura aici. Pusese deoparte niște bani, lucrînd ca chelner într-un bar, și voia să se întoarcă în patria lui carpatină, pentru a-și deschide un birt într-un orașel. Dar abia debarcase în Europa, că i se și furase totul. Acum trebuia să-și agonisească ca servitor banii pentru o nouă călătorie în America. Dar acum era cu mult mai greu de ajuns acolo decît înainte. America își închidea porțile. Era vădit că și la ei se aflau prea mulți muritori de foame...

Judecătorul aflate toate astea în timp ce-i lustruia pantofii. Se gîndea : „Trebuie, într-adevăr, întreprins ceva împotriva acestei emigrații în masă, altfel...” Da, altfel ce ? Nu fu în stare să găsească un răspuns și întrebă, pentru a-și alunga gîndurile :

– Gata ?

Servitorul făcu semn că a isprăvit. Îndată după asta își smulse șapca de pe cap și, plin de zel, începu să se ploconească în urma judecătorului cu țacălie, care-i virise în palmă o monedă de cinci coroane.

– Mii de mulțumiri, domnul meu ! Sluga dumneavoastră ! Respectele mele !

Judecătorul făcu un gest nepăsător peste umăr.

Cu pași ușori, trecu peste covorul roșu din holul hotelului și peste cîteva scrupule nelămurite care pluteau undeva, între hotel și următorul colț de stradă. „Ei, ce, își alungă el îndoielile, muștrările de cuget, gîndurile, o dată în plus chiar că nu-i nici o nenorocire. În afară de asta, toate lucrurile bune sînt trei la număr. Și viața cum-pătată începe abia o dată cu intrarea în slujbă !”

¹ Gata (engl.) (n. r.).

- *A real gentleman*¹, gîndi valetul cu voce tare. Făcu o socoteală : „Patru sute șizeci și șapte de coroane, asta reprezintă... în dolari...”

Dincolo de colțul străzii, fata cea oacheșă îl așteaptă pe judecător și-i zîmbește, întîmpinîndu-l.

- Știam că ai să vii, spune ea.

- Nu știai nimic.

- Ba da.

- Nu !

- Haide, mai bine să mergem !

Agentul pune să i se dezlege cufărul cel mic și rotund și-l duce în casă. Înăuntru, tovarășii săi de drum se și așezaseră la masă și se ospătau.

Juraj Škyryka tocmai venea cu o sticlă.

- Rachiu de casă, le spuse el, arde ca focul !

Pe masă se aflau farfurii cu piine neagră, sare zgrunțuroasă și brînză de oi, afumată, cafenie.

Škyryka era bogat. Casa lui avea și un cat. Lîngă casă se mai aflau un șopron și un grajd. Jur împrejurul proprietății se întindea un gard care împrejmuia o curte încăpătoare. Aici erau lemnele cu care Škyryka făcea negoț : trunchiuri mari, drepte și lemne tăiate, așezate în stive conice. În grajd avea o vacă. O dată pe lună, Škyryka o înjuga la o cotigă și pornea cale de șapte ceasuri, la Sandrova, lîngă Huszt, ca să aducă apă de la izvorul sărat de acolo.

La întoarcere avea nevoie de unsprezece ore, pentru că drumul urca la deal, și căruța era încărcată din greu. Apa sărată Škyryka o vindea oamenilor din Zbuň și din împrejurimi. O doniță costa două zile de tăiat lemne. Era ieftin. La Mendlovič din Šerbovec, sarea pentru vite, roșie, cu grăunțe mari, costa de trei ori pe atita...

Škyryka toarnă în pahare și îndeamnă la băut. Profesorul soarbe puțin din pahar și-l pune numaidecît jos.

¹ Un adevărat domn (engl.) (n. r.).

- Prea tare ? întreabă topometrul.

- Nu, răspunde profesorul, dar vrem să pornim mai departe.

- Putem rămîne tot atît de bine și aici, fu de părere agentul, e la fel de bine ca și la popa din Šerbovec, și ai putea să-mi isprăvesc numaidecît treburile, în timp ce domnii s-ar odihni. De acord ?

În bordeiul scund, în fața petei întunecate de pe podea, stă Vasil Gulec și-și ascultă fratele. Cu mare greutate izbuște să înțeleagă ce s-a întîmplat.

Bărbia fratelui său tremură. „Oare de ce-o fi tremurînd, se întreabă Vasil, și de ce mai vorbește ?”

Fratele amuțește, stă un timp pe loc, descumpănit, apoi pleacă.

Vasil rămîne singur cu copiii. Stau ghemuiți tot într-un colț, cu ochii pironiți asupra lui.

Așadar jandarmii au luat-o pe Marfa pentru că i-a tăiat celui mai mic beregata. Pesemne că a fost dusă în aceeași închisoare din care vine și el. Îl cuprinde o dorință aprigă, nelămurită de femeia lui, de sinii ei, de mirosul ei, o dorință amestecată cu amintirea încă vie a închisorii.

- Și semănăturile ? Ce-i cu semănăturile ?

Dintre copii, doi sînt idiști, unul e bolnav.

Vasil Gulec începe să gîfîie. Va să zică Marfa a fugit. Pur și simplu, a fugit. Și pe el l-a lăsat aici cu copiii. Fără o fărîmă de piine în casă. Ea stă acum în celulă și-și mănîncă ciorba de seară. Pe Vasil îl cuprinde o furie nebună. De ce s-a mai întors ? N-ar fi mai bine să se ducă înapoi de îndată ? Să se ducă înapoi la agent și să se angajeze ?

Fetița bolnavă iese, tîrîndu-se, din colț și aduce o oală de pe vatră.

- Mahut.

Tulpini ca paiul de in, în apă tulbure, fierbinte, nesărată. Ciorba țăranilor din Verhovina. Pe lângă asta, în loc de pîine, bureți de copac, uscați.

– Unde e cuțitul de tăiat bureți ?

– Cuțitul... ?

Glasul fetiței se stinge.

IV

Suplinitorul slăbănog iese din casa lui Škyryka cu pălăria în mînă, cu umerii ușor împovărați de curelele rucsacului lăbărtat.

Vasil Gulec, care șade în fața bordeiului, îl salută :

– Lăudat fie Domnul !

În timp ce privește în urma suplinitorului, pe fața lui se citesc neliniște și supărare. „Asta pleacă, se gîndește Vasil, și eu trebuie să rămîn aici. De ce trebuie să rămîn aici ?“

Să plece – aceste cuvinte cuprind tot ce e mai frumos și mai bun pe lume : drumurile lui Juraj Škyryka la Sandrova, care aduc bani, bani cu care poți trăi o viață îndesulată, plăcută, minunată ; drumul la Šerbovec, la Mendlovič, care pentru o găină mai măricică îți dă o litră de rachiu, un pic de gaz, puțin zahăr ; călătoria la vale, cu trăsura galbenă a jandarmeriei, înspre oraș ; la cazarmă sau (cum s-a întîmplat ultima oară) la închisoare ; și prima, și a doua oară au fost intervenții ale unei puteri înalte, intangibile, conducîndu-se după legile ei proprii, suverane, putere care te înhață pe neașteptate și, în sfîrșit, la fel de neprevăzut și de neașteptat cum te-a înșfăcat, te trimite înapoi la Zbuň.

Își amintește de Marfa, care și ea a plecat, și, ca deunăzi, îl cuprinde furia.

Cumpănește din nou : „De semănat, n-a semănat. Vine iarna. Copiii vor de mîncare. Ce-ar fi să mă duc totuși la agent ?“

Suplinitorul se mistui pe după vilceaua pe care o taie drumul din spatele satului. I se mai zărește puțin capul, doar capul, îndreptîndu-se spre pădure. Apoi piere cu totul.

Lîngă suplinitor aleargă un băiețandru. Poartă numai o bluză militară, e desculț și fără pantaloni. Bucata de zahăr pe care i-a dat-o suplinitorul a scuipat-o.

„Sălbatic ținut, își spune suplinitorul, totul e încă materie primă... chiar și oamenii. De fapt, asta nu e prea rău.“

A pornit-o la drum dis-de-dimineață, pentru a mai ajunge încă în ziua aceea în satul în care e așteptat ca învățător. „E pustiu pe-aici, dar trei ani nu sînt o veșnicie, se mîngîie el singur, și pe urmă obțin un post definitiv, undeva în Moravia. Poate la Hanna, unde se găsesc fete de țărani instăriți...“

Mai curînd i-ar fi plăcut să ajungă funcționar la o întreprindere de transporturi, medic de vapor, sau altceva, „cu orizont larg“, dar tatăl lui dorise să se facă învățător. Bătrînul avea o mică tipografie, într-un oraș de provincie din Boemia centrală. Chiar el cu o rubedenie mai în vîrstă culegeau textul, fără alte ajutoare. Afacerile merseseră bine atît timp cît în apropiere nu apăruse încă nici o tipografie mecanică. Apoi, cînd în oraș începu să funcționeze o rotativă, treburile începură să se ducă de rîpă. Doar prietenia și o obișnuință înrădăcinată reușeau cu greu să mențină un cerc de vechi clienți. Fiul, asta era cît se poate de limpede, nu va putea în nici un caz să rămînă cu tipografia. Pentru a-i crea un viitor, fie chiar și modest, dar sigur, tatăl lui, făcînd sacrificii, îl trimisese la studii. Dacă fiul ajungea învățător, asta însemna un fel de compensație pentru faptul că sărăcise. În afară de asta, părea să însemne și alungarea unei fantome de care bătrînul se temea mai mult ca de orice : alunecarea fiului într-o lume pe

care el, tatăl, o socotise întotdeauna inferioară lui ; excluderea dintr-o societate în care bătrînul ocupase o poziție nu prea strălucită, ce-i drept, dar totuși respectată ; degradarea pînă la situația unui „om de clasa a doua“, cum îi spunea el, a unui om „dependent“ (ca și cum el ar fi fost vreodată independent !), a unui muncitor...

La toate astea se gîndea acum suplinitorul, în timp ce se îndrepta spre pădure. „Nu, își zise el, nu alunecăm. Dimpotrivă. Ne vom ridica.“

Dintr-o dată, cei trei ani i se părură un timp scurt de tot.

În sat, vizitiul înhămă caii și porni la drum. În trăsură ședea profesorul și topometrul. Agentul mai era încă înăuntru, în casa lui Škyryka, întins pe cuptor, și sforăia. Pe cei doi din trăsură vizitiul voia să-i ducă la destinație încă înainte de amiază, ca să se întoarcă apoi să-l ia pe agent. Acesta n-avea de gînd să meargă departe, doar pînă în satul vecin.

Trăsura trece huruind prin sat. Ca și ieri, oamenii ies din bordei și cască gura. Ca și ieri, copiii se joacă în noroi.

Și Vasil Gulec iese în fața ușii.

Vizitiul îi face semn. Cîțiva săteni strigă :

– Ei, Vasil, de ce nu pleci și tu ?

Vasil se încruntă. „Nătărăi“, își spune el. Dar apoi își amintește cu spaimă că ei s-au gîndit poate la altceva. Agentul fusese cu o zi înainte la primar și la popă și-i pusese să dea sfoară prin sat că ar vrea să recruteze oameni pentru Franța. Muncă ușoară, cîștig bun și sigur. Douăzeci de coroane în mină și un pahar de rachiu ca arvună. E ceva. Și apoi Franța, e și asta ceva. Nu e peste mări și țări, ca America. Poți să ți-o închipui întrucîtva. De bună seamă că or să plece cîțiva bărbați cu agentul, cel puțin șase. Vasil îi numără în gînd : „Petr, Michal, Vasil, cel cu cicatricea mare, Ivan, Kyrill...“ Își închipuie ce-ar putea să cumpere cu douăzeci de coroane. Iar în gură

simte gustul rachiuului. Dorința de a pleca de aici devine, deodată, de nestăvilit.

Cîțiva oameni trec pe lângă el, îndreptîndu-se spre casa lui Škyryka. S-or fi prezentînd oare la agent ?

Face o socoteală : „Mahut pentru încă paisprezece zile, cartofi pentru o săptămînă...“

Unul dintre copii, cu picioarele strimbe, în pielea goală, vine alergînd din bordei să-și facă nevoile.

Din nou trec doi bărbați.

Mădularele copilului sînt subțiri de tot, trupul, slab și bubos. „Parcă mai poate trăi mult ? Dacă nici măcar n-a însămințat !“ Gîndul, o dată încolțit, nu se lasă izgonit, rîciie ca un ciine flămînd la o ușă încuiată, iar și iar : „Parcă o mai duce pînă-n iarnă ?“

Intră repede în bordei. În colț zace fetița și scîncește. Burta i s-a umflat din nou. Cît timp mai poate îndura o burtă așa ceva ? Trebuie să plesnească. Sărăcuța de ea !

O înduioșare neașteptată îl înfășoară ca în niște oblojeli moi.

Oare afară s-o fi auzind ceva din cele ce se petrec în bordei ? Sărăcuța de ea, ar trebui ajutată, da, ajutată. De ce nu e și Marfa aici ? Ce să facă un bărbat cu copiii ? Și nici cîmpul nu-i însămințat.

Ciinele flămînd rîciie mai tare. Pe el șade agentul. Șade și călărește. Călărește spre Franța. Și în mîini ține o hîrtie de douăzeci de coroane !...

– Vrei cheia franceză ? întrebă la podul în construcție maistrul, aruncînd în același timp unealta.

Muncitorul o prinde. Nevastă-sa a născut peste noapte. Un copil mort. Medicul de la Asigurări n-a venit. Vine numai la membrii Casei de Asigurări, iar muncitorii auxiliari nu sînt înscrîși, pentru că nu e rentabil.

– Dacă ești gata, aruncă-mi înapoi cheia franceză ! strigă maistrul.

Muncitorul dă din cap. „Dacă mai spune încă o dată ceva care are vreo legătură cu cuvîntul «francez», se gîndește el, atunci, pe dumnezeul meu, las toate baltă și pleacă în Franța ! Doar îi pot trimite ei toată leafa. Pentru mine, găsesc eu un ciștig suplimentar.“ Stringe bine piulița și-i aruncă maistrului cheia.

Construcția podului era aproape terminată. Din casa lui Škyryka iese agentul, ținînd în fiecare mînă cite o sticlă cu rachiu, destupată. În curtea îngrădită cu ostrețe așteaptă bărbații. El a pus să-i adune. Copiii lui Škyryka fuseseră pe la toate bordeiele și dăduseră de veste :

– E rost de rachiu și de bani !

Acum, agentul ține o cuvîntare. Înșiră satele în care a și fost. Šerbovec, Volovoje, Zenov. Peste tot a angajat flăcăi și bărbați.

– Pentru unde ? întreabă cineva.

– Pentru Franța.

– La Zenov, unii dintre cei plecați s-au întors ! se vaietă un bătrîn.

– Poate din America, răspunde repede agentul, asta se poate. Din Franța, însă, nu se întoarce nici unul. De ce ? Pentru că e bine acolo. Sau l-ați văzut cumva pe vreunul dintre cei care au plecat cu mine anul trecut ? Nu. Dar aici, în scrisoare, poți citi : „Ne merge cum nu se poate mai bine și avem în fiecare zi piine albă...“ Scosese din buzunar un bileț și-l filă încolo și încoace. Apoi urmă : Piine albă în fiecare zi, carne și vin, de asemeni. Și cine se angajează primește pe loc douăzeci de coroane. Bani se poate să-i lase aici, nevastei. Și mai tîrziu, femeii i se trimite mereu o parte din leafă. Iar pe urmă, vine și ea. Din sticle se ridică mirosul rachiului, gîdilînd nările.

– Ei ? Cine se prezintă ? întreabă agentul.

– Mergem cu trenul pînă acolo ?

– Da. Dar mai bine ca în timpul războiului.

Trăsura cea galbenă intră cu zgomot în curte, însoțită de pocnete de bici.

Agentul scoate la iveală un creion și, în picioare, ținînd hîrtia pe o birnă groasă și netedă, trece pe listă numele celor angajați : Petr Sedorjak... Mat'o Babinec, Michail Galatko, Jul'o Zajac, Ivan Lako, Ivan Balan, Martin Ryzak, Ivan Kurach...

Luînd bine seama, uscățivul iese din bordei și închide ușa în urma lui. Se uită în jur, trage cu urechea, adulmecă.

Nu e nimeni prin apropiere.

O rupe atunci la fugă, spre casa lui Škyryka. Mîna dreaptă o ține la spate, de parcă ar ascunde ceva, dar își ascunde numai mîna și numai de el însuși.

V

O ceată mică vine de vale, mărșăluind, pe drumul de munte : bărbați cu cojoace de oaie și pantaloni de pînă aspră, cițiva desculți, alții cu încălțări de rafie. Fumează și flecăresc.

Din cînd în cînd se aude sunetul înalt al unui fluier, căruia îi țin isonul :

*Fluieraș, măi boieraș,
Nu-ți cînti viersul cu alean,
În bordei de sărăcan,
Fetelor de nevoieaș !*

*În colibe tu ești rău,
Cînti doar pentru bogătani,
Fluieraș, măi boieraș,
Rușine să-ți fie, zău...*

– Mai repede ! Cîntă mai repede ! strigă din frunte uscățivul.

- Ce te grăbești așa, Vasil? întreabă unul din urmă, ai să ajungi la vreme!

Muncitorul care vopsește parapetul podului se uită în urma cetei. „A treia pe ziua de azi! se gîndește el. Lucrează alene, de parcă se joacă. Podul e gata.”

O trăsură galbenă, ușoară vine de vale pe stradă. În spatele vizitiului șade un bărbat mărunț, cu părul ca niște cîlți. Fața asta îi e parcă cunoscută. A văzut-o nu demult... A, da, agentul!

Muncitorul așază jos cutia de vopsea, pune mîna streașină la ochi și privește în urma trăsurii. „Oare n-ar fi mai bine să se angajeze și el?” Nu e, de fapt, nici un muncitor calificat printre ei, numai neisprăviți din satele Verhovinei, muncitori clandestini, fără să fi învățat meseria... dar la ce-ți ajută, în definitiv, calificarea?

Își îmbracă încet haina, ridică din nou cutia și pleacă. Cizmele scîrțîie: „Franțafrațafrațafra...”

De-a curmezișul pieței, învăluită în lumina nămieții și încinsă, curierul cu telegrame se apropie în fugă de bătrînul judecător, agitînd încă de departe hîrtia galbenă, împăturită:

- Urgent, domnule consilier! Oficială!

Abia după ce curierul a dispărut, judecătorul-șef își amintește că nu mai are nici o legătură cu telegramele oficiale, că nici măcar nu mai e îndreptățit să le deschidă.

Șovăind, bagă telegrama în buzunar. Șovăind, apucă din nou pe drumul ce duce spre casă. „Oricum, funcția o are acum cel nou... Și parcă ce poate cuprinde telegrama: că la Cernoholovo au fost percepute impozitele, două arestări...”

Orașul pare să doarmă, cufundat în arșița amiezii. Numai ghinlanda de fabrici trăiește, și gara. Locomotive trec încolo și încoace, șuieră, pufăie. Semafoarele semnalizează.

Din vîlmășagul păienjenishului de șine, patru linii de oțel se desprind și aleargă alături, în depărtări.

Ceata stă lingă șine și se uită dincolo, înspre gară. Unul întreabă:

- Vasil, de-aici plecăm?

- Da, de-aici. Brusc cuprins de veselie, adaugă: Din partea mea, puteți încinge și un joc acum!

Cealaltă se uită la el mirați. Tot timpul drumului îi zore mereu, mîriind supărat. Și acum, schimbarea asta.

- Te și crezi în Franța, Vasil, nu?

O clipă, vrea să-și facă din nou loc teama sfredelitoare, plină de neliniște, dar el o alungă. Aici e trenul. Aici e drumul care duce spre o viață în care nu mai ai grijă că nu-i însămințat cîmpul, fără frică de iarnă, fără miros de mahut... și fără... Își întrerupsese pripit gîndurile.

- Cîntă! îi strigă el celui că fluierul, n-auzi? Cîntă ceva după care să se poată juca!

Pe lingă cei care jucau trecu muncitorul care lucrase la pod. „Ce mai bucurie pe capul ăstora!” Hotărîrea lui era luată. „Plec și eu cu ei!”

Își grăbi pasul. Se afla acum între vagoane și între marmitele coloniei muncitorești. Pe frîngii lungi fluturau în vînt rufe pestrițe, sărăcăcioase, zdrențuite.

„M-am săturat! Plec!”

Din urmă, cineva veni în fugă și-l strigă pe nume. Se întoarse. În fața lui stătea responsabilul grupei sale sindicale.

- Bine că te întilnesc, tovarășe! Avem nevoie de dumneata. În partea cealaltă, la fabricile de cherestea, a izbucnit o grevă și trebuie să trimitem oameni care să-i organizeze, să le vorbească... pentru că sînt «galbeni» pe acolo... Bani de drum îi poate primi imediat; mai mult, firește, nu. Știe, doar, singur că sindicatul n-are bani. De altfel, va putea minca și dormi la tovarăși. Ei, ce spui? Ne putem bizui pe dumneata?

Rufele sînt trandafirii, albastre și albe. Ca și drapelul francez... adică nu, nu chiar așa... dar totuși asemănătoare...

- Ei ?

- E-n regulă. Plec.

Bătrînul judecător nu poate să reziste totuși ispitei. Deschide telegrama. „Ce ? O crimă ? Iarăși ?... Și iar numele asta ? Trebuie să...!” Se întoarce grăbit și pornește cu pași tepeni spre piață.

În holul hotelului stă agentul și citește numele de pe o listă lungă.

- Babinec, din Zbuñ.

- Aici !

- Balan, din Volovoje.

- Aici !

Fiecare dintre cei strigați se apropie de agent și-și ia în primire un pașaport și o tăbliță cu un număr. Tăblița și-o prinde de joc, iar pașaportul îl viră în tașca de piele, atîrnată la șold.

- Čulen, din Šerbovec.

- Aici.

Noul judecător-șef coboară scările și-l întreabă pe agent :

- Ei, ți-ai terminat treaba ?

- Da, slavă domnului ! Și țe se aude cu dumneavoastră, domnule doctor ? V-ați luat funcția în primire ?

Judecătorul dă din cap. Apoi pleacă. Pe servitor, care s-a apropiat în grabă cu perii de pantofi, îl refuză. N-are nevoie de pantofi lustruiți. Îi vine soția. Vechea viață, ordonată, începe din nou. „Slavă domnului... din păcate...” Zimbește, pe jumătate melancolic, pe jumătate mulțumit.

De pe partea cealaltă a străzii îl strigă, pe neașteptate, predecesorul lui :

- Alo, alo, domnule coleg !

Ce i-o fi venit bătrînului ? Ce vrea ? Ce-i tulburarea asta ? Clătîind din cap, cu o expresie contrariată pe față, trece strada.

Prin fața porții închisorii - îndărătul căreia dintre nenumăratele ferestre înalte o fi stînd Marfa ? - Vasil Gulec pășește agale spre necunoscut. Pînă seara e mult timp. Prea mult. „Nici nu știu ce să faci cu atîta timp.” În mers, gîndurile nu se prind de tine. Dar de cum te întinzi sau stai pe loc...

O barieră roșie, albă și albastră închide drumul. Dincolo de ea lucesc șinele.

Dintr-o dată, năvălește teama, se tirăște spre cap, îl prinde ca într-un clește, îi strînge inima. De ce nu se ridică bariera ? De ce-i stă lui Vasil Gulec în drum ? El îi vorbește : „Ascultă, spune el, lasă-mă să trec, trebuie să plec ; de ce vrei să mă oprești ? Ție doar nu ți-am făcut nimic ! Și lor... la urma urmei le-am făcut numai bine... cu burta umflată... și fără cartofi, fără ovăz... Lasă-mă să trec ! Lasă-mă să trec, sau...”

Cei din apropiere se uită la el uimiți. El se sperie, se închiroește. Dar iată că bariera se ridică. Ca dintr-un arc, el țîșnește înainte. În timp ce fuge, teama se împrăstie. Capul îi e acum liber, și inima - ușoară de tot. Vasil Gulec ride. Ar vrea mai bine să strige în gura mare. Să cînte. Sau să joace.

Fără voce, pașii îl duc pe drumul spre gară. S-ău vorbit să se întâlnească în spatele depoului de locomotive. A și ajuns. Cîțiva dintre tovarășii lui de drum stau întinși pe iarbă.

„Hohohoho !” Asta-i Ivan Kurach. Numai el strigă așa. Strigă așa cînd coboară din pădurile de dincolo de Zbuñ.

Dar cine se mai gîndește acum la Zbuñ ? Cine se... oho, ce-i asta ? Mina care s-a așezat pe umăr e îmbrăcată într-o mînușă grosolană de bumbac alb. Deasupra mînușii se zărește o fișie de stofă cenușie-verzuie. Pe ea scriește un

nasture de alamă. Încet, fornăit, de parcă n-ar ieși dintr-un gitlej omenesc, o voce rostește :

— În numele legii !

Dinspre munții ale căror creste împădurite abia se mai deslușesc în lumina asfințitului, adie vîntul și aduce cu el mirosul podișului, un miros amar, un miros crud, ca de fiară sălbatică.

1923

UN SOLDAT AL REVOLUȚIEI

I

Toată iarna și-o petrecuse la închisoare. De la primele geruri din noiembrie pînă în martie. Patru luni.

Socotise totul cu de-amănuntul. Încă înainte să fi dat foc stogului de paie.

„Incendiere — asta înseamnă ca la vreo șase luni, dar de bună seamă c-or să-i scadă două luni, pentru că are să se predea singur și are să mărturisească de bunăvoie ; și apoi, stogul e mic și departe de case. Pesemne c-or să-i adauge o lună, pentru că e recidivist ; rămîn așadar cinci în total. Cinci luni.” Era tocmai ceea ce-i trebuia. Și-ar fi luat de grijă pentru toată iarna. N-avea să rabde de foame și nici să tremure de frig. Mai cu seamă, dacă știa cum să te descurci pe acolo, dacă nu erai musafir pentru prima oară.

Așa că dăduse foc stogului, avînd grijă ca focul să nu se întindă mai departe, și se prezentase a doua zi la postul de jandarmi.

— Ce vrei, Petko ? îl întrebaser vagmistrul. Iar ai făcut vreo poznă ?

Îl cunoștea.

Și Petko mărturisise.

— Așa... care va să zică stogul de pe cîmpul lui Daño Murin. Vagmistrul ru era de loc pornit împotriva lui, însă,

pentru orice eventualitate, îi trase o palmă. Asta făcea parte din ritual. Apoi îi zise : Intră înăuntru și așază-te lângă vatră ! Nu te pot preda imediat, am treabă.

Andrej Petko intră și se așeză lângă plită, pe care se afla o oală ce răspindea un miros îmbietor de fasole. În afară de asta, în bucătărie, care era în același timp și birou oficial (dar numai pînă la prima fereastră), mai mirosea a copii mici și a gaz. Dar mirosul ademenitor de fasole le acoperea pe toate celelalte.

Nevasta vagmistruului intră și, fără să arunce măcar o privire omului care ștătea ghemuit acolo, nemișcat, începu să amestece prin oale.

Mai tirziu, cînd ea ieși pentru citva timp, Petko își viri amîndouă miinile în oala din care se ridica mirosul de fasole. Ciorba – deasă, ca o coaleșă¹ – îi arse miinile și buzele, dar el rezistă. Era bună.

Femeia intră din nou și-și văzu mai departe de treburi.

Deodată zări cîteva picături trădătoare pe plită. Omul sedea lângă vatră cu o față nevinovată și somnoroasă, pîrînd că moțăie. Dar ea observă că-și ținea miinile încleștate într-un fel ciudat.

– Arată miinile !

Petko holbă ochii mirat, fără să înțeleagă. Dar ea nu se lăsă înșelată.

– Miinile !

Podul palmelor era suspect de curat și de trandafiriu.

În ușa deschisă apărură șeful de post și întrerupse cîcăleala femeii.

Fuse la Murin, care se bucura că avea să primească asigurarea. Îi promisese cîte ceva și jandarmului din porcui pe care urma să-l taie peste paisprezece zile. Vagmistruul era așadar într-o dispoziție împăciuitoare. De aceea, ne-

¹ Terci (n. r.).

veste-si îi zise doar să nu-l asurzească („Ticăloasă ce ești !“), iar lui Petko, c-o să-l aranjeze el la temniceri.

Apoi se așeză și mîncă.

Ciorba era atît de deasă, încît lingura rămînea dreaptă, nemișcată, cînd o vîrai înăuntru.

Femeia intră și ieși, pregătind totul pentru drum. La urmă aduse ardei roșii, slănină și sticla cu rachiu de casă.

Înainte de a lua sticla, șeful de post o ținu în lumină, cercetînd-o dacă era umplută cum se cuvine. Neveste-si îi cam plăcea să-l înșele cu asemenea prilejuri.

Apoi își luă arma din colțul de lângă ușă, o aruncă peste umăr și-i zise lui Petko :

– Haide ! Vino !

Cursarul¹ se ridică încetișor.

Afară, vagmistruul mîrii :

– Pe viitor ai putea, zău, s-o întinzi singur la Čadca și să te prezinți acolo.

Celălalt rinji supus.

Așteptară apoi pe șosea, pînă se ivi un car care avea același drum.

Bineînțeles că țăranul îi luă. Jandarmul se așeză alături de el, pe capră. Petko se ghemui în spate.

Fața lui tăbăcită se strînse în nenumărate cute : „S-o întind pe jos pînă la Čadca. Nici gînd... dacă pot să merg cu căruța în tovărășia unui jandarm.“

În față, pe capră, cei doi fumau. Petko trase cu nesaț fumul în piept. După o oră ceru tutun :

– Dacă tot mergem cu căruța, domnule vagmistru, și nu vă osteniți cu mine...

¹ Meseriaș ambulant, care făcea și vindea curse de șoareci, grătare și totodată repara vase de faianță și porțelan, îmbrăcîndu-le într-o rețea de sîrmă (n. r.).

În concepția despre viață a lui Andrej Petko, dreptatea se număra printre acele puteri potrivnice de fapt bieților amăriți, dar la care, în anumite împrejurări și cu o anumită experiență, puteai descoperi și părți destul de bune și plăcute.

Trebuia numai să știi cum să le iei.

Și la asta, Petko se pricepea.

Nu degeaba avea în urma lui șaiszeci de ani de viață agitată și bogată în experiență, o viață de cursar și de vagabond. Știa cât se poate de bine cum trebuie să te porți față de aceste puteri potrivnice, pentru a ți le face – într-o anumită măsură – folositoare: față de jandarmerie, față de justiție, față de fabricile de vase emailate (care-ți furau piinea, prin faptul că mărfurile lor izgoneau tot mai mult vechile vase de lut), față de Căile Ferate (care puneau atât de lesne la îndemîna țăranilor și tirgoveților blestematele acelea de vase emailate și care, în afară de asta, prin afurisitele lor instalații telegrafice, îngreunau „luatul” găinilor și, în general, orice dispariție grăbită), față de polițiștii din orașe și față de vameșii de la graniță.

Andrej Petko se pricepea să folosească fabricile de vase emailate drept locuri de mas și de aprovizionare cu material. În nopțile friguroase de primăvară sau în nopțile geroase de toamnă nu se dormea nicăieri atât de bine ca în sălile de cazane ale acestor fabrici, și nicăieri nu-ți puteai întregi mai ieftin rezervele de tablă ca în depozitele lor.

Se pricepea să joace feste Căilor Ferate, călătorea pe distanțe mari ca pasager clandestin, în vagoane de marfă, goale sau încărcate, dormind peste zi într-un șopron oare-

care, iar noaptea, ghemuit în colțul unui vagon de vite gol sau lipit de încărcătura de cherestea cu miros de rășină. În America, unde fusese doi ani de zile, deprinsese cu măiestrie meșteșugul de a sări în tren și de a călători clandestin.

În sfîrșit, mai știa să-și facă folositoare pînă și justiția, prin faptul că de cîțiva ani lăsa în seama ei grija de a-i găsi adăpost peste iarnă.

„Fiecare băț are două capete și fiecare băț poate fie să-ți altoiască spinarea, fie să te sprijine – depinde cum îți așterni...” Bineînțeles că însăși Înalta Curte din Cădca era neputincioasă în fața acestei maxime.

Ea îl osîndise pe acuzat, care recunoscuse totul, la patru luni. Petko socotise c-or să-i dea cinci. Dar, la urma urmei, ajungeau și patru. Nădăjduia că în aprilie avea să fie cald și frumos.

În sala de judecată soarele strălucea cu mai puțină tărie. Acolo toți erau la fel de binevoitori și arătau o liniște senină, în afară de unul, care, în mod cu totul vădit, nu era la locul lui în această încăpere și în această atmosferă pașnică, tulburînd armonia și liniștea prin nota disonantă a iritării sale; și anume, în afară de tinărul apărător din oficiu, a cărui pledoarie amenințase să prelungească dezbaterile pînă după amiază și să obțină achitarea acuzatului.

Pînă la urmă, însă, totul se încheiase cu bine, și Petko își primise cele patru luni.

Cînd vagmistrul îl predase gardianului-șef, zimbișeră toți trei, ca niște vechi cunoscuți care se revăd după o despărțire mai lungă.

– Ei, Petko! Bine c-ai venit. Gălețile curg iar toate, ai și putea să te apuci să le dregi.

Într-adevăr, se simțea de parcă s-ar fi întors acasă.

În ultimele zile ale lui martie – pe ogoare mai stăruia omătul, dar copacii se acoperiseră cu muguri mari – i se dădu drumul.

Întii și întii vroia să treacă prin satul natal. Era un obicei vechi. Primăvara, înainte de a o lua din loc, adică înainte de a-și începe peregrinările prin orașele din apus, își vizita întotdeauna satul. Nu rămânea niciodată mult pe acolo. Trei zile, o săptămână, dar nu uita niciodată să se ducă.

La fel și acuma. Înainte de toate – acasă. Ce-i drept, acest „acasă” nu era prea frumos, pentru că n-avea pe acolo nici un bordei al lui, nici măcar un loc într-un bordei – dar oricum : în satul acela se născuse, și el era căminul lui.

Satul se numea Zakopče. Se afla în miazănoapte, în munți, acolo unde pământul e uscat și fărâmicios, nici pe departe atât de gras și de negru ca în bogatul șes al Slovaciei ; în munți, acolo unde, înainte de strînsul recoltei, bîntuie foamea și unde pe urmele ei calcă dropica.

Se numea așadar Zakopče și era un sat fără flăcăi și aproape fără bărbați. Un sat de cursari – toți bărbații și flăcăii erau dincolo, cu „articole de galanterie”, cum le numesc ei. „Cursar” fiind socotit aproape un cuvînt de ocară, ei spun despre cei care colindă prin apus, cu lădițe de lemn în spinare și curse de șoareci atîrnate la brîu, că „fac negustorie cu articole de galanterie”. Litera „l” din cuvîntul cel străin o pronunță curios de moale, de parcă ar fi „li”, și își înconjoară astfel – chiar prin denumire – meșteșugul cu o anumită strălucire.

Le place, în general, să amestece, în cele ce spun, cuvinte străine și de cele mai multe ori sînt și umblați prin lume : prin Austria, Franța, America. Se spune că pe vremuri, cînd întregul ținut mai ținea de Ungaria, un candidat în

alegeri ar fi obținut toate voturile în acest sat pierdut, pentru că, la cererea bărbaților, și-a rostit întregul discurs electoral în limba engleză.

Englezește – măcar cîteva boabe – vorbesc așadar adevse, uneori chiar de mici copii ; de școală, însă, nu prea vor să audă.

„E mai bine să ciștiți !” zice țaranul, și-și ia copilul cu dînsul, de îndată ce s-a făcut mai măricel.

Ogoarele sînt mici și pămîntul e zgîrcit cu roadele. Prin sate mișună copiii. În fiecare bordei – cîrduri întregi. Căci copiii sînt singurul lucru care există din belșug în satele de cursari.

Copii și, poate, păduchi.

Țara e mare și bogată, dar oamenii trebuie să plece de-aici, pentru că din pămînturile întinse fiecărui bordei îi aparține doar un petic mărunț și pentru că fabricile nu lucrează și cad în paragină ; de partea cealaltă a graniței, în Ungaria, se produce mai ieftin și se desface mai lesne, de aceea mașinile au fost demontate și trecute dincolo. Marea industrie din Boemia și Moravia a fost prea puternică și a distrus fabricile din Slovacia. Acum s-au oprit din lucru și cad în paragină. Mașinile au fost trimise în altă parte. Și oamenii trebuie să emigreze – sau să facă negustorie de articole de „galanterie”.

Zakopče este un sat ca și celelalte sate de cursari : bordeie de lut, ogoare mici, sterpe, zgîrcite, copii mulți.

Dar cînd se întorc, cursarii și emigranții văd numai păduri, munți, păduri verzi, frumoase și munți înalți, impunători. În nări simt miros de pămînt, de rachiu de casă, de fete...

Pînă și celui mai bătrîn cursar i se umezesc ochii atunci cînd se gîndește la rachiu de casă și la fete.

Cel puțin lui Andrej Petko i se umezeau atunci cînd venea la Zakopče.

Aici se născuse Andrej Petko, ca ultimul din treisprezece băieți, și, ca toți ceilalți, se făcuse cursar.

Aici fusese așezat în mijlocul bordeiului în ziua când împlinise nouă ani, se trăsesse cu creta un cerc în jurul lui și se măturase gunoiul din toate ungherele în acest cerc, pentru ca Petko să se întoarcă cu tot atîția bani de la drum cît gunoi se afla în bordei.

Aici îi atîrnaseră tașca de piele cu bumbi de alamă și cu cruciulițe și îi prinseseră la pălărie o floare verde, numită floarea-norocului. Vecinii îi aduseseră daruri și-i uraseră noroc, pentru ca el să poată întoarce copiilor lor darurile cu dobîndă.

Aici își găsisse el și fata, care fugise apoi cu altul, cu un tînăr neisprăvit, venit pentru scurt timp din America.

„Așa-i muierea, pe din afară miere și pe dinăuntru fierc“, spusese el atunci și plecase după dînsa în America, să-l snopească în bătaie pe individul cu care o ștersese (pe ea n-avea de gînd s-o mai ia înapoi). Nu-i găsisse însă pe cei doi. Era cam prea întinsă această Americă, lua-o-ar dracu ! Altminteri, însă, o țară frumoasă – dacă aveai bani.

Acum, Petko căuta în Zakopče tovarăși de drum potriveți. E mai bine și mai la-ndemină să pleci la drum în tovarășie, mai cu seamă dacă aduni o „gașcă“ de flăcăi tineri, iar tu ești un cursar bătrîn și cu experiență.

De data asta, însă, nu-și găsi tovarășie. Rămase în Zakopče trei zile. Apoi porni la drum. După cum fac bătrînii cursari, obișnuiți așa de pe vremuri, el stabilea direcția drumului după soare. Spre apus, pornești la drum după amiază și mărșăluiești înspre soarele care apune ; spre răsărit, pornești la drum dimineata și mergi în întîmpinarea soarelui, care se ridică.

Andrej Petko porni la drum după amiază. În aer plutea mirosul pămîntului arat și al zăpezii care se topea.

IV

Ca să ajungi în orașele Moraviei și Boemiei, trebuie să treci peste lanțurile de munți.

Întii spre sud-vest, apoi spre vest.

Treci întii prin sate slovace, după care vin satele maghiare, apoi satele morave și cele din Boemia. Printre ele întilnești mereu și sate germane.

Petko cunoștea totul : șoselele, satele... Bătuse drumul înspre apus poate de cincizeci de ori. În tovarășia cursarilor ; cu vagabonzi, în doi sau în trei ; singur. Cunoștea semnele făcute de vagabonzi pe fîntinile și pe pietrele kilometrice din fața satelor. Adesea, adăuga și el cîteva. Erau adevărate ziare, cuprinzînd : știri despre posibilitățile de a căpăta un loc de dormit sau de a cerși de mîncare, comunicări despre poliție, alte relații despre localitatea în fața căreia te aflai.

Dacă erai în tovarășia unor cursari, nu aveai de obicei nevoie de aceste semne, pentru că atunci ori închirieai împreună cu ei un șopron, ori trăgeai la unul din cunoscutele cvartiruri de cursari. În asemenea împrejurări, unul dintre ei era bucătar, altul șef. Dacă unul avea un cîștig mai gras, plătea pentru toți ; dacă se întîmpla vreodată ca unul să nu cîștige nimic, primea totuși de mîncare. Rămîneau împreună, pînă ajungeau în orașele mari, Praga, Viena. Pe urmă, se despărteau de obicei.

Dacă mergeai de unul singur sau în tovarășia unor hoi-nari, „ziarele“ erau neapărat trebuincioase.

Andrej Petko făcea numai drumuri scurte, în timpul zilei, nu se grăbea. Și de ce ar fi făcut-o ? În Boemia ajungea la vreme. Și mai departe n-avea de gînd să meargă de data asta.

Mergea aproape tot timpul de-a lungul șoselelor. Numai cîteodată făcea o bucată de drum cu un mărfar. Noaptea erau încă reci și vîntul sufla tăios deasupra vagoanelor. În

afară de asta, în trenuri erau mulți frânari tineri, cehi, oameni noi, ambițioși să parvină repede, de un zel „turbat” în slujbă, care se porneau pe adevărate vânători de pasageri clandestini, pe care să-i bage la răcoare.

Pe dînsul, ce-i drept, nu-l prindeau. Era totuși neplăcut să stai toată noaptea la pîndă. Așa că o luai mai bine pe jos.

Noaptea, dormea în hambare. Într-un șopron. În tinda unei biserici. În aziluri de noapte. O dată chiar într-un pat alb.

Asta se-ntîmplase într-un mic orașel de la granița Moraviei. Un vagabond bătrîn îi vorbise despre asta pe șosea.

„Ți se dă și o gustare de dimineată ! Cafea cu lapte.”

Nu crezuse la început, pînă nu dăduse de baraca cu acoperiș de tablă ondulată, unde, la întrebarea lui, i se răspunse că, într-adevăr, își putea petrece noaptea fără bani.

Rînjea și acum cînd își aducea aminte. Se intitulau „Armata salvării”¹, purtau uniforme albastre – și femeile – și-și puseseră în gînd să mîntuiască suflete de prostituate și de vagabonzi. În limbajul lor, asta însemna, așa cum anunța o firmă agățată deasupra porții : „Cămin pentru femei lipsite de sprijin și pentru oameni fără adăpost”.

Înainte de culcare, cei din baracă se adunau în fața porții, o capelă² alcătuită din cîțiva inși intona *Domnul e cu noi...*, cei în uniformă cîntau, și o femeie deșirată ținea o predică despre convertirea ei. Femeii i se spunea „doamna căpitan” și era comandanta căminului.

¹ Organizație religioasă și filantropică, cu caracter reacționar, care activează îndeosebi în Anglia și Statele Unite ale Americii. Are ca scop să înfrîneze lupta de clasă și să deruteze masele (n. r.).

² Orchestră de proporții reduse (n. r.).

Bani se pare că aveau îndeajuns. După cîntat, împărțeau supă și pîine. Paturile erau moi. Iar dimineța se dădea într-adevăr cafea cu lapte. Era, ce-i drept, cam apoasă și închisă la culoare, dar era pe degeaba.

Cîteva prostituate bătrîne, ieșite din circulație, și un vagabond damblagit își duceau de trei luni traiul în cămin. Li se dădea mîncare și la prînz, dar pentru asta trebuiau să cînte cu glas tare și, din cînd în cînd, să vorbească în fața celor adunați despre convertirea lor.

După cum se spunea, erau multe cămine din astea ; erau și unele pentru copii, numite leagăne.

V

Petko stătea și chibzuia.

„Armată a salvării... Ce de smintiți există în ziua de azi !”

Lucru de mirare cum se smintise lumea.

Totul începuse atunci cînd, fără veste, se zvonise că e război. El și o ceată întreagă de cursari fuseseră închiși într-un lagăr, îndărătul unor garduri de sîrmă ghimpată, ca niște fiare sălbatice, pentru că se spunea despre ei că-s ruși.

Urmaseră apoi anii lungi ai războiului, cînd nu mai putuse cutreiera lumea. Zăcuse într-o fabrică de granate, aproape asurzit de zgomotul mașinilor și nebun de dor după un strop de verdeată, după un pic de șosea.

Apoi, talmeș-balmeșul de la sfîrșitul războiului.

De fapt, atunci nu fuseseră timpuri grele. Cu fabrica de granate se terminase și începuse din nou viața de hoinar. Și încă ce viață de hoinar ! Cu trenurile, de pildă, puteai călători cît pofteai, fără un sfanț ; și nu în vagoane de marfă, ci în vagoane adevărate, de călători.

Cum s-ar spune, nu fuseseră timpuri grele. Numai că imediat după aceea izbucnise încă un război, și încă în imediată apropiere.¹

Cine mai pricepea ceva din toate astea? Cine știa ce înseamnă numele care se răspindeau dintr-o dată? Re-pu-bli-ca Ce-ho-slo-va-că. Sau: Dic-ta-tu-ră pro-le-ta-ri-a-tu-lui...

E drept că acum unele dintre aceste cuvinte, altădată străine, deveniseră obișnuite și cunoscute, altele dispăru-seră; dar lumea era încă departe de a fi pe adevăratul ei făgaș.

Părea numai că totul era din nou așa cum fusese înainte de război. De fapt, totul era schimbat; vremurile erau mai înfrigurate, mai neliniștite, mai de neînțeles.

De fapt, exista ceva, care nu putea fi exprimat bine prin cuvinte, dar care se făcea simțit, ceva... ei bine, ceva, la dracu! De pildă această „Armată a salvării”. Așa ceva doar nu existase niciodată înainte. De ce exista acum? Gustare de dimineață, barăci, cămine pentru vagabonzi bătrini și pentru prostituate. De ce toate astea?

Înainte, prostituatele și vagabonzii erau lăsați, pur și simplu, să crape atunci când erau prea bătrini și nu mai puteau „ciștiga”.

Sau leagănele pentru copii. Acasă fuseseră treisprezece copii și nimeni nu se sinchisise de ei.

Pe neașteptate, începeau să-ți treacă gânduri prin cap: „Mai buni n-au devenit bogații”. Un cursar își dă seama de asta, fiindcă nu o dată trebuie să-și facă rost de mâncare cerșind. „Mai buni nu. Și nici mai darnici. Atunci, ce i-a apucat de-și cheltuiesc banii pentru cămine de vagabonzi, pentru leagăne de copii, pentru cantine muncitorești? Nu cumva le e frică? Și de ce anume?”

¹ E vorba de intervenția imperialistă împotriva tînărului stat sovietic (n. r.).

Încetul cu încetul i se deschideau ochii. Nu, nu i se deschideau ochii, era numai ca o presimțire: că vechea orînduire era găunoasă și trebuia să se prăbușească ca o schelărie putredă; că lumea cea veche murise și niciodată nu mai putea învia și că poate se și năștea o lume nouă.

Era ceva care te făcea să fii mai cu luare-aminte la cele spuse de țăranii din satele de cursari, la cuvintele lor amenințătoare, pline de nemulțumire, de o dorință nelămurită, pe care o aduseseră cu dinșii cei întorși din Siberia; trebuia să fii cu luare-aminte la tulburările mocnite din cartierele muncitorești ale marilor orașe; la cuvintele vorbitorilor pe care-i auzai, din cînd în cînd, în piețele orașelor miniere și în circiurile satelor de sticlari.

Prindeai cîteva frînturi, apucaai cîteva fraze. Multe erau de neînțeles, dar în spatele cuvintului necunoscut simțai o forță mare, amănitoare. Acea forță de care se temeau cei bogați și sătui, cei care-ți trînteau ușa-n nas cînd cerșai sau cînd întrebai dacă n-au ceva de lipit sau de îmbrăcat în sîrmă.

Păcat, doar, că nu înțelegea toate cuvintele.

„Ce înseamnă proletariat?” îl întrebuse o dată Petko pe un băiat tînăr, cu aer isteț, un mecanic cu care umblase cîteva zile și care voia s-o ia înspre apus, pentru a căuta de lucru. În fabrica unde lucrase în ultimul timp n-au vrut să-l mai țină, pentru că ațîțase, cică, muncitorii.

— Ce înseamnă asta?

În gura flăcăului, cuvîntul cu pricina se ivea mai des decît pipă.

— Proletariat? Asta ești tu. Tu și eu și toți cei care n-au nimic altceva decît miinile lor și care sînt exploatați de capitaliști. Toți cei care n-au nimic de pierdut decît lanțurile, dar care au o lume de cîștigat.

De fapt, nu se prea lămurise nici după acest răspuns. Sînt exploatați... asta da... dar lanțurile? La dracu, ce fel de

lanțuri ? Și apoi : „O lume de câștigat...” O lume, de ce o lume ? Existau mai multe ? Și care era de câștigat ?

Treaba asta îl interesa din cale afară, dar nu mai pusese alte întrebări, pentru că îi cam era rușine de băiat.

O lume de câștigat... Nu-i rău ! Numai de n-ai fi prea bătrîn, ai ?

VI

Gîndurile astea îl frămîntară cîteva zile. Pe urmă uită totul ; și cuvîntul, și explicația tînărului mecanic, și gîndurile pe care și le făcuse în legătură cu asta.

Își aminti din nou despre toate abia după multe săptămîni, vara, cînd trecu prin întinsele ținuturi miniere, cu peisajele lor negre, cu munții de cărbune și cu pădurile de turnuri ale minelor. Prin satele în jurul cărora funinginea innăbușă verdeața, unde le prieste numai florilor de foc din cuptoarele înalte. Prin orașele mari și zgomotoase, dar care nu par a fi decît sate virite unul într-altul, în care cineva a plantat, fără nici o noimă, bucăți de oraș mare : o stradă cu fațade de marmură, un teatru, o piață cu reclame luminoase, țipătoare și cu localuri de noapte viu luminate.

Își aminti despre toate în fața cocsăriilor stinse și a minelor închise. În fața cozilor lungi, de oameni vlăguți și înnegriți de funingine, care stăteau înaintea birourilor de plasare. În fața mulțimilor adunate înaintea porților închise ale minelor, unde cei concediați îi ascultau pe vorbitori.

Proletariat...

Nu-i ușor de înțeles ce înseamnă asta dacă știi că proletari sînt cei care au o lume de câștigat și vezi cum foamea și săptămînile de șomaj macină oamenii, îi aduc la

deznădejde, împingîndu-i să pună mîna pe funie sau pe cuțit.

Mult timp de chibzuit însă nu-i rămîne. Cît e ziua de mare, trebuie să alergi de-a lungul străzilor incinse, să intri mereu prin ganguri, cîntînd cu voce tărăgănată : „Cursaruu ! Le-gă-ă-ăm ! Li-pi-im !” și să aștepti să se deschidă vreo ușă pe sus, și o voce să strige : „Cursar ! Aici e ceva de lucru... a treia scară !”

Alergatul prin soare, strigatul, urcatul scărilor obosesc. Seara, adormi de obicei imediat și nu mai apuci să întrebi nimic. Iar dacă uneori ți-ai terminat mai devreme lucrul și intri într-una din micile circiumi, odinioară pline de mineri, nu găsești aproape pe nimeni. Îl auzi doar pe circiumar tot văietîndu-se ce grele sînt timpurile. Sau dai de cineva care ți-ar putea explica bine afurisita asta de poveste, dar ești atît de beat, încît nu reții nimic.

Sau poate că reții totuși ceva ?

Ceva despre faptul că proletariat înseamnă tot ceea ce trebuie să crape... Așa era ? Așa spusese el ? Mustăciosul acela scund cu care-și petrecuse seara de ieri. Care trebuie s-o știe, pentru că mîzgălise și el cîndva hîrtia pe la vreo gazetă sau fusese cine știe ce alt grangur.

Numai de n-ar fi băut atîta secărică, atîta șecărică limpede și bună, care te unge la inimă.

Îl caută cîteva zile la rînd pe omul cel scund și mustăcios, în timpul zilei pe străzi și noaptea prin circiumi, pînă ce rămîne fără o lăscăie ; pînă ce termină de bătut toate străzile și în nici o casă nu se găsește de lucru ; pînă ce pleacă mai departe.

Afară din oraș ; dincolo de ținutul minier ; înapoi la țară.

Undeva, în zare, dispar turnurile minelor, mormanele de cărbuni, cocsăriile ; dispare orașul negru, clocotitor, cuprins de foame și deznădejde.

Deasupra șoselei, aerul vibrează, licărind. Mireasma lui te îmbată. Peste câmpii și sate s-a așternut vara.

Hei ! Ce vară frumoasă, plină, aurie ! Nu te lasă slobod, nu-ți dă răgaz să te întorci în oraș, te ține cu mii de brațe : pajiști, câmpii, șiruri de pomi de-a lungul drumurilor.

VII

Toată vara și-o petrecuse la țară.

Noapțile erau calde și uscate. Și parcă niciodată nu fusese atît de frumoase. Să dormi sub cerul liber nu era cu nimic mai prejos decît să înnoptezi într-un șopron.

Pe ogoare, holdele dese unduiau grele. Recolta se arăta a fi bună.

Asta-i făcea pe țărani mai prietenoși decît de obicei. Puteai fi sigur c-or să-ți dea cîte ceva de mîncare dacă le cereai. Ce-i drept, de cele mai multe ori nu te alegeai cu mai mult decît o bucată de pîine și puțină brînză. Uneori, lapte. Rareori, carne.

Cu toate astea, o scoteai la capăt. Pomii de-a lungul drumurilor se și încărcaseră de mulțimea fructelor pîrguite.

Din cînd în cînd rămînea cîteva zile la un țăran și-i ajuta la lucru. Nu mult, nici o săptămînă încheiată, apoi pleca mai departe.

De cîteva ori își puse la frigare cîte o găinușă, pe niște țepușe de lemn mici și ascuțite, la foc domol. Nu prea des. Numai atunci cînd pasărea dădea, cum s-ar zice, buzna în brațele lui. Undeva, în afara satului, unde, cît cuprindeai cu privirea, nu se zărea țipenie de om.

Înainte, ca flăcău tînăr, fusese un vestit vînător de găini ; căuta și provoca prilejurile, pe care, acum, nu le folosea decît dacă îi ieșeau ele în cale din întîmplare.

Nimeni nu se pricepea odinioară mai bine ca el să înhațe pasărea adormită și, cu o singură mișcare fulgeră-

toare, s-o rotească în aer și să-i facă vînt ca din praștie, în așa fel, încît capul rămînea în mîna lui, iar trupul zbura departe, fără ca pasărea să fi scos măcar un sunet.

Poate că stăpînea și acum meșteșugul ăsta ; era aproape sigur ; dar nu se mai folosea de el. Știa să se restrîngă, ajuns la înțeleapta încheiere că bătrîneții – chiar dacă se află încă în deplinătatea puterilor – îi șade bine să lase tineretului privilegiul nebuniilor și al faptelor de eroism.

În timpul serbărilor secerișului și al hramurilor rămase la țară ; la șaizeci de ani, jucă, în cîrciumile de prin sate, mai virtos ca mulți flăcăi tineri, bău rachiu, dormi cu femeile prin fin.

Timp de cîteva zile ajută proprietarului unui scrînciob, un omuleț bătrîn, care tremura tot. Din pricină că mîinile îi erau prea slabe pentru a pune în mișcare și pentru a opri scrînciobul, avea nevoie de un ajutor. Ultimul murise subit, și acum era în plin sezon. Cînd văzu că Petko vrea să plece, îi făcu o propunere ademenitoare : coproprietar și două cincimi din încasări.

Dar Petko refuză. O slujbă permanentă – fie chiar la bilci – îl îngrozea. Dispăru repede și pe ascuns, de parcă ar fi avut conștiința încărcată.

De aici se îndreptă spre orașe. Nu spre cele mari, zgomotoase, înfrigurate, ci spre orașele de provincie, în care oala de faianță nu dispăruse încă și în care se mai găsea destul de lucru pentru un cursar.

VIII

Toamna îl găsi în nord, în orașelele nemțești din munți.

În aceste săptămîni întîlni puțini cursari. Poate că nu veneau cu dragă inimă în ținutul german, poate că o parte dintre ei o și porniseră înapoi. Oricum, anotimpul era

înaintat, zilele erau mai scurte. Dar numai după asta se simțea toamna. Soarele strălucea cald, nopțile erau blinde.

Era atât de cald, încît Petko nu se gîndise măcar o clipă să-și înceapă pregătirile de iarnă.

Pregătiri de iarnă – asta însemna de cîtiva ani : întoarcerea la Zakopče sau în vreun alt sat în apropiere de Čadca. Asta însemna : punerea la cale și ducerea la bun sfîrșit a vreunei „trebi“ care să-ți aducă patru pînă la cinci luni de stat la gros. Asta însemna : prezentarea la primul post de jandarmi, judecarea și primirea în închisoare, pentru iernat.

Odinioară, înainte de război, își petrecea și iarna pe drumuri și în orașe, dar acum asta îl cam stingherea. Acum, prefera, în locul libertății de a răbda de foame și de a degera, șederea în închisoare, unde era ferit în oarecare măsură de inanție.

Faptul că-și alesese tocmai închisoarea din Čadca își avea și el temeiul lui. În primul rînd, acolo îl cunoșteau toți, și apoi Čadca nu era departe de Zakopče, iar el era obișnuit ca în fiecare primăvară să plece pentru cîteva zile în satul lui natal. Din Čadca, cel puțin nu avea prea multă cale de bătut. Păcat că nu exista o închisoare și la Zakopče ! Păcat, într-adevăr !

De aceea, el făcea întotdeauna în așa fel, încît să se afle în apropierea locurilor natale înaintea primelor geruri mai tăioase.

De data asta, însă, întîrzie. Se lăsă înșelat de blîndețea toamnei. O porni pe drumul de întoarcere abia atunci cînd, fără de veste, căzu prima brumă, și soarele își pierdu puterea.

Oricît se grăbi, iarna îl prinse pe cînd se afla încă în Boemia. Pînă la Čadca, pînă în Slovacia, mai era cale lungă. Și, pe lîngă toate, se lăsară geruri tăioase. Situația în care se afla era cît se poate de proastă.

De bună seamă că ar fi putut pur și simplu să spargă o vitrină în primul oraș, sau să injure un sergent de stradă, și ar fi „scăpat de grijă“ pentru toată iarna, dar o smin-teală îndărătnică, sfidătoare, amestecată totodată cu frică îl oprea s-o facă și-l mîna mai departe.

Să nu stea în Čadca, să nu se ducă primăvara la Zakopče – nu, nu se putea !

Pe cîmpii se așternuse prima ninsoare. În orașe, ea se topea sub tălpile cizmelor, prefăcîndu-se în mîzgă cafenie, lipicioasă. Apa adunată în hîrtoapele drumurilor și în făga-sele carelor îngheța noaptea.

Un rachiu ar fi fost cum nu se poate mai bun ca tovarăș de drum ! O secărică lîmpede și tare. Din păcate, n-avea. Bani n-avea aproape de loc, pentru că lucra puțin, ca să ajungă mai repede.

Afurisită iarnă !

Noroc că avea mînuși călduroase. Mînuși cenușii, frumoase, cu căptușeală moale și cu manșete lungi. Le privea cu ochi de îndrăgostit.

„Mînuși de conte... !“

Se aflau pe o bancă, într-o gară, atunci cînd Petko le zărise pentru prima oară. Un funcționar gras, cu chipiu roșu le aruncase acolo, înainte de a alergera în întîmpinarea unui tren accelerat care sosea.

Și Andrej le luase.

Cel cu chipiul roșu e un domn. Are o odaie caldă, un pat cald, mîncare bună. Îi dă mîna să bea în fiecare zi un rachiu. E unul dintre cei care trăiesc în belșug și care nici nu simt dacă apuci și tu o îmbucătură de la masa lor. În afară de asta, fără doar și poate că mai are o altă pereche de mînuși. Așadar...

Bineînțeles că unui simplu împieगत Petko nu i-ar fi șterpelit mînușile. Lui i le-ar fi lăsat. I le-ar fi dăruit, cum s-ar zice.

Era o prostie, dar și-o băgase în cap : Čadca !

Se îmbolnăvi, începu să tușească, îl apucară niște junghiuri într-o parte și i se umflă un genunchi. Dar nu se lăsă.

Čadca. Čadca. Pământul făgăduinței ! Trenurile erau al dracului de bine supravegheate. În afară de asta, durerea din genunchi și din șold îi îngreuna mișcările. Nu se mai încumeta să se urce din mers. Era neobișnuit de frig. Pe deasupra, i se mai termină și sîrma, și bani să-și cumpere alta nu avea ; nici prin gînd nu-i trecuse că i s-ar putea întîmpla așa ceva.

Răminea așadar numai cerșitul. Dar și aici lucrurile stăteau prost : se găsea în regiunea minieră, unde erau șomeri cu sutele, nevoiți și ei să cerșească.

Azilurile de noapte din orașe erau supraaglomerate. Se întîmpla să găsească toate locurile ocupate și trebuia să-și petreacă noaptea pe stradă, alergînd și bătînd din mîini ca să se încălzească.

Țăranii erau neîncrezători și nu lăsau nici un străin să doarmă în podul cu fin.

La șomeri acasă era frig. Dar cel puțin aveai un acoperiș deasupra capului. Dormeau zece sau unsprezece într-o singură încăpere : bărbatul, femeia, copiii și el, care închi-riase un pat.

Ziua, trecea pe lîngă mine, dintre care foarte puține mai lucrau ; pe lîngă turnuri de extracție ; pe lîngă mormane de cărbuni care zăceau, înalte și întinse, ca niște lanțuri muntoase.

Într-o seară – cîștigase cîțiva bani curățînd zăpada și voia să doarmă și el o dată la căldură – intrînd în circiuma în care, după cum aflase, puteai căpăta cu doisprezece creițari un loc de dormit, nimeri, pe neașteptate, în mijlocul unei adunări : muncitori, șomeri, femei.

Stăteau înghesuiți pe scaune și în picioare, în sala joasă, și-l ascultau pe un om uscățiv, cu păr negru, care le vorbea cu înflăcărare de la rampa scenei mici din fundul sălii.

Petko era obosit ; se așeză într-un colț și începu să moțăie. Numai din cînd în cînd îi ajungeau la ureche, ca niște frînturi incoerente, cuvintele celui om mic și agitat :

„Restrîngerea producției... șomeri... proletariat...” Aburul cald care umplea sala te adormea. În față, omul vorbea fără întrerupere.

Deodată, Petko fu trezit de un zgomot brusc. Zăpăcit, se uită țintă la oamenii care pînă atunci stătuseră liniștiți și care acum, agitați și zgomoși, se strîngeau într-o grămadă compactă. Văzu pumni ridicați, pe cineva că învîrte încolo și încoace un băț. Se auzeau răcnete.

Ce se petrecea ?

Și deodată, în mijlocul ghemului încilcit de oameni, văzu ceva lucind.

Aha, baionete ! Și colo – chipiuri verzi, jandarmi !

Petko era amețit de somn ; la vederea chipiurilor verzi, gîndurile i se învălmășiră.

„Jandarmi... Čadca...”

Izbit brutal în coaste de un pat de armă, el se repezi spre ușă. În fața circiumii se strîngea o mulțime neagră, amenințătoare.

Strigăte.

Ordine.

– Evacuați strada !

Cîntecul ce izbucni deodată din mulțime fu acoperit de zgomotul împușcăturilor. Jandarmii trăgeau în aer.

Împușcături în aer ?

Cuprinsă de o panică nebună, mulțimea se împrăstie în toate direcțiile.

– Trag...

Fugă. Fugă. Fugă. Fugă.

Izbit de peretele casei, Petko reușește să se ghemuiască într-o poartă.

– Ah... !

Își trece peste frunte dosul palmei. E ud de tot.

– Încotro... ?

Afară trec oameni în goană, răcnind, țipînd.

Panică.

Apoi, dintr-o dată, liniște.

Cineva – abia acum observă Petko că nu stătea singur în poartă, că și alții se refugiaseră acolo – scoase precaut capul și zise :

– Parcă a trecut.

– Ce-nseamnă a trecut ?

O voce unsuroasă, supărată întreabă, indignîndu-se :

– S-a mai pomenit așa ceva ?

O altă voce, ruginită, răspunde :

– L-am văzut pe cel care i-a ațîțat.

Pe caldarîm răsună pașii grei, cadențați ai jandarmilor în marș.

Între ei, pași neregulați.

Cel care vorbise primul anunță :

– Duc pe cîtiva : e și o femeie printre ei...

– E printre ei și cel care a vorbit ? se interesează vocea ruginită, dar nici nu așteaptă răspunsul, ci-și spune singură : Da de unde, ăsta a întins-o la timp !

Se fac auzite alte voci, care se unesc într-o hărmălaie zgomotoasă, și nu înțelegi nimic din ce spun.

Petko își freacă locul care-l doare.

Afurisit pat de armă !

În timpul unei scurte tăceri, vocea ruginită rostește apăsător :

– Nu înțelegi nimic din toate astea, tinere domn. Îți spun eu că toate sînt baliverne, toate : lupta de clasă, proletariatul, toate.

Se face tăcere.

Pleacă unul după altul. Petko, cel din urmă. În urechi îi mai răsună vorbele omului cu vocea ruginită.

– Cum era de fapt povestea ?

Ultima oară i s-a explicat doar...

Jandarmul, care patrulează în sus și în jos în fața circiumii cufundate în întuneric și în tăcere, se răstește :

– Ce cauți ? Vezi-ți de drum ! Nimeni n-are voie să intre aici !

Petko șovăie. A și plătit pentru noaptea asta. Jandarmul face o mișcare nerăbdătoare, ca și cum ar fi vrut să pună mîna pe el. Petko o șterge la repezeală.

X

– Lasă ! Și ciinele e om !

Petko pufnește în rîs și dă drumul ciinelui, cu care și-a disputat un os de pe stradă. Apoi se întoarce spre cel care a strigat.

Acesta, un ins scund și rotofei, care arată cît de colo a vagabond, stă în fața barăcii acoperite cu tablă ondulată, pe a cărei poartă încuiată se lăfăie inscripția : „Cămin pentru femeile lipsite de sprijin și pentru persoane fără adăpost“.

Rizînd, îi spune lui Petko :

– Drăguții de ei, ce zici ? Vara țin șandramaua deschisă, dar iarna, cînd ai putea într-adevăr să ai nevoie de ea, o închid. Și arată cu degetul îndărăt, înspre baracă. Drăguții de ei ! Lua-i-ar... !

Intră în vorbă. Se dovedește că amîndoi au același drum : spre nord-est, către munți.

Celălalt a sosit de două zile în micul orașel, care se află pe pămîntul Slovaciei.

– Un oraș prăpădit, te rog să mă crezi. Nimeni nu-ți dă măcar un codru de pîine. Se strîmbă și se scutură : Al

dracului de prăpădit ! Și apoi, peste tot, jandarmi ! Nici o posibilitate de a cumpăra ceva, peste tot dai numai de ei. Se tem de șomeri !

Încrămenite și moarte, coșurile fabricilor, care înconjoară orașelul ca o cunună, împung cerul cenușiu, din care ninge fără întrerupere. Nici vorbă să te gîndești să treci munții. Cizmele lui Petko nu mai au tălpi, ci doar șomoioage de paie, legate de căpute cu sfoară. Umblă tiptil ca o pisică.

Noaptea și-o petrec împreună, pe ultimul palier al unei scări unde s-au furișat cu puțin înainte de a se încuia poarta casei.

Cînd Petko se trezește, vede că celălalt a plecat. O dată cu el i-a dispărut și tașca.

Încă de cu seară vagabondul îi spusese :

– Ești un nătărău ! Umbli fără pingele și ai atîrnată o bucată de piele faină ca asta...

Dar, la urma urmei, lua-o-ar dracu ! Vagabondul a fost totuși un tip vesel. „Și cîinele e om.” Numai amintindu-și de asta, Petko izbucnește în rîs.

„Iar omul e cîine.”

Pe străzi se rostogolesc, ca un fluviu larg, masele de șomeri zdrențuiți și infometați.

– La primărie !

– La vilele fabricanților !

Mai reci ca țurțurii de gheață, baionetele ascuțite lucesc în lumina palidă a zilei.

– Înapoi !

– Împrăștiati-vă !

– În numele legii !

Și mulțimea se împrăștie.

Dar neliniștea rămîne. Flutură deasupra străzilor pustii, dedesubtul norilor care gonesc jos de tot, înaintea pașilor bocănitori ai jandarmilor.

– Înapoi !

– Împrăștiati-vă !

– În numele legii !

În mijlocul tropăitului cizmelor grele, se aude clinchetul limpede al oțelului.

„Ce bine hrăniți sînt, se gîndește Petko, uitîndu-se după jandarmi. Și ce sătui !”

E lihnit de foame.

Un șomer, un om încă tînăr, cu o față gălbejită, căruia oftica i-a cusut petece roșii pe obraji, îi arată unde se află lăzile de gunoi ale unui hotel mai mare. Cînd ajung acolo, găsesc o mulțime de oameni, mai ales copii, care caută prin grămezi resturi comestibile.

De șase luni nu mai are de lucru, îi povesește gălbejitul, de șase luni. Nevasta i-a murit în timpul lehziei, și asta se poate numi noroc.

– Ea n-ar fi putut să îndure toate astea.

A găsit cîteva oase în grămadă, și acum le roade temeinic.

Petko se ridică brusc.

„Ce-ar fi să mă duc să le strig : «Porci de polițiști !» sau să fac țandări o vitrină ?” se gîndește el. „În cazul asta mă închid, și totul sfîrșește.”

Dar n-o face.

Dușmănos și amenințător, întunericul coboară asupra orașului. Gălbejitul și ceilalți au dispărut.

Iar frigul s-a înăsprit.

XI

Zi.

Noapte.

Și iar zi.

„Cît de bine hrăniți sînt ! Și ce sătui ! Cum mai răsună pașii lor cînd mărșăluiesc, zdrăgănînd, pe străzi !”

Dacă le-ar striga acum în față : „Porcilor !”, asta n-ar fi numai pentru a-și face rost de un adăpost pentru iarnă.

Cît sînt de sătui și de puternici ! Iar nenumărații șomeri, care se împrăstie cînd îi văd, sînt slabi și infomețați.

Gălbejitul n-a mai venit la grămezile de gunoi. Cineva povestește c-ar fi fost arestat.

În definitiv, nici nu merită să cauți resturi de mâncare prin grămezile acelea. Nu mai găsești nimic.

Două zile aproape fără o îmbucătură.

Două nopți pe stradă.

„Miine o pornesc la drum, oricum ar fi timpul. Miine o pornesc la drum, sau...”

„Cădca doar nu e departe.

„Miine...”

Capul e încins și greu. Junghiul din genunchi l-a lăsat, dar picioarele îi sînt țepene și parcă de plumb.

Ca și cum i-ar atîrna lanțuri de ele !

„Lanțuri ? Cine i-a vorbit de lanțuri, care ar trebui pierdute ? Aha, flăcăul acela tînăr, atunci, primăvara. Lanțuri de pierdut și o lume de cîștigat ! Ha-ha-ha-ha !”

Parcă i-a trecut foamea. Ar vrea să doarmă însă. Doar să doarmă. Noaptea și-o petrece împreună cu o duzină de alți vagabonzi sub bolta unei toalete publice subterane, plină de mirosul grețos al urinei.

În zori, poliția îi alungă de acolo.

– Nu e voie ! Marș de-aici !

Pe stradă – neliniște și înfrigurare. Multe magazine stau închise ; nici măcar obloanele de fier nu sînt ridicate. Cele mai multe case au porțile încuiate. Oameni puțini. Dintr-o uliță lăturalnică crește vuietul unei mari mulțimi de oameni.

Petko nu observă nimic din toate astea, merge împleticindu-se de-a lungul unui perete, vrea doar să doarmă.

Strada e lungă și pustie. Numai un sergent stă într-un colț și trage cu urechea înspre ulița lăturalnică, de unde se aude zgometul acela îndepărtat.

Pe neașteptate, vine în zbor un bondar – doamne sfinte, un bondar pe vremea asta ! – și intră în capul lui Petko. Afurisitul !

Petko începe să se învîrtească :

„Poate că așa o să-și găsească mai ușor drum să iasă.”

O voce hîrîită rostește deodată lingă urechea lui :

– Ptiu, drace, beat mort ! Cară-te de lingă magazin !

Dar imediat după asta sergentul se ascunde în grabă, pentru că zarva, și mai apropiată, continuă să crească.

Petko holbează ochii :

„Ce, magazin... ?”

Vitrina din fața lui lucește ca o oglindă. Dintr-o dată îl apucă o foame nebună. Ca și cum chingi de fier i-ar strînge stomacul.

Aaaaoooooh.

Se încovoae.

Bondarul începe să zbirniie ca apucat. Brusc, Petko simte miros de miere. De miere multă, galbenă. Oh... Dar mierea se află dincolo de geamul cel mare al galantaru-lui... da... geam... Cădca...

Sergentul din colț, care, neliniștit, trage cu urechea înspre ulița lăturalnică, se întoarce și se uită țintă în ochii lui Petko.

Genunchii sînt gata-gata să se moaie.

Nevoia de mâncare și de somn devine covîrșitoare și mătură totul din cale.

Sergentul continuă să se uite spre el.

Bățul lui Petko se abate cu furie asupra vitrinei, făcînd-o tîndări.

Așa...

Zîmbind, Petko închide ochii, în așteptare. Acum s-a sfîrșit cu frigul. Cu foamea. Acum, sergentul o să-l ares-teze și o să ajungă într-o celulă... ah...

Trage cu urechea să audă dacă sergentul se apropie. Dar n-aude nimic. Numai zărva din ulița lăturalnică e tot mai puternică.

Deschide din nou ochii.

Sergentul stă în același loc.

Se uită țintă spre el. De ce nu vine? A văzut, doar, că Petko a spart vitrina. De ce nu-l înhață?

Petko îi face semn.

Sergentul se întoarce.

„Ce înseamnă asta?”

Nedumerit, se reazemă de zid.

Vuietul crește și mai mult. Din ulița lăturalnică țîșnește o mulțime neagră de oameni și umple strada pe toată lățimea. Tot mai mulți oameni. Tot mai mulți. Cîntă, strigă. Sergentul scoate un țîgal, șuieră strident, apoi se întoarce și coboară repede strada.

„Porc de polițist!”

Se află acum la numai doi pași de Petko. Trebuie să audă.

„Porcule! Porc de polițist!”

Dar sergentul nici nu se uită la el; începe să alerge.

Petko nu mai înțelege nimic.

Mulțimea din față a devenit și mai numeroasă, vuieste, cîntă. Numai fețe galbene, trase, numai oameni zdrențăroși.

Sergentul a ajuns la celălalt capăt al străzii și face semne. Grabnic, apare un șir lung de jandarmi în uniforme verzi, care barează strada. Douăzeci. Treizeci. Lanțul verde, scinteietor se pune în mișcare împotriva mulțimii, care abia acum îl observă și-l întâmpină cu un urlet prelung.

Lanțul de jandarmi e scinteietor, puternic, tăcut. Înaintea lui pășește, singur, un ofițer înalt, spătos, cu epoleți argintii.

De ce a trecut pe lângă el sergentul...?

Și mulțimea s-a pus în mișcare. Și ea e acum tăcută și amenințătoare. Nu e lanț scinteietor, e val turbure, neliniștit.

Bondarul e din nou aici și-i zboară, zbirniind, prin cap. Sau nu, nu bondarul, ci un toboșar. Un individ mic și mustăcios, care a fost pe vremuri redactor la o gazetă sau vreun alt personaj important, și care bate acum din toabă că proletarii trebuie să crape, pentru că nu mai există celule de închisoare pentru polițiști, care-și întorc privirile atunci cînd un biet amărit sparge o vitrină...

Ofițerul merge cu mult înaintea trupei. Are o față aspră, oacheșă.

– Înapoi!

Dar valul turbure, murdar tălăzuiește mai aproape, în întâmpinarea lanțului scinteietor.

Între ei se întinde o porțiune de stradă, moartă, pustie, cu o vitrină făcută țandări.

Din nou ofițerul face semn cu sabia.

– Înapoi!

Are o înfățișare hotărîtă, îndrăzneță. Țasta precis că n-o ia la fugă și nici nu se uită în altă parte atunci cînd...

Deodată, ieșit parcă din pămînt, în fața ofițerului stă înfipt un cursar bătrîn, girbovit, cu bățul ridicat.

– Foc!

Trosniturile seci se lovesc de zidurile caselor, care le aruncă înapoi. Valul de șomeri șovăie o clipă, dar se rostogolește apoi, fulgerător, într-un iureș de nestăvilire, înainte, peste porțiunea de stradă moartă, pustie, peste cele două trupuri, al ofițerului și al cursarului, care zac pe caldarîm, peste lanțul jandarmilor, care nu mai au timp să tragă a doua oară. Mai departe... mai departe...

Pe stradă, din nou moartă și pustie, zac trupuri negre și verzi.

În aer mai tremură o zdreanță de cîntec.

Căldură.

Căldură molatică.

Miros ciudat, dulceag.

Liniște.

Prin crăpătura îngustă dintre pleoape, Petko zărește un om în halat alb care se apleacă peste dînsul.

O voce străină, înăbușită tocmai spune :

– Nu, i-am făcut o injecție puternică. N-o să mai aibă dureri. La nevoie îi mai facem o injecție.

Cuvintele joacă încolo și înapoi, fără legătură între ele.

„N-o să aibă dureri... bine... da... acum n-are... dar, înainte, a avut, nu?... Sau...?”

Deschide ochii. Omul în halat alb stă lângă dînsul și vorbește cu cîțiva bărbați. Fețele lor sînt palide și trase, hainele – rupte, și pe mineci poartă banderole roșii.

– Unde ? Ce ?

Stă culcat într-un pat. Totul în jurul lui e alb, luminos. Pereții, mesele, alte paturi în care zac oameni.

Unul dintre bărbați observă că a deschis ochii și se apropie. Are o față gălbejită, cu două pete aprinse pe pomeli. Unde a mai văzut el așa asta ?

– Cum te simți, tovarășe ? Ai dureri ?

Și vocea îi pare cunoscută.

Nu, dureri n-are, dar i-e sete.

I se întinde un pahar. Bea și închide ochii. Vrea să culce, să-și adune gîndurile.

Cînd se trezește din nou, e singur în cameră. Celelalte paturi au fost scoase.

Se uită în jur.

Prin fereastră se văd o piață, cîteva case, un turn. Turnul are un acoperiș curios, cu mult prea mic. E lipit de turn ca o pălărie prost așezată.

Îi vine să ridă.

O femeie intră, întreabă dacă i-e sete, dacă dorește ceva.

– Nu, nimic.

Iese.

Se uită din nou spre turnul cu acoperișul caraghios și observă abia acum că pe el flutură un steag, un steag mic, roșu, care filfiie în vînt.

Ușa se deschide din nou, omul în halat alb intră, îl întreabă dacă are dureri.

– Da... mă doare puțin, aici !

Arată spre pîntece. Abia acum observă că nu se poate ridica, că e bandajat tot.

– Ce ?

Omul în halat alb se apleacă asupra lui ; în mînă ține ceva care lucește.

– Nu... !

Înțeapă, dar imediat după asta se simte minunat de bine. Și durerile încetează.

După amiază – trebuie să fie după amiază, căci lumina intră în cameră prin fereastra cealaltă, pe care n-o vede – se trezește.

Stă tot singur-singurel în odaia aceea mare, dar jos, în piață, în fața turnului se află mulți oameni. Din patul lui, Petko îi vede cît se poate de deslușit. Aproape toți au banderole roșii pe mincă sau panglicuțe roșii la butonieră, mulți duc stegulețe roșii. Apoi sosesc alții, în marș, în rînduri strînse. Petko aude pașii lor apăsați, cadențați. Pașii îi amintesc de ceva ; de... ei, de ce ?

Deodată își amintește.

„Adevărat !”

Se uită mai cu atenție. Nu, nu s-a înșelat : poartă arme. Oțelul ține isonul pașilor în marș.

Poartă arme, ca și cei în uniforme verzi. Mărșăluiesc ferm, zăngănind ca jandarmii. În curînd vor fi la fel de puternici și de sătui ca și ei ; tot atît de bine hrăniți. Ah, da... daaa...

Muncitorii intonează un cîntec, un cîntec frumos, puternic, semeț, care pătrunde prin ferestre ca un vînt răzvrătit, de nestăvilit : „Al lanțurilor jug sfărmați-l, făuriți domnia celor mulți...”

Pe acoperișul cel caraghios, cu mult prea mic al turnului, flutură micul steag roșu.

„Lanțuri... da... de pierdut... de cîștigat...”

Trupul pare ușor, ușor de tot.

Nici durere. Nici sete.

Genunchiul care-l durea nu mai există, șoldul săgetat de junghi a dispărut, nici frig nu-i mai e. E foarte frumos aici, foarte frumos. Pleoapele i se închid. Adoarme.

– Încă înainte de a se lăsa seara ! le spune medicul-șef bărbaților cu banderole roșii, care au venit să întrebe ce se aude cu Petko.

– Chiar în seara asta, tovarășe doctor ? Nu există nici o scăpare ?

– Seara, da ! Sau încă înainte de a se lăsa seara !

Privirea doctorului nu e binevoitoare, iar în vocea lui se simte ceva, ca o dușmănie reținută.

„Tovarășe ! Nemaiauzit ! Să fii nevoit să tolerezi așa ceva, și încă din partea unei asemenea adunături.”

Halatul alb dispare în spatele unei uși.

Oamenii intră încetișor, strecurîndu-se în vîrfurile picioarelor.

Petko doarme.

Și doarme așa, fără să deschidă ochii, pînă-l învăluie întinericul.

Apoi se stinge.

XIII

Timp de trei zile muncitorii avură puterea în mîinile lor.

Timp de trei zile, steagul roșu filfii pe turnul cu acoperișul mult prea mic.

Timp de trei zile, ferestrele din centrul orașului rămăseră cu perdelele trase, obloanele de fier ale magazinelor – închise și străzile – pustii.

Trei zile.

În prima, îi luaseră cu asalt pe jandarmi cînd deschiseră focul asupra mulțimii (un cursar bătrîn și încovoiat îl doborîse pe ofițer, și asta fusese semnalul).

În cea de a doua, muri Petko.

În cea de a treia, se strînse un cerc de fier în jurul orașului : trupe, jandarmerie, poliție.

În această zi fu îngropat Petko.

În urma sicriului, muncitorii mărșăluiau încă în rînduri strînse, cu banderola pe braț, cu arma la umăr. Hotărîți, dîrzi, ordonați. În jurul gropii deschise formară un careu. Traseră în aer. Intonară cîntecul lor frumos, puternic, dîrz, care amintea de un vînt nedomolit : „Hai la lupta cea mare !”

Tăcură.

Unul, cu pieptul scofilcit, cu mîini lungi, cu o față gălbejită, pe care oftica cususe două petice roșii ca focul ; unul în a cărui privire se citea moartea și căruia foamea încă îi mai sfîșia măruntaiele ; unul căruia nevasta îi murise în timpul lăuziei, pentru că doctorul de la fabrică nu se putea ocupa de șomeri ; unul care nu putuse vorbi niciodată, pentru că tusea îl întrerupea de îndată, ieși înainte și ținu o cuvîntare :

– Acest Andreas Petko, despre care nu știm nimic, decît că a fost un cursar bătrîn ; Andreas Petko, care zace aici, nici n-a știut, poate, ce-a făcut. Și fapta lui a fost, poate, doar o întîmplare, și ceea ce am făcut noi după aceea poate că era de la bun început sortit să dea greș... Și poate că acest cursar n-a fost decît un bătrîn vagabond, care nu știa ce înseamnă „solidaritate” și care poate că niciodată în viața lui nu auzise nici măcar cuvîntul „proletariat”... Dar el era unul de-ai noștri, din marea familie a dez-

moșteniților, și glonte care l-a nimerit era unul din gloanțele care ne erau hărăzite nouă. Și tot așa de sigur cum e faptul că pînă la urmă noi vom învinge, tot așa de sigur cum e faptul că după fiecare bătălie ne întoarcem mai puternici, mai mari, mai dîrzi, tot așa de sigur e și faptul că acest cursar a căzut ca unul din rîndurile noastre, din rîndurile proletariatului luptător, pe marele cîmp de luptă al viitorului, ca un soldat al revoluției !...

Traseră din nou în aer. Din nou intonară cîntecul. Mărșăluiră neclintiți, dîrzi, umăr la umăr, înapoi spre oraș. Era seară.

Noaptea, trupele pătrunseră în oraș din toate părțile și restabiliră „liniștea și ordinea“.

1924

IN IMPAS

„Nu există scăpare. Ori cu capu-n piatră, ori cu piatra-n cap, tot la onanghie ești.“

Vojta Pulkrábek

I

Cît de mare putea deveni dintr-o dată o odaie ca asta ! O odaie care înainte fusese întotdeauna cu mult prea strîmtă și mică.

Vojta Pulkrábek n-ar fi crezut niciodată că se poate întîmpla așa ceva cu o odaie : pe neașteptate începe să crească, văzînd cu ochii, cum s-ar zice, și devine mare ca... ei, ce mai, cu mult prea mare pentru el și nevastă-sa.

E adevărat că înainte se aflau aici o mulțime de mobile, sorinul cel galben și pîntecos, cu blestematele alea de ornamente, care se rupeau mereu, și trebuiau mereu lipite ; dulapul de haine, împodobit sus cu flori roșii și albastre ; cele două sipete vechi, de stejar, canapeaua și scaunele „bune“... iar acum au mai rămas doar cele trei scaune „de toate zilele“, care se clatină, masa și unul din cele două paturi. Toate celelalte au fost vîndute. Și hainele de duminică, din dulap, și rufăria din sorin.

Ei da, asta zic și eu că goleşte o odaie : o nevastă bolnavă și a șasea săptămână de șomaj.

S-au și împlinit șase ?

Nu se poate !

Și începe să socotească :

„Asta s-a întâmplat... ? Cînd oare s-a întâmplat ? A, da, în sîmbăta de după cei Patruzeci de mucenici ?” Treizeci și opt de zile încheiate au trecut de atunci, dar el își aduce aminte foarte bine de sîmbăta aceea.

„Parc-ar fi fost ieri.”

Totul începuse în luna de după cei Patruzeci de mucenici, la fabrica de cherestea, jos, la capătul satului, acolo unde drumul trece peste rîu. Iar sîmbăta următoare au lucrat pentru ultima oară și la cărămidărie, sus, la marginea pădurii, lîngă carierele de lut.

Muncitorii de la joagăr începuseră atunci greva pentru că directorul voia să le taie din leafă. Directorul era neamț, vorbea stricat ceheste și, evident, în silă. „Dumneata de colo !” le striga el muncitorilor, sau „omule !”, pentru că nu-și dădea osteneala să rețină numele străine. Ce e de mirare, atunci, că într-o bună zi a pus să se afișeze :

„Începînd de luni, 22, luna curentă, salariilor actuale li se aplică o scădere de zece la sută. Direcțiunea întreprinderii.”

În fabrică nu exista om care să nu-l urască pe director. Chiar și țărani din sat nu-l puteau suferi : „Joagărul e un lucru bun, dar n-avem un om de-al nostru acolo ! Asta care-i acum strîmbă din nas la mirosul gunoierului de grajd ! E prea boieros pentru sat !”

Delegația care încercase să trateze cu el problema salariilor fusese, pur și simplu, dată pe ușă afară.

„Sînteți o delegație ? Aha ! Din partea cui ? A organizației ? Poate nu știau că el nu recunoaște nici o organizație ! O-r-g-a-n-i-z-a-ț-i-e. Asta ar fi frumos, să se

amestece cineva în treburile și în drepturile lui ! Ehe ! În fabrică se întîmplă ceea ce socotea el că e bun și drept. Asta și numai asta, s-a înțeles ? Nu tolerează nici o răzvrătire împotriva hotărîrilor sale. Acolo unde e el director, nu există rebeliuni și conspirații. Cine nu vrea să se supună necondiționat ordinelor sale... poftim !... există destui șomeri care ar lucra bucuroși și pentru un salariu cu mult mai mic. Lefurile au fost reduse, pentru că fuseseră prea mari în raport cu munca depusă. Dacă vor să cîștige mai mult, atunci să și producă mai mult. Și cu asta, basta ! În privința asta nu încap discuții și deci nu-i nevoie să se ostenească. De altfel, n-are vreme de pierdut. Bună ziua !”

Cînd aflară toate astea, opriră mașinile și ieșiră în fugă în fața fabricii. Numai cei doi maiștri rămăseră înăuntru.

– Și cu asta, basta ? Ia stai !

Cînd ceata de oameni ajunse la căsuța mică și albă a directorului, găsi poarta grădinii încuiată. În locul ușii și al ferestrelor oamenii dădură peste obloane cenușii, de fier.

– Ce înseamnă asta ?

– Sîntem cumva hoți ?

A doua delegație nu fu nici măcar primită.

Mai stătură cîtva timp laolaltă în fața casei baricatedate, strigînd de-a valma. Bineînțeles că zburară și amenințări înspre obloanele de fier. Și o piatră se izbi de ele, dar toate astea n-au durat decît zece minute sau un sfert de oră.

Apoi se retraseră și se împrăștiară, pentru că între timp se făcuse tîrziu. Nu mai merita să pornești din nou mașinile.

În dimineața următoare se buluciră în fața porții încuiate a fabricii.

Deasupra clantei era lipit un anunț :

„Începînd cu data de ieri, toți muncitorii sînt concediați. Cărțile de muncă se vor ridica de la birourile întreprinderii, unde se vor plăti și restanțele de salarii. Cine vrea să

lucreze se va adresa maiștrilor, însă direcțiunea atrage în mod special atenția că, începînd cu data de azi, toate contractele vechi sînt anulate și că se discută cu fiecare solicitant în parte. În afară de asta, toți cei care caută de lucru trebuie să dovedească că nu fac parte dintre instigatorii la excesele de ieri. Direcțiunea întreprinderii.”

Nici unul nu știa ce înseamnă „exces”, dar toți înțeleseseră că unora dintre ei voiau să le pună mîna-n gît și tuturor voiau să le taie din leafă și din drepturi.

Rămaseră afară.

Nici unul nu se prezintă în fața maiștrilor.

Grevă !

Așteța s-au petrecut la fabrica de cherestea în luna și marțea de după cei Patruzeci de mucenici. Sîmbăta a apărut la cărămidărie, de dimineață, la o oră cu totul neobișnuită, bătrînul Kotrejch, chiaburul, proprietarul cărămidăriei. La început, Pulkrábek nici nu l-a zărit, pentru că dregea într-un colț tipare sparte de cărămizi – dar se știe ce se întîmplă atunci cînd patronul se ivește pe neașteptate în mijlocul muncitorilor săi. Fiecare observă imediat că e acolo, chiar dacă nici n-a apucat să-l zărească. Femeile se pleacă mai adînc peste lucrul lor și trebăluiesc mai zgomotos cu bulgării de lut cafenii, clefăitori, zilierii împing mai repede roabele încărcate peste podețele ce se îndoaie și le răstoarnă pe mesele de lucru cu un avînt neobișnuit ; întregul ritm de muncă devine iute și îndirjit, iar strigătele prelungi, cîntătoare dintre cariera de lut și mesele de lucru se transformă în comenzi scurte, tăioase.

Observase așadar imediat că venise Kotrejch, lăsase jos forma pe care tocmai o dregea și-i fugise în întîmpinare. Încă de departe văzuse că ceva nu era în regulă.

Ei, și apoi dispăruseră în birou, adică în despărțitura lăsată într-o rină, unde bătrînul le plătea întotdeauna leafa... În urma lor muncitorii începuseră imediat să șușotească – și totul se dezlănțuise pe dată. Proprietarul își repezise cu atîta putere pumnul în masă, încît probele de cărămizi și uneltele de scris se porniseră zăngănind să joace !

„Afurisită adunătură de trîntori ! Veșnic nemulțumiți ! Întotdeauna nesupuși ! Dar ia stați voi !” Și fără să-i dea răgaz uluitului Pulkrábek să scoată vreun cuvînt, Kotrejch se pornise să sudeie : „Canaliile ! De data asta, însă, și-au greșit socotelile. Are să fie spre paguba lor. Da, da. Grevă ? Bine ! Nu vor să lucreze ? Foarte bine ! Dar atunci n-o să lucreze nimeni ! Nimeni ! Cui pe cui – chiar dacă ar fi să iasă scînteii ! La urma urmei, el rezistă și dacă o să țină cărămidăria închisă timp de două săptămîni. Sau chiar o lună ! El da ! Dar ei... ?”

Și tot așa mai departe, pe nerăsuflăte, pînă i se tăiase respirația, după care Pulkrábek, toropit și zăpăcit, reușise să îngame primele cuvinte :

– De fapt, ce-au ei de-a face cu toate astea ? Ei, aici, la cărămidărie ? Cu greva de la joagăr și cu toate celelalte ? Ce Dumnezeu, au ei de-a face cu toate astea ? !

– Așa ? Poate nimic ? Nimic ? Și imediat după asta, aspru, uscat și indiferent – îndărătul liniștii aparente clo-cotea însă minia : Începînd de poimîine, s-a zis cu lucrul. Concediere în masă ! Nu se lucrează la joagăr, nu există scînduri, fără scînduri nu există construcții, fără construcții nu-i nevoie de cărămizi ! Înțeles ?

De altfel depindea numai de ei ca să se lucreze mai departe. Trebuiau doar să le explice capetelor seci de jos, de la joagăr, că... Ei, dar știau ei și singuri !

Concediere în masă.

Asta vine cam așa :

Dimineața te scoli la ora obișnuită, cu toate că n-ai trebui s-o faci, cu toate că ai avea timp să dormi mai departe ; te duci apoi sus, la cărămidărie.

Drumul e același, prunii care-l străjuiesc sînt și ei aceiași, iar carierele de lut nu s-au schimbat nici ele. Cărămidăria din spatele colinelor e și acum acolo, ca și altădată ; și cînd, ajuns sus, te oprești pentru o clipă și te uiți în direcția ei, aproape ți se pare că jos, la mese, cele șaisprezece femei lucrează, ca de obicei, cu lut și cu forme de lemn.

Totul e așadar la fel ca înainte și ți se năzare chiar că simți, între braț și șold, gamela de tinichea... pînă ce, dintr-o dată, observi că stiva de cărămizi frumos rînduite unele peste altele s-a rărit ; pînă dai de roabe răsturnate și forme acoperite de păienjeniș.

Pe ele zac ultimele resturi ale muncii care a adormit - bulgări de lut, cenușii, tari ca piatra, în ale căror crăpături nenumărate mișună furnici și păianjeni mici.

„Ptiu, drace !”

Pulkrábek se poticnește cîtva timp de mese, se duce pînă dincolo, la carierele de lut, și se întoarce iar. Apoi pleacă. Pornește pe șosea, în jos, spre fabrica de cherestea, care zace la fel de încremenită și de neînsuflețită ca și cărămidăria. În drum întilnește cîtiva muncitori, care se îndreaptă, în silă, spre pădure, să adune vreascuri. Apoi, în sat, trece pe lângă alții care - pentru a nu știu cîta oară - dreg ceva la bordeiele lor ; sau pe lângă alții (dar acum au dispărut ultimele case), care stau pe povîrnișul neted al malului și prind pește cu undițele - ăștia sînt cei cîtiva fericiți care au permis de pescuit. Iar pe ceilalți îi găsești jos, lângă zidul dinspre miazăzi al fabricii, la pichetele de grevă.

Stau trîniți acolo, pe niște saci vechi, fumează buruieni și joacă „Ferbl”¹.

Toți sînt cam descumpăniți și ursuzi, furia îi apucă fără vreun temei și ocărăsc. Nu mai sînt de loc ca în primele zile de grevă. Odihna ține cam prea mult ; și cu toate că foamea încă nu le-a pus mîna-n gît (fiecare își are, doar, petecul lui de pămînt cultivat cu cartofi, cîtiva iepuri de casă și găini și poate chiar o capră), puținele provizii n-o să mai țină mult, iar pînă la noua recoltă mai e.

Și apoi, nici flăcăii cei tineri nu se mai află printre ei. Obrăznicăturile acelea cu șepci cu cozoroc mare, puse pe-o ureche, și cu cravatele lor în culori vii, tipătoare, și-au găsit de lucru în altă parte. Numai cei vîrstnici au rămas aici, cei care nu pot pleca, pentru că-și au aici bordeiele, nevestele și copiii.

Femeile, și ăsta-i un capitol !

Ce-i drept, nu se văicăresc și nu cobesc decît rareori, dar ajunge să te uiți la ele cum se furișează umile prin odaie, cum taie piinea, sau cum cîntăresc făina ! Dracu s-o ia de treabă ! Cauți atunci să stai cît se poate mai puțin în casă !

Afară e început de primăvară. Primăvară limpede și sfîlnică. Plină de boare înmiresmată și de culori vii și limpezi : alb, azuriu, verde-deschis - miros de pămînt, mireasma rîului, miros de rășină.

Cu toate astea, nu mai e la fel de frumos ca în primele zile, cînd se luau încă în zeflemea unul pe celălalt :

- Ia uitați-vă cum s-a mai tolănit ăsta ! Ca un conte ! Îți convine, grăsanule, ai ? Te rotunjești ca un pepene de atîta trîndăveală. Bătrînica ta ar trebui să fiarbă mai puțini cartofi.

Sau la prăjitul peștilor :

- Mic mai e peștișorul ăsta, dă-l naibii !

¹ Joc de cărți, asemănător cu pocherul (n. r.).

- Puteai să-l mai lași să crească !

Da - cum era nu mai e. Și pe lângă toate, nevasta zace bolnavă.

Dracu știe cum s-a întâmplat. Doar înainte muierea asta nu știuse niciodată ce-i boala !

Ce-i drept : grăsimi de prisos n-a avut niciodată, și coastele i le puteai număra întotdeauna... o adevărată scîndură... într-un cuvînt, slabă ca un ogar, cum s-ar zice ! În brațe însă avusese mai multă putere decît mulți vlăjgani și fusese iute ca argintul-viu.

Sprintenă și vioaie ca ea, mai rar, și acum, dintr-o dată...

Dar cine dracu se pricepe la bolile astea ?!

Și uite-așa, zace în pat de luni de zile, fața i-e galbenă și zbircită de tot, numai pomeții au pete roșii, orbitele ochilor sînt vineții, și nici nu mai întoarce măcar capul cînd intră cineva pe ușă.

În fiecare dimineată fața îi e mai trasă, și trupul mai slăbit și mai prăpădit decît cu o zi înainte.

Ca și cum s-ar topi pe picioare.

Da, da, se topește Milada, nu-ncape îndoială ! Ca o bucătică de zahăr pătrunsă de umezeală - în tăcere, fără prea mult zgomot, cum s-ar zice, dar fără să poată fi oprită.

Inspăimîntător ! Drace !

Măcar de-ar suspina sau de-ar geme, de-ar țipa, de s-ar zvîrcoli încolo și încoace sau de-ar tuși ! Dar nu, nimic din toate astea. Zace tăcută și nemișcată, nu scoate o vorbă, dormitează cu ochii pe jumătate închiși, ca și cum ar vrea, de la o clipă la alta, să se cufunde într-o toropeală și mai grea, și mai apăsătoare.

O singură dată s-a trezit de-a binelea în tot timpul asta, atunci cînd doctorul a vrut s-o trimită la spital.

La spital nu se duce ! Acolo n-au s-o ducă cu nici un preț ! Nici cu de-a sila ! Și nici să nu încerce, pentru că, altminteri, fuge de acolo, așa cum se află, în cămașă. În pădure, sau... sau de-a dreptul în apă.

„Da, da, în apă. Mai bine în apă decît acolo !”

Fusese atît de agitată, de înfrigurată, încît el - ce-i drept, clătînînd din cap - îi făcuse pe voie și o lăsase aici.

III

Boala costă bani.

Ăsta-i lucru știut.

Cu cît ține mai mult boala, cu atît e nevoie de mai mulți bani.

Asta se știe de cînd lumea și e un lucru atît de firesc, încît, de fapt... dar tocmai aici e buba.

„Nu se poate spune că n-am răbdat de foame în aceste cinci săptămîni, iar dacă greva și șomajul mai țin mult - și cam așa se arată ! - o să mai treacă multă vreme pînă să mă satur ca lumea. Dar să mor de foame... asta nu ! Nici cînd mi se vor fi terminat ultimele provizii. Pentru mine și pentru Milada se va găsi întotdeauna ceva de mîncare ! Iar pentru Milada și un strop de lapte. Sînt doar băieți buni tovarășii ! Nu te lasă să te prăpădești. Atîta timp cît ei mai au ceva de îmbucat, o să avem și noi.

Să mor de foame... asta nu ! Dar bani ? De bani n-o să pot face rost. Nici chiar la cei mai buni tovarăși. Doar nici ei n-au.”

Va să zică, cu gologanii e cam albastru. Dar tocmai de asta e nevoie ! Medicul o să aștepte poate pînă o să aibă din nou de lucru, dar doctoria, nu. Asta se cere plătită cu bani peșin. Și nici măcar nu-ți trece prin minte că ai putea să-i ceri farmacistului pe datorie, ca unui cizmar sau unui butrar.

Și, la drept vorbind... hm... pentru a spune adevărul... hm... doctoria n-a fost de fapt de nici un folos pînă acum.

Milada înghite tot timpul pilulele astea și picăturile și totuși se topește... da, pînă ce într-o bună zi...

Un gând nou rupe pentru o clipă şirul reflecţiilor de pină acum.

„Dacă nu-i bună la nimic – atunci de ce s-o mai cum-păr ?!”

Dar numai pentru o clipă. Apoi e imediat alungat. Dar nu de spaimă, de ruşine sau de dragoste. Nu !

Pulkrábek nu se sperie, căci nu e doar pentru prima oară că stă să chibzuiască asupra bolii neveste-si (aşa cum e felul lui, încet şi cu băgare de seamă, ca şi cum ar rîndui, una peste alta, cărămizile într-un cuptor : fiecare e mai întii întoarsă pe o parte şi pe alta, privită, pipăită, examinată şi cîntărită în mină înainte de a fi pusă la locul cuvenit) ; şi nici nu e pentru prima oară că ajunge la concluzia că boala o să se termine, fără doar şi poate, prost.

Nici nu se ruşinează, pentru că, de, cum să-i fie ruşine de o judecată pe care i-a vîrit-o bine în cap însăşi viaţa, viaţa asta păcătoasă de muncitor cărămidar, care ciopleşte judecăţi ca din topor, dar pe şleau, pe înţelesul tuturor ?! De pildă asta :

„Cît timp eşti sănătos, totul e în regulă. Dar cum nu mai eşti într-ale tale şi nu mai tragi nădejde să te pui din nou pe picioare, e mai bine să-ţi dai mai devreme duhul decît mai tîrziu !”

Aşadar, de spaimă şi de ruşine nu poate fi vorba. Şi în ceea ce priveşte dragostea... doamne sfinte, dacă Pulkrábek se uită aşa, mai cu luare-aminte, la Milada lui, nu pricepe de loc cum de i-a putut suci capul muierea asta. Dinţi albi, frumosi şi păr negru, des mai are şi acum, dar c-o îndrăgeşte, cum s-ar zice...?

Aşadar, nici dragostea nu-i cea care alungă gîndul cel nou.

Rămîne, prin urmăre, un singur lucru : că e vorba de un tovarăş, că nu-ţi poţi părăsi la ananghie tovarăşul.

Şi celălalt lucru, nu mai puţin adînc intrat în sînge şi devenit instinct, manifestare vitală : că se bate. Acum, ca şi înainte – de cînd respiră. Cu o tacită şi firească accep-

tare şi fără multă vorbă, încheştat, necondiţionat şi dirz. Pentru toate şi pentru toţi. Pentru bucata de pîine şi pentru a-şi petrece viaţa cu femeia lui ; cu bătrînul Kotrejš şi cu iarna geroasă. Şi, de bună seamă, şi cu această boală perfidă.

IV

„Cei care vor să lucreze (şi cei necalificaţi) sînt angajaţi pe loc de conducerea fabricii. Salariul, după invoială. Se plăteşte un acot de douăzeci coroane imediat, la semnarea contractului de muncă. Prezentarea zilnic, de la orele 7 la 18, la biroul întreprinderii.”

Cine ştie de cît timp atîrnă neobservat blestematul ăsta de anunţ, pe tabela de afişaj a primăriei ?!

Nu-ţi părăseşti tovarăşul la ananghie.

Asta e doar de la sine înţeles şi cît se poate de limpede, nu-i aşa ?! Aici nu încapă nici un fel de răstălmăcire.

S-ar putea crede că-i aşa ! S-ar putea crede !

În realitate însă, povestea nu e de loc atît de simplă pe cît pare. E mult mai încurcată în realitate. E chiar a naibii de încurcată ! Un lucru e limpede : trebuie să facă rost de doctorie. Nu se poate să-şi părăsească nevasta. Dar nici pe tovarăşii de la cărămidărie şi pe cei de la joagăr nu se poate să-i părăsească !

Dar ce să faci, la urma urmei, dacă pe la tovarăşii tăi nu se mai găseşte nici un pîrlit de creiţar, iar pe de altă parte mai curînd reuşeşti să storci apă din piatră seacă decît unui ţăran ciţiva gologani ? De nu vrei să-ţi laşi nevasta cu totul şi cu totul fără ajutor, ce altceva îţi rămîne decît drumul spre biroul întreprinderii ? (Da, da, doctoria probabil că nu foloseşte la nimic, dar Milada crede în ea. O înghite cu atîta încredere, încît, pur şi simplu, trebuie să-i facă rost de ea. Trebuie – altminteri nu eşti decît un nemernic.)

Hm, și dacă s-ar duce să se prezinte ? N-ar fi oare un nemernic ?

Da, povestea e al dracului de încurcată. Poți s-o sucești și s-o învrtești cum vrei – și într-un caz, și într-altul rămii un ticălos !

Nu există scăpare. Ori cu capu-n piatră, ori cu piatra-n cap, tot la ananghie ești.

Degeaba se tot trage de nasul mare și borcănat, degeaba își tot scarpină scăfirlia lucie, galbenă, ca un ou, toate speculațiile și frământările nu ajută la nimic : proverbul despre lupul care s-a saturat și despre capra care a rămas totuși teafără nu poate fi aplicat în viață.

Afurișită poveste !

Nu folosește la nimic faptul că-și spune :

„Doar nici cutare, sau cutare nu s-a sinchisit, la o adică, de tovarăși, nici cît negru sub unghie !”

Și îndată își obiectează singur :

„Și dacă ! Înseamnă că trebuie să fac la fel și eu ? Ei, atunci... !”

Dar la urma urmei, cămașa ți-e mai aproape decît haina.

Da, da, dar Milada nu e totuși decît un singur om, pe cînd acolo e vorba de o mulțime – și atunci, din cauza ei poate să... mai ales că e pe cale să se stingă... ăsta e doar adevărul, sau nu ?

Sau ?

Dar atunci...

Atunci ce ?

Ce la urma urmei ?

Ce la dracu ?

Din fericire, tocmai cînd era mai descumpănit i-a răsărit în minte un gînd familiar și drag, care-i aduce alinare :

„Ani de-a rîndul a lucrat într-una la cuptorul de cărămizi, la mesele cu forme, la locurile de uscare și la încărcat. A avut întotdeauna de-a face cu suprafețele regulate

ale cărămizilor, a potrivit, a netezit, a rînduit, a înălțat, a clădit, cum s-ar zice.

Asta i-a intrat în sînge.

Asta l-a familiarizat cu o idee, făcîndu-l s-o îndrăgească cu mult înainte de a o fi auzit exprimată limpede de alții :

«Clădești și clădești într-una. Case și fabrici și mai știi eu ce. Și de fapt ar trebui reclădită mai întîi lumea asta cîrpită. Doar nu e bună de nimic așa cum e ! Trîntorii au cele mai bune locuri, și alde noi, nimic ! Trebuie dărîmată, și apoi reclădită. Trainic și cu bună rînduială, așa cum se cuvine ! Trebuie ridicată o construcție cu totul nouă ! Una în care fiecare din cei ce lucrează cum se cuvine să primească și locul cuvenit. La fel de bun și la fel de mare ca al tuturor. Da ! De bună seamă că ăsta nu-i un lucru prea ușor și că singur n-o poți scoate la capăt cu așa ceva, dar dacă toți sînt solidari (superioritatea numerică e doar de partea lor), dacă toți sînt solidari, trebuie să izbutească.»

A fi solidar !

A fi solidar !

Gîndul acesta e mîngîiere, refugiu și dor plin de nădejde. Nu-i oare limpede ce-ar trebui să se întîmple ?”

V

Și totuși, lucrurile iau o altă întorsătură.

De asta însă sînt vinovate nopțile.

Nopțile, căci de n-ar fi fost ele – trei în răstimp de șaptezeci și două de ore – lucrurile nu s-ar fi petrecut așa. Negreșit că nu !

În timpul zilei – cînd, în ciuda tuturor gîndurilor consolatoare și a motivelor temeinice, nu mai vezi nici o scăpare – ai cel puțin înaintea ta, aievea, concret, tot ceea ce te apasă, anunțul de pildă, sau sticla de doctorie goală. Îți dai atunci limpede seama că întrebarea în legătură cu

cele douăzeci de coroane e pe deplin justificată (douăzeci de coroane nu sînt un fleac) ; îți mai dai însă seama că a trece spre biroul fabricii nu e altceva decît un drum îngrozitor printre două rînduri de vergi (prin fața tuturor ferestrelor), cu mult prea lung ca să poți ajunge vreodată la capăt. Observi atunci într-adevăr că fața femeii se scofîlcește în aceste zile mai repede ca înainte ; dar observi și faptul că tovarășii încep să intre la bănuială cînd te oprești în fața anunțului îngălbenit.

Noaptea însă e altfel.

Lucrurile astea concrete nu mai există, nu mai vezi dușmanul cu care trebuie să te lupți.

Ești singur, singur-singurel cu înceata și totuși atît de zgomotoasa răsufflare a bolnavei, care se aude ca bîjbîitul deznădăjduit al unui copil rătăcind obosit, sau ca ticăitul unui car în lemn vechi. Singur cu răsufllarea asta, în a cărei cadență de marș, tot mai accelerată, drumul nesfîrșit de lung spre biroul fabricii se transformă într-un singur și mărunț pas, iar fața Miladei se închircește într-un mic bumb alb de sîdef.

Se apără trei nopți. Luptă. Gîfîind și gemînd. Cu dinții închești. Cu ochii secătuiți. Cu tîmplele șiroind.

În zorii celei de a patra zile capitulează.

Nu se poate altfel.

După care evenimentele se succed în următoarea ordine cronologică :

În dimineața celei de a patra zile, Pulkrábek dispare încă înainte de răsăritul soarelui, fără ca cineva să știe unde.

În cursul dimineții, tovarășii, care s-au adunat la cîrciumă să se sfătuiască și-l așteaptă zadarnic („Ce-o fi astăzi cu el ? altminteri e doar cel mai punctual dintre toți !”), trimit de trei ori un băiat în partea de sus a satului ca să-l aducă : de două ori la coliba lui și o dată chiar la cărămidărie. („Nu poți să știi – poate că e sus și umblă

haihui. A fost, de altfel, puțin cam ciudat în ultimele zile“.) Așadar, de trei ori. Și de fiecare dată fără nici un rezultat.

La o oră înaintată a dimineții – acum toți știu că s-a întîmplat ceva cu Vojta Pulkrábek – cineva aduce vestea că nevaste-si îi merge atît de rău, încît... Pulkrábek, de altfel, tot nu s-a întors încă. („Ia stai ! Bineînțeles. S-o fi dus după un doctor.“)

Puțin înainte de amiază se aude că Milada a murit și îndată după asta apare Pulkrábek, care se vede cît de colo că e sleit de puteri. Are o expresie rătăcită, cizmele-i sînt albite de colbul din drum, fața-i e brăzdată de sudoare și de murdărie. Întrucît vine din partea de sus a satului și se îndreaptă, fără-ndoială, spre primărie, e limpede că se duce să-anunțe moartea soției sale.

Înaintează încet, cu pași ciudat de greoi și fără viață. Partea de sus a trupului e aplecată înainte, apăsată, parcă, de o povară. Nici nu ia în seamă cele cîteva strigăte care i se adresează.

În fața primăriei se oprește – dar numai ca să se asigure, printr-o privire, că anunțul cu pricina se mai află acolo. Apoi pornește mai departe, înspre joagăr.

Dar jos, lîngă rîu, se abate din drum și apucă pe cărarea din apropierea fabricii, care duce spre căsuța albă a directorului. Cei din pichetele de grevă, care – din simplă obișnuință și pentru că nu prea au altceva de făcut – își omoară timpul pe lîngă poarta fabricii, se holbează uluiți în urma lui, cu gurile căscate.

„Heei !“

Dar el a și dispărut în casa cea albă.

O jumătate de oră mai tîrziu – atîta a durat pînă ce tînarul de la birou, brusc smuls din moțaiială, să înțeleagă ce vrea omul din fața lui – Pulkrábek, cu o bancnotă foșnitoare de douăzeci de coroane în pumnul strîns încheștat, a ieșit iar din penumbra biroului în lumina vie a amiezii.

La vederea lui, o droaie de băiețandri, care, fără-ndoială, l-au pîndit, o iau la sănătoasa, țipînd.

Pulkrábek stă cităva vreme pe prag, cu brațele atîrnînd fără vlagă, cu fața cenușie îndreptată în sus, ca un cîine orbit care caută lumina. Apoi, dintr-o dată, se pune în mișcare și se îndreaptă, cu pașii lui ciudat de greoi și fără viață, spre sat.

Liniște.

Se aude numai tîrșitul cizmelor lui, cu hîrșciitul acela de cuie și potcoave.

Și așa cum tîrșitul și hîrșciitul cizmelor lui Pulkrábek sînt singurele zgomote care întrerup liniștea, tot așa și mersul lui obosit și împietrit e singura mișcare în mijlocul unei mari și apăsătoare neclintiri.

Ajunge la primele case. Ulița e pustie. La jumătatea drumului spre coliba lui, chiar peste drum de primărie, îl oprește bătrîna Marjanka și-l întrebă cu vocea ei zgomo-toasă, hîrșitoare, de om tare de ureche, dacă răposata Milada a avut parte de o moarte ușoară :

- Zău, a meritat o moarte ușoară, sărmanica de ea ! Bine c-a scăpat de chinuri.

- Cee-e ?

Se holbează la ea fără să înțeleagă, ca lovit în moalele capului. Atunci ea repetă întrebarea.

- Cee-e ?

Fața lui prinde viață. E atît de înspăimîntătoare și atît de îngrozită, încît Marjanka, făcîndu-și cruce, se trage înapoi :

- Sfîntă fecioară ! S-a scrîntit !

Și o ia la goană, țipînd ascuțit, în timp ce el se clatină amețit într-o parte și într-alta și apoi se prăbușește greoi.

Cînd, după o bună bucată de vreme, se întoarce cu o grămadă de oameni, nu mai e nici urmă de Pulkrábek. Doar șapca unsuroasă de piele și un petic de hîrtie moto-tolit - anunțul cel galben.

VI

Puțin mai tîrziu, bătrîna Marjanka dă buzna în ultima colibă din partea de sus a satului.

La zgomotul pașilor ei, Pulkrábek, care tocmai se apleca peste nevasta lui, moartă, sare speriat în sus și se întoarce cu o mișcare bruscă. În mînă ține o frînghie.

La vederea frînghieii, bătrîna începe să bocească :

- Doamne, Isuse Cristoase, își face seama... !

Pulkrábek se uită țintă la ea, uimit. Apoi înțelege.

- Ce țiți ? Crezi cumva că vreau să mă spînzur ! ? Izbucnește într-un rîs răgușit. Prostii ! Frînghia e pentru pantalonii !

Arată înspre dușumea, unde zac aruncate bucățile rupte ale unor brăcini.

Auzindu-i risul, bătrîna își pierde graiul. Stă, cu bărbia tremurîndă, și se holbează. Nu înțelege nimic din ceea ce se întîmplă.

Pulkrábek a făcut un ochi la frînghie, și-acum se încinge cu ea peste mijloc.

- Așa - acum țin iarăși.

Își trage pantalonii, potrivindu-i, și întinde mîna după haină, care atîrnă pe speteaza unui scaun. Încet și tacticos, începe s-o scuture de praf.

- Trebuie să cobor în sat, să le explic oamenilor cum s-a întîmplat de fapt totul. Știi ? Altfel, pînă la urmă mai sînt în stare să creadă că bătrînul Pulkrábek e un ticălos și că i-a vîndut. Se oprește din treabă, ca să-și scoată luleaua afumată și s-o aprindă. Pufăie : Și... dacă ar fi într-adevăr unul dintre cei care-și vînd tovarășii... s-ar fi... Își duce mîna la beregață și arată că și-ar fi pus ștreangul de gît. Dar nu e de loc un ticălos. Tocmai asta e ! Înainte, cînd ai intrat, tocmai-ți explicam asta Miladei.

Marjanka își face cruce. („Pentru numele lui Dumnezeu, e nebun ! Ar trebui...”) Dar spaima i-a intrat într-atât în oase, că nu se poate urni din loc.

Așa că-l ascultă pe Pulkrábek, care urmează mai mult pentru sine decât pentru dînsa :

– Milada, i-am spus eu, Milada, uite, ar fi din nou bani pentru doctorie, dar acum nu mai ai nevoie de ea ! Frumoasă poveste, Milada, ce zici ? Afurisitul de mine ! Pe tine te-am lăsat să te prăpădești și pe deasupra i-am mai vîndut și pe ceilalți ! Frumoasă poveste, ptu, drace ! Într-adevăr, nu-i rămîne omului altceva de făcut decât...

Și din nou arată că și-ar fi pus streangul de gît, iar Marjanka își face cruce pentru a doua oară.

Tăcere.

Apoi, el vorbește mai departe :

– Hm... da... numai că... numai că... spune-mi, Milada, cum e de fapt ? Sint într-adevăr vinovat că s-a întîmplat așa, sau te-am lăsat să te prăpădești numai pentru că mă gîndeam mereu : uite, ai să mai aștepti o zi, poate totuși mai pică un ajutor de undeva și nu trebuie să-i lași de căruță pe ceilalți. Spune, n-a fost așa ? Ei, vezi ! Și apoi, arvună, după ea m-am dus abia atunci cînd nu se mai putea altfel. Da ! Și pentru că mă gîndeam mereu : „Milada, nu, ea nu trebuie să crape ! Pentru ea trebuie să faci rost de bani !” Ei ! Ce spui acum, Milada ? Nu-nțelegi cum s-a întîmplat, ce zici ?

La aceste cuvinte, se uită spre Marjanka. Clăntănind din dinți, ea încuviințează din cap. Dar privirea lui lunecă din nou în jos, spre haina pe care o tot scutură de praf cu mîinile.

– Nici vorbă... nici vorbă ! Nici nu-i prea lesne de înțeles așa ceva. Toată viața ai fost un om cumsecade, ai știut totdeauna ce e bine și ce-i ticăloșie, și acum, dintr-o dată...

În clipa asta Marjanka se scutură în sfîrșit de amețeala care a țintuit-o pînă acum de prag și o ia la sănătoasa. În urma ei, ușa se trîntește cu zgomot. Pulkrábek tresare, se uită uimit în jur : la ușă, la pat, la haina din mîinile lui. Apoi își vine în fire.

Peste buzele lui flutură un zîmbet, și în timp ce-și îmbracă încet haina se întoarce pentru ultima oară spre moartă :

– Ia te uită la Pulkrábek al tău, Milada ! Stă și-ți vorbește de nu știu cît timp, iar tu nici nu mă auzi – și doar trebuie să coboare în sat și să le explice oamenilor cum e de fapt povestea cu ticăloșia lui : că unul de-alde noi se ticăloșește numai pentru că-i lipsesc cei cîțiva gologani pentru doctorie și că gologanii îi lipsesc numai pentru că bătrînul Kotrejch își închide cărămidăria, și în general...”

În general :

Pentru că lumea nu e bună de nimic așa cum e !

Pentru că trebuie întîi reclădită !

Trainic și cu bună rînduială. Așa cum se cuvine ! Și din temelie, se-nțelege !

INTELEPCIUNEA DE PE URMA

*„Cel singur nu e decât spumă deasupra valului ;
mărirea e o simplă întâmplare.*

*Nu-mi mai trece prin minte să mă plec în fața
cailor de paradă și a acelor «gură-cască» de care
e populată istoria.”*

Georg Büchner¹

Ultima zi – de fapt nici nu era o zi întreagă, ci doar câteva ceasuri păcătoase dinainte de prinz – părea nesfârșit de lungă.

Asta nu pentru că dorul de libertate ar fi făcut ca ceasurile de așteptare, pînă să-i dea drumul, să-i pară de neîndurat ; doar nu era un novice și nu trăia pentru prima oară o astfel de „ultimă zi”.

Nici din pricină că stătea singur, cum în celulă și trebuia, de bine, de rău, să-și omoare timpul. Dumnezeu, era doar cît se poate de obișnuit să stea singur într-o celulă ; nu întotdeauna găseai societate în „camerele de oaspeți” ale unor posturi de jandarmi izolate sau în depozitele de tulumbe ale pompierilor de prin sate.

¹ Poet democrat-revoluționar german (1813–1837) (n. r.).

Ceea ce făcea ca aceste ultime ceasuri de închisoare să pară neîndurător de lungi, ceea ce nu-l lăsa nici să stea pe bancă și să moțăie, nici să se tolănească pe prichiciul ferestrei și să-și despăducheze cămașa – pentru ultima oară și numai din simplă pasiune pentru vinătoare, din obișnuință, cum s-ar zice – ceea ce-l mîna, neliniștit, de la un perete la celălalt, era cu totul altceva. Și anume : căruța

Da, da, căruța. Sau, mai bine zis, căruțul. Căci cine ai fi luat vehiculul acela rablagit, cu coviltir lăsat în jos, care se ținea întreg numai printr-o minune, drept căruță ? Așadar, căruțul pe care Franta Halaburda îl predase, la intrarea în închisoare, domnului gardian de la magazie și la care abia dacă se gîndise în treacăt, o dată sau de două ori, în tot timpul celor paisprezece luni de detențiune.

Acum, firește că se gîndea la el.

Cu atîta intensitate și stăruință, încît i se părea că aproape niciodată în viața lui nu s-a gîndit la altceva.

În realitate, se gîndise la afurisitul de căruț abia în dimineața aceea, cu totul pe neașteptate, toomai în clipa cînd era pe cale să pescuiască singurul ochi de grăsime din ciorba fierbinte și ca de obicei cam afumată.

Din clipa aceea căruțul rămăsese înfipt în mintea lui Halaburda și era tot atît de greu de urnit de acolo ca și mirosul stătut de ciorbă din cotloanele celulelor și gangurilor.

Din clipa aceea nu-i mai dădu pace gîndul : „Doamne sfinte, dacă lemnul o fi putrezit pînă într-atîta, încît la prima mișcare căruțul o să se desfacă în bucățele ? Ce-o să se întîmple atunci ?”

Ca și cum în timpul celor paisprezece luni ar fi putut mișca măcar un deget pentru a-și feri căruțul să putrezească !

Ei da, firește : de gîndit nu s-a gîndit prea des la el, și de altminteri la ce-ar fi ajutat asta ? La urma urmei, ar fi fost...?

Nu, n-ar fi fost ! Atunci...

Din păcate, gândul nu se lăsa alungat de aceste constatări și o lua mereu de la capăt :

„Dar dac-o fi într-adevăr atât de putred, încît are să se desfacă în bucăți – ce-o să se întîmple atunci ?

Da, ce-o să se întîmple ?

Halaburda nu găsea nici un răspuns.

Știa numai că acest căruț făcea pur și simplu parte din viața de „afară“, pentru că... ei bine, pentru că întotdeauna a făcut parte din ea.

Sau nu chiar întotdeauna ?

Dar asta era o poveste cu mult prea veche și, pe lângă toate, Halaburda și-o amintea numai atunci cînd era beat.

Acum însă era treaz, în cuvenită conformitate cu spiritul de severă cumpătare și cumpătată severitate al „Regulamentului pentru închisorile județene“, și ca atare nu-și amintea de acel trecut fără căruț. Ba dimpotrivă.

În amintirea lui, căruțul se țira în urmă-i, peste covorul neted de cetină de pe gloduroase drumuri de pădure. Undeva, la marginea pădurii, se oprea, aprindea un focșor și-și frigea ceva : cartofi sau – dacă avea noroc – o bucată de carne, o găină, poate, sau un cățeluș. Friptura trebuie să fie repede gata, înainte de a se ivi vreun paznic. Da – și apoi stai întins pe spate, sătul și leneș, și suflî în aer fumul lulelei.

În amintirea lui Halaburda, roțile hodorogite scîrțîie prin praful alb și moale al drumurilor. Ele par fără de sfîrșit, cu prunii care le străjuiesc de-o parte și de alta ; te simți liber de tot pe drumuri, fericit, și nici chiar jandarmul care scotocește înciudat prin boarfele din căruță și mirie ceva despre negustorie clandestină și de arestare nu-ți poate strica buna dispoziție.

În amintirea lui, căruțul huruia pe caldarîmul din pietre de riu al micilor orașe de provincie, acompaniind cu mu-

zica lui stridentă litania lui Halaburda, care de atîta timp nu-și mai înălțase strigătele înspre ferestre.

Hei, dar o mai fi știind oare să strige ?

Și încetișor de tot, pe ascuns, își încearcă melopeea :

Zdrențe – ?! Oa-a-se ?!

Zdrențe – ?! Oa-ase ?!

De iepure – blănițe !

II

Dar în sfîrșit s-a terminat și această dimineată și a trecut chiar și ceremonia eliberării.

Eliberarea !

Începe cu schimbatul hainelor : propriile-ți haine, vechi și buni prieteni, sînt din nou în posesia ta și-ți flutură în jurul mădularilor. Cam miros, ce-i drept, a mucegai, a magazie, a dezinfectant și a praf de molii, dar și a libertate, a șosea, a secărică și a piîne proaspătă de țară.

Se termină și cu descuiatul ceremonios al porții grele ; și la urmă – cuvintele de despărțire, mormăite cu vitregă blîndețe și cu un aer de gîde protector : „Ei, să nu te mai prindem așa de cîrînd din nou pe aici, Halaburda, altminteri...“

Între schimbatul hainelor și descuiatul porții se mai întinde însă un șir întreg de întîmplări care parcă nu mai iau sfîrșit.

Întîi, plictisitoare și totuși iritanta așteptare în anticamera cancelăriei : dezolant de sărăcăcios mai arată, cu cele două scaune prăpădite, cu scuipătoarea emailată și colbuită, în care nu îndrăznești să scuipi, și cu portretul îngălbenit al președintelui.

În încăperea alăturată scîrîie, nemulțumite, penițe străvechi, iar prin ușa dinspre coridor, bolnavă parcă de gălbenare, pătrunde monotona înșiruire a unei inventarieri de efecte :

„Batistă, prosop, obiele !”

„Batistă, prosop, obiele !”

Apoi „vizita” : doctorul se uită la tine, posomorît, prin ochelarii strîmb așezați : „Ce ? Încă unul ? Te doare ceva ? Nimic ? Ei, atunci, scrie : «Eliberat subiectiv sănătos !» Mai e ceva ? Ei, slavă domnului !” Și doctorul cel trist, cu pantalonii ponoșiți, lustruiți, brăzdați parcă de cute de îngrijorare, a și dispărut pe coridor, iar tu stai iarăși în anticamera cancelariei, și aștepti, și aștepti.

Apoi, protocolul de eliberare : foșnetul uscat al actelor îngălbenite, colbuite ; întrebări iritate ; înceata, foarte înceata înaintare a unei penițe amatoare de rotogoale ornamentale pe o hîrtie care e apoi pedant și ceremonios împăturită.

Urmează apoi o nouă așteptare în anticamera cancelariei.

Apoi, plata economiilor : „Așa, ăștia-s banii dumitale ! Și vezi să nu-i bei în prima cîrciumă, altfel, cît ai clipi, ajungi din nou aici. Înțeles ? !”

În sfîrșit, invitația : „Gata, dă-i drumu ! În curte !”

Jos, în curte, în fața șopronului, e ultimul popas.

E enervantă așteptarea asta, în timp ce gardianul caută pe-ndelete printre cheile lui pe cea potrivită și descuie ușa șopronului :

„Uite-l !”

Mîinile, care se întind spre oiște, tremură atît de tare, încît trebuie să se oprească pentru o clipă. Abia după ce se mai potolește trage căruțul din întunericul șopronului, afară, în lumina vie,

„Tine !”

Într-adevăr ! E întreg și nevătămat. Coviltirul, coșul, roțile, toate-s la locul lor și toate-s în bună stare ! Lipsește numai sacul cel mic. „Sacul pentru nasturi”, în care păstrează nasturii tăiați de pe zdrențe și din vînzarea cărora se poate ciupi un cîștig suplimentar.

Și era acolo cînd Halaburda predase căruța. Ba mai mult : fusese aproape pe trei sferturi plin ! Halaburda știa asta cît se poate de bine.

„Ce nasturi frumoși ! Pe trei sferturi plin, asta ar face... ia stai să vedem... asta face, dacă negustorii din piața de vechituri mai plătesc prețurile de odinioară, asta face ca la vreo...”

Sumbrele lui presimțiri că s-a întîmplat ceva cu căruțul n-au fost așadar neîntemeiate. Cîștigul suplimentar s-a dus pe copcă. Fir-ar să fie !

Dar, la urma urmei, tot e mai bine că s-a pierdut sacul cu nasturi decît să se fi stricat căruțul, nu-i așa ? Chiar dacă...

În această clipă, gardianul, care a și ajuns la poartă, latră :

— Ei, ce mai e ? Te pomenești că pîn'la urmă vrei să rămii aici ? !

Atunci Halaburda se smucește o dată, își aruncă hamul peste umăr și se pornește la drum.

În spatele porții, ale cărei canaturî se închid, în spatele zidului înalt și crestat, clădirile cenușii-gălbui, cu lungile șiruri de ferestre zăbrelite, cu coșurile negre și cu crucea de pe frontonul din mijloc, se pierd pe nesimțite.

Roțile căruțului își încep muzica lor stridentă.

Totu-i în regulă !

Totu-i în regulă !

Căruțul e întreg și nevătămat !

Peste coamele caselor din piață, pestriț zugrăvite, lumina soarelui scinteia, revărsându-se din plin.

Halaburda – trăgând în urma lui căruțul – se ivi la capătul unei ulițe lăturalnice, îngustă și întunecoasă ca un tub, cufundată în umbră și se opri în loc, orbît :

La naiba !... Își frecă ochii înainte de a putea desluși ceva. Dar apoi scuipă mulțumit :

„Da, piața... da, da. Rîzînd, își întinse brațele : Așta mai zic și eu !”

De-a lungul drumului, prin ulițe înguste, întunecoase, încă nu-și dăduse bine seama de faptul că era din nou liber, dar aici, în piață, era cu totul altceva. Aici simțea lucrul ăsta cum se cuvine. Aici era spațiu, aer, orizont. Și în general, la vederea acestei piețe putea să-ți treacă prin minte că erai cu totul în altă parte, într-un alt oraș – atît de mult semăna piața de aici cu toate piețele din alte orașe de provincie.

În piața asta era aceeași cunună de arțari bătrîni ca și în altă parte și aceeași fintină secată, cu parmaclic cenușiu de piatră, unde se rosteau discursuri la ocazii festive. De obicei, însă, servea de tribună băieților cînd se uitau scara după fetele care băteau strada în sus și în jos, peste drum, între hotelul „La clopotul de argint” și farmacie (pentru nimic în lume, pe partea cealaltă de pildă, între cofetărie și „Coroana Boemiei”).

În piața asta era același orologiu de turn, adormit, și același polițai mustăcios al orașului, ca pretutindeni, erau și aceleași ferestre cu perdele de muselină, de după care se revărsau interminabile, plictisitoare game de pian. În fața fiecărei ferestre răsăreau corolele roșii ale mușcatelor, numai colo, peste drum, roșul era puțin mai întunecat : acolo locuia, de bună seamă, domnul procuror – el avea begonii, pentru că era mai distins și tot le lua pe degeaba

din grădina închisorii. Iar în partea astălaltă era o fereastră cu cerceluš – probabil ale unei văduve, care avea mult timp.

Undeva, într-un colț, stătea obișnuita statuie, de culoarea nisipului, a sfîntului Nepomuk¹ : aureola de tablă, cu un felinar roșu și cu două felinărișe albe, era turtită, iar nasul sfîntului, ciuntit (probabil de membrii asociației „Cugetul liber”, la ultima sărbătorire a zilei lui Hus², căci în urmă cu paisprezece luni fusese încă întreg !).

La cele două ospătării lucea pata albă a listei de bucate – mereu și peste tot aceeași : „Astăzi servim proaspăt : Căpătină de porc / Tocană de măruntaie / Friptură de porc cu găluște și varză / Boboc de gîscă pe varză, cu găluște”.

Halaburda se dezmetici brusc și apucă oiștea. Apoi cîrmi de-a curmezișul prin piață, spre cîrciuma „La cei paisprezece sfinți”, a cărei firmă, viu colorată, arunca parcă ochede vesele.

– Așa. Stai pe loc !

Își scoase hamul și intră. În localul cîrciumii, cufundat în penumbră, domnea o răcoare plăcută. Numai doi mușterii ședeau în fund, la una din mesele acoperite cu mușama, și jucau „douăzeci și unu”. Cîrciumarul se tolănea în față, la tejghea, și sfredelea cu cuțitul o coajă veche de brînză.

– O secărică mică, zise Halaburda, îndreptîndu-se spre tejghea.

Fără un cuvînt, cîrciumarul întinse mina și așteptă pînă ce Halaburda îi numără, unul după altul, creșterii în palmă. Abia după aceea umplu paharul.

¹ Jan din Nepomuk (orășel din Boemia), prelat ceh din secolul al XIV-lea, care a fost apoi canonizat (n. r.).

² Reformator religios ceh (1369–1415). Mișcarea husită a avut un puternic caracter social (n. r.).

- Încă una !

Un gilgiit scurt, pripit ; o ușoară trecere cu limba peste buze.

- Încă una !

- Cum stai cu „măruntișu“, ai ? întrebă cârciumarul, dar la vederea bancnotei mototolite pe care Franta o scosese la iveală îi și umplu paharul. Oho, ia te uită, un pol ! și începu pe dată - trezit din somnolență - să împingă încolo și încoace, îmbietor, cîrnații și cutiile cu scrumbii marinate, așezate în față, pe tejghea. N-ai mai fost de mult pe aici, nu ?

Răspunsul nu veni de îndată, pentru că Halaburda sorbea paharul ăsta cu luare-aminte, cu capul puțin înclinat într-o parte și dat pe spate, în așa fel ca cerul gurii și limba să se aleagă și ele cu ceva de pe urma rachiului ! Abia cînd înghițitura ajunsese jos, în fundul gîtlejului, el răspunse :

- De mult ? Oarecum. Paisprezece luni.

Cârciumarul fluieră încoetîșor printre dinți :

- Așa, care va să zică...

Era din nou pe cale să-i umple paharul :

- Paisprezece ? Al dracului de mult !

- Ei, ce mai, bine c-a trecut, asta-i principalul. Încă una !

Doamne, dumnezeule, ce mai secărică ! Te încălzește numai cînd îi simți mirosul.

Cum mai miroase ! Ca de paști, în biserică... în urmă cu ani... în sat... cînd mai erau copii mici... da, atunci cînd, după liturghia de paști, se jucau în fața bisericii de-a ciocnitul, cu ouă tari, vopsite... da, și oul lui rămînea aproape întotdeauna întreg cînd ciocneau !

„Ce vremuri !“

O înduioșare caldă, blîndă, i se sui cu furnicături plăcute la cap și-i tulbură puțin ochii.

Ce vremuri erau alea ! De jur împrejur, fetele, cu panglicile lor colorate și mai ales...

Între timp, cârciumarul îl întreabă dacă cel puțin i-a mers bine.

Halaburda tresare speriat la această întrebare :

- Cum ?

Aha, așa, da. Bine ? Mă rog, cum poate să-i meargă cuiva acolo ? Atît de frumos ca la cârciumă sau ca într-un pod bun de fin nu e, hahahaha ! Există, nu-i vorbă, locșoare mai plăcute. Dar, oricum... A lucrat în sala cazanelor.

Genunchii încep să-i tremure. Doar ușor de tot, se-nțelege, căci ce înseamnă cinci „rachiuri mici“ pentru unul ca el ? Numai de n-ar avea cârciumarul ăsta atîta argint-viu în vine ! Te apucă de-a dreptul amețeala cînd te uiți la el.

Și Halaburda își sprijină coatele de tăblia mesei.

Așa ! Acum se poate uita la cârciumar fără să amețească.

Cum îi mai turuie ăstuia gura !

- Ceva de mîncare ? Da ? O scrumbioară marinată, poate ? Sau unul din castraveciorii ăștia în saramură ? Sînt proaspeți de tot. Nu ? Atunci, poate o bucățică de brînză învechită cum se cuvine, sau... ? Așadar, nimic ? Oh ! Dar un păhărel, se mai aprobă totuși, nu ? Ei, vezi, asta mi-am închipuit eu !

Și în timp ce cîrpa de șters zboară grăbită peste tejghea, lustruind-o, îi spune :

- Care va să zică, în sala cazanelor, hm...

Da, da, în sala cazanelor. Ce vrea să însemne acest „hm“ ? !

Își închipuie poate că bătrînul Halaburda nu se pricepe de fel la munca de-acolo, ai ? Dar atunci, vezi bine, n-ar fi fost el bătrînul Halaburda, s-a înțeles ? Atunci n-ar fi putut avea de-a face, timp de cinci ani, cu mașini, dar !

- Și cu ce fel de mașini, drăguțule ! Nu cu instalații din astea, păcătoase, de încălzire, la care poate umbla

orice nătărău, dacă e... hîc !... dar cu chestii din alea ade-vărate... hîc !... Mașini cu aburi cu care o fabrică întreagă... hîc !... da, da, drăguțele. Cinci ani... hîc... și dacă bleste-mata de roată n-ar fi... degetele astea două... hîc, hîc !...

Mîna schilodită se repede în sus și se agită, încoace și încolo, prin fața ochilor cîrciumarului. Torentul aducerilor-aminte o dată pornit nu se mai lasă stăvilit :

Sala mașinilor...

Alămurile lucitoare ca aurul...

O bluză de lucru albastră, pătată, dar apoi, seara, haina cafenie și un guler alb, iar duminică, o, duminică...

Simbătă - plicul cu leafa. Mașinist scrie pe el, iar de-desubt, numele lui. Și înăuntru sînt bani buni, da...

Și căsuța cea mică, cu grădinița în care bețe înalte, cu globuri de sticlă colorată în vîrf...

Cei doi mușterii din fund au pus deoparte cărțile de joc și se uită spre el de-o bună bucată de timp. În cele din urmă, unul dintre ei se apropie încetișor și-l bate pe umăr pe Halaburda.

- Ei, și-acum ? Ți s-a evaporat toată știința, bătrîne ?

Halaburda se întoarce greoi. Ochii lui sticloși văd un obraz gălbejit, ciupit de vărsat, un nas lung, ochi rotunzi, bulbucăți, păr care se revărsă în șuvițe unsuroase de sub o pălărie tare.

- Evaporat ? Adică ce ? Ia adă-ncoace mașina, și ți-o pun în mișcare cu un singur deget !

Și-l trage pe Halaburda în fund, la masa acoperită cu mușama, unde, sprijinit de partenerul lui de joc, îi vorbește mult și stăruitor.

Apoi părăsesc toți trei cîrciuma.

Dar imediat după asta, Halaburda se întoarce și-i face cu ochiul cîrciumarului :

- Două jumătăți, dar repejor ! Ei cred că mi-am uitat cuțitul și că m-am întors să-l iau.

- S-a lăsat cu bani ?

- Bani am, dar n-am timp - unde-s sticlele ?

- Aici !

Cu o bufnitură înfundată, cele două clondire cu rachiu dispar în tașca încăpătoare a lui Halaburda.

- La revedere !

IV

Pe drumul care duce din oraș spre fabrica de zahăr, trece, huruind, o trăsură fără arcuri. Drumul se aburcă în cotituri largi pe panta ghirlandei de coline care înconjoară orașul ca un meterez. E brăzdat și plin de hîrtoape drumul, dar crăpăturile și gropile sînt ascunse dedesubtul unui strat gros de colb alb și moale.

E o căldură dogoritoare.

De o parte și de alta atîrnă crengile încărcate ale perilor. Perele mici și verzi îți ispitesc gitlejul uscat și așa se face că cei din trăsură se reped lacomi ori de cîte ori trăsura, hurducîndu-se, saltă mai sus. Dar tot atît de repede pe cît au fost culese, fructele zboară, aruncate cît colo.

- Afurise pere, acre de tot și tari ca piatra !

- Cine te pune să le mănînci ?

- Dacă mor de sete !

- Lasă, ai să mai rezîști, bătrîne. Și așa ești plin ochi.

- Ei, plin ! A și secat totul.

Halaburda spune asta cu o mutră mîhnită, dîndu-și tot-odată osteneala să rămînă serios, căci în tașcă se află cele două sticle de rachiu.

Dar se sperie îndată. Nu cumva individul cel ciupit de vărsat, care stă acum lîngă el, o fi mirosit ceva ?

Dar nu, n-a mirosit nimic.

Tocmai își arată ciaturile verzi ale dinților și cărîie :

- Așa ? Secat ? Ei, atunci nu se poate face, din păcate, nimic. Vezi că pe aici sticlele de bere cresc pe copaci abia de crăciun. Rîde. Obrajii lui gălbejiți tremură ca piftia. Hahahaha, de crăciun ! Nu-i așa, domnule vagmistru ?

Acum risul nu mai sună condescendent, disprețuitor, ci slugarnic, cerșind incuviințare. Dar jandarmul, căruia îi este adresat, răspunde posac :

- Măcar de-ar exista, în general !

De mult a fost nevoit să-și desfacă gulerul uniformei și se zvîrcolește ca un crap pîntecos scos din apă.

Blestemat mai e ! De ce trebuie să aibă tocmai el ghinion și să înghită praful pe arșița asta de iad ? Și pentru ce ?

Pentru ca pușlamaua asta care umblă după spărgători de grevă și mașinistul lui... haha, grozav mașinist ! Dacă l-ar întîlni pe ăsta undeva pe șosea...

Șirul gîndurilor i-l întrerupe cel ciupit de vărsat :

- La fabrică se găsește cu siguranță ceva de băut, domnule vagmistru. Încă puțin, și gata !

Trăsura a ajuns la capătul urcușului. La stînga și la dreapta, în josul costişelor și în depărtare, pe poviînișurile altor costişe, se întind fișile lungi ale ogoarelor. Sfeclă, sfeclă. Numai din loc în loc, cîte o fișie de grîne sau de rapiță, un bordei de pîndar, care arată ca un mic acoperiș de paie, pierdut de casa lui.

Am ajuns ! Uite-o colo !

Jos, în vale, se înfățișează vederii, ca o jucărie, fabrica de zahăr : trei cuburi galben-castanii, dintre care cel mijlociu are deasupra un coș înalt, roșu. Coșul pare încremenit : nu scoate fum.

- Acum, ne mai oprim o dată. Cel mai bine ar fi lîngă pomii dinaintea ultimei cotituri, și-apoi, domnule vagmistru, o luați poate dumneavoastră înainte, pe bucățica de drum pînă la fabrică, zice ciupitul către jandarm, încercînd, între timp, cu fața schimonosită, să-și prîndă capetele

rebele ale gulerului de celuloid de nasturele cămășii. Cu prilejul ăsta obrazii lui prind pentru prima oară puțină culoare. Din pricina oamenilor, înțelegeți doar, domnule vagmistru ? N-aș vrea să ne facă - hm - o primire ca ieri. Dacă văd de la bun început uniforma verde, poate c-o să le treacă pofta să arunce cu pietre.

„Ce ? încă pe jos prin praful ăsta ? Asta-i chiar...” Jandarmul mirie iritat :

- Să arunce cu pietre ? Cum asta ? Prostii ! Nu-i trece nimănui prin cap așa ceva cînd sînt eu în trăsura.

La care ciupitul, ridicînd din umeri, ripostează :

- Nu ? Mă rog, cum credeți. Dar dacă se întîmplă ceva...

Șovăie, speriat de propria lui îndrăzneală și de un miriit amenințator al celuilalt. („Aha, vrei să mai și joci tare ?”) Apoi se precipită :

- Dar nu ! Firește că n-am crezut-o în felul ăsta. Bineînțeles c-o să mergem cu trăsura pînă la fabrică, dacă domnul vagmistru e de părere... eu voiam numai... pentru că ieri...

În ochii lui pîlpîie un reflex al acelei sclipiri - amestec de perfidie, furie și teamă - care a tremurat și ieri înăuntrul lor, cînd s-au ciocnit cu muncitorii greviști de la fabrica de zahăr.

Fără să bănuiască nimic, coborîseră din trăsuri, el, celălalt recrutor, un mașinist descoperit cu chiu cu vai și cele două duzini de „galbeni”. Cît vedeai cu ochiul nu se zăreai tipenie de om, dar de cum se apropiaseră de poarta fabricii, toată banda asta de greviști se bulucise cit ai clipi, o grămadă hăulitoare și amenințătoare, cu ciomege și cu pumni ridicați. În frunte se aflau, firește, femeile, șleahța aceea de zgriptoroaice ! Se năpustiseră pe dată asupra lui și a celuilalt recrutor :

- Ia stați, golanilor, să vă treacă pofta să mai aduceți spărgători de grevă...

O adevărată minune că scăpaseră teferi. Dar nădușeră ca niciodată, fir-ar al dracului ! Când se întorseseră apoi peste câteva ceasuri, nu mai găsiseră pe nici unul dintre oamenii lor. Puteau, nu-i vorbă, să-i adune cît ai zice „pește“, pe cei cîtiva „galbeni“ ; se găseau destui muncitori agricoli șomeri, cărora limba le era străină și care, din toată povestea, înțelegeau un singur lucru, anume, că în sfîrșit o să aibă din nou o mîncare caldă și câteva coroane leafă.

Dar fără mașiniști, oamenii ăștia nu erau de nici un folos și să faci rost de un mașinist era al naibii de greu. Noroc că întîmplarea i l-a scos în cale pe Halaburda ăsta ! Cît privește faptul că era mașinist de meserie, părea să fie adevărat, cel puțin la închisoare i se confirmase că știe să umble cu mașinile. Nu-i vorbă, înfățișarea lui nu prea inspira multă încredere, dar asta era buba cu toți oamenii pe care îi livrau el și colegii lui. În privința asta nu era nimic de făcut. Principalul era doar ca mașina de aburi să fie, într-un fel sau altul, pusă în mișcare. Și trăgea nădejde că ăsta avea s-o scoată la capăt.

Privirea ochilor rotunzi, bulbucăți stăruie cercetătoare asupra lui Halaburda, cufundat într-o moțaială pașnică, și se întoarce apoi neliniștită spre fabrica de care s-au apropiat mult între timp. („Acolo, în fața porții, parcă forfoțeste de-a valma o grămadă de oameni. Blestemat soare ! Te orbește, de nu mai vezi nimic.“)

– Dii !

Caii aleargă mai repede.

Deodată, jandarmul spune :

– Hai să ne oprim totuși ! Eu o iau înainte. Cînd fluier, veniți și voi cu trăsura.

S-a gîndit că trupa pe care a lăsat-o la fabrică stă pe semne în tihnă la cantină și bea bere, în timp ce pe arșița asta blestemată, el...

Își trîntește chipiul pe cap și-și încheie furios gulerul tunicii.

– Așteptați, derbedeilor, să vă prind eu că și santinelele sînt la cîrciumă !

V

De data asta nu coborîră în fața fabricii, ci intrară în trap întins pînă în curte.

Precauție inutilă !

Strașnic săpuniți, după toate canoanele unei chelfăneli de vagmistru, jandarmii se apucaseră de treabă cu zel sporit :

– La o parte !

– Nu stați laolaltă !

– Adunarea în grupuri e interzisă.

Se auzise sunetul strident și totodată înfundat, ca de mai, al paturilor de pușcă, însoțite de un scurt zăngănit și repezite, în numele legii, în coastele oamenilor, și țipetele ascuțite de spaimă ale unor femei ce-o rupeau la fugă nebu-nește.

„Tiu-tiu-tiu... tiu-tiu-tiu...”

Un șuier de țignal îi face pe jandarmi să se oprească din urmărire.

Tropăie înapoi, spre poarta fabricii, gîfîind, asudați, și se încolonează pe două rînduri.

Din argintul baionetelor, soarele toarce fire de beteală aurie.

– Rupeți rîndurile !

În spatele lor, fabrica s-a trezit la o viață multiplă : ferestrele sînt date de perete, ușile se trîntesc cu zgomot, treptele scîrție, lanțurile zornăie, fiarele zăgăne, cărbunii se rostogolesc duduind, o sută de zgomote diferite se fac auzite, se amestecă, se contopesc într-unul singur.

Halaburda stă în sala de mașini, cufundată în deplină nemișcare.

E singur.

Ceilalți au ieșit toți. Le e frică, de bună seamă, că greviștii s-ar putea întoarce și baricadează poarta sau îi învață pe țărani strictul necesar în mînuirea mașinilor.

Doar directorul întreprinderii se mai întoarce o dată. Numai pentru o clipă. Ca un vârtej :

– Mașina trebuie imediat pusă în mișcare, ai înțeles ? Imediat am spus ! Imediat !

• La care Halaburda mormăie :

– Da, da, la naiba – imediat ! Da, da...

Dar directorul întreprinderii și ieșise. Acum se aude cum ocărăște, răgușit, undeva, jos, în curte.

Halaburda îi trage o strîmbătură :

– Imediat ! Cum să nu ! Și cu băgare de seamă pune jos cana de tinichea plină cu ulei, pe care a ținut-o pînă acum în mînă. Apoi scoate precaut – după ce mai întîi aruncă o privire iscoditoare spre ușă și alta de-a lungul șirului de ferestre – cele două sticle cu rachiu din tașcă. Da, cum să nu : imediat îi dau drumu ! Ca și cum mașinăria n-ar trebui mai întîi unsă... și înghite o dușcă zdrăvăănă.

Prin sideful geamurilor, lumina soarelui picură în fișii groase, chihlimbarii și se așterne în băltoace rotunde, tremurătoare, pe tabla de șah a lespezilor de piatră. Roșii și de culoarea nisipului, ele se întind în șiruri lungi, de la picioarele lui Halaburda pînă la mașină, al cărei trup de animal de pradă s-a înfundat pe jumătate în pămînt, ca și cum ar sta la pîndă.

Halaburda se oprește, se uită.

Mirosul stătut de ulei de mașină, sudoare, cîlți pîrliți îi gîdilă nările largi ale nasului, care se umflă de plăcere.

„Da, mașina !”

Stă acolo ca o fată mare la horă !

Dar ce-i asta ? Nu cumva se învîrtește ? Hop... așa !

Nu, nu se mai învîrtește nimic. Totul stă ca înainte, numai căpăcelele lucitoare de alamă ale cutiilor cu unsoare și țevile manometrelor se transformă dintr-o dată în globuri de sticlă colorată, cunoștințe vechi dintr-o binecunoscută grădiniță... iar pe cuierul din fund, în colț, se bălăbănește pe neașteptate o haină cafenie, familiară, în al cărei buzunar din stînga, de la piept – da, da, foarte adevărat ! – trebuie să fie un guler alb.

Halaburda mormăie încetîșor de plăcere și apoi, cu cana de tinichea în mîna dreaptă, cu clondirele de rachiu în cea stîngă, merge încet spre mașină și apoi în jurul ei. Își așază cana și sticlele la îndemînă și începe să scarmene un șomoioș de cîlți.

Una din ferestrele mari e deschisă. Se aud însă numai zgomotele pe care le fac țăranii trebăluind stîngaci la mașinile cu care nu sînt obișnuiți, sudălmile și blestemele maistrului, ordinele aruncate încolo și încoace de directorul întreprinderii. Hărmălaia îndepărtată, pe care, altminteri, vîntul ar aduce-o dinspre capătul satului, de la circiuma „La regele Jiři din Poděbrady”¹, e înghițită de zgomotele apropiate, și așa se face că Halaburda n-aude de loc chemările amenințătoare și strigătele indignate, care izbucnesc de fiecare dată, cînd, în fața circiumii, un membru al comitetului de grevă aruncă vreun cuvînt mai tare în zidul compact al fețelor schimonosite de durere și mînie.

Larma muncii, urletele și ordinele se amestecă cu zgomotul șuierător care ia naștere atunci cînd Halaburda trece cu șomoioșul lui de cîlți peste metalul mașinii. Din cînd în cînd, în răstimpuri egale, șuierătura face loc sunetului de clopot al sticlei lovite de piatră, care se aude de

¹ Rege al Boemiei (1420—1471), născut în orașul Poděbrady (n. r.).

fiecare dată cînd, după o înghițitură zdravănă, sticla cu rachiu e pusă la loc, pe lespezi.

Și după fiecare înghițitură, globurile de sticlă colorată din grădiniță lăcesc cu scînteieri și mai minunate, iar gulerul din buzunarul de la piept al hainei cafenii iradiază o albeață și mai scilpitoare.

„Da, ce vremuri mai erau pe atunci ! Ce timpuri...”

Soarele e cald, mirosul de ulei e cald, secărica din gitlej e caldă.

Calde ca un pat bun.

VI

Dintr-o dată se făcuse liniște. Cel din urmă vuiet al nenumăratelor voci mai tremura doar în citeva strigăte stinghere – apoi amuțiră și ele.

De la postul său de observație din spatele teiului de lingă capelă, vagmistrul văzu grămada de oameni din fața cîrciumii „La regele Jiři din Poděbrady” punindu-se în mișcare, rărindu-se, fărîmițindu-se.

Ia te uită ! Se duceau acasă !

Se mai uită cităva vreme țintă dincolo, apoi își potrivi cureaua carabinei și se întoarse.

„Ei, în cazul ăsta putem să mergem și noi să halim. Precis că au mai pus ceva la cale – el se gindea la brațele care se repeziseră de două ori amenințător în sus : atunci votaseră – dar n-o să înceapă chiar de îndată !”

Îi era o foame de lup. Aproape de tot îl îmbia cantina fabricii. Picioarele lui o porniră în trap într-acolo.

Liniște.

Căldură.

Încremenirea somnoroasă a unei după-amieze de vară tirzie.

Ca o pisică bătrînă, căreia căldura îi face nespus de bine, ulița își arcuiește spinarea cenușie de praf, de cum iese din umbra ultimei case.

Ultima casă e „Regele Jiři din Poděbrady”.

În spatele ferestrelor mici, bine închise, în odaia scundă a cîrciumii, plină de o mulțime de mirosuri acre – bere, supă de piine, castraveți în oțet, brînză de vaci și sudoare își amestecă mirosurile de-a valma – cei patru din comitetul de grevă stau așezați la un capăt al mesei lungi și-l ascultă pe Jara Holoubek, președintele lor, cum îi dictează fiului său, Lojzik, o scrisoare pe care adunarea a votat-o mai înainte.

Băiatul are obraji roșii, încinși de mîndrie și de emoție și scrie – cu capul aplecat într-o parte, cu nasul aproape lipit de hîrtie – cu litere mari de-o șchioapă :

„Către... tovarășul... mașinist...”

– Ce ? Tovarăș ? Ticălosul ăsta de spărgător de grevă ! Și încă mașinist pe deasupra ? Ei, asta le întrece pe toate, un vagabond și...

Cuprins de furie, mașinistul Záruba a sărit în picioare și vislește prin aer cu brațele lui lungi și păroase, pe care se încolăcesc prime de ancore (e un fost „mariner”) tătuate în albastru. Cu multă osteneală îl liniștește Holoubek, cel întotdeauna cumpătat, căruia – din această cauză, precum și din pricină că are ochelari strîmb așezați pe nasul turtit și se pricepe să vorbească bine – ceilalți îi spun „domnul profesor”.

– Lasă, Záruba ! Întotdeauna te repezi cu ciomagul ! Cu asta nu faci nimic, ascultă-mă pe mine. Fiecare lucru trebuie meșteșugit cu politică, îți spun eu, cu politică.

Dar nu-i ușor să-l liniștești pe Záruba. În sfîrșit, după ce-o tot întorc pe o parte și pe alta, cad de acord asupra formulei definitive.

Lojzik trebuie să ia o altă coală și să înceapă din nou : „Către tovarășul Halaburda František, în prezent la mașină !” Scria că ei îl cred un om cinstit și nu vîndut, că ei sînt convinși de faptul că va simpantiza cu ei (Lojzik scrisese cuvîntul exact după dictat : s-i-m-p-a-n-t-i-z-a !), atunci cînd are să afle cum stau lucrurile cu adevărat : de ce anume fac grevă și toate celelalte. Lucrurile stau de fapt așa : maistrul de la fabrica de zahăr nu lăsa în pace fetele – mereu cu mîna pe la fundul lor – pînă ce într-o bună zi Škatulová Marie i-a ars una. După care, au zburat-o. Și în același timp, și pe soră-sa, pentru că-l făcuse pe maistru porc fără rușine, ceea ce de altfel și era. „Iar cel care va îndrăzni să crîcnească – li se comunicase – o să le țină imediat tovarășie celor două surori”. (Urma o înșiruire exactă a mășcărilor cu care maistrul piperase citirea acestei înștiințări a direcției fabricii). Din pricina asta toți muncitorii se săturaseră pînă-n gît și plecaseră acasă. Pînă cînd cele două fete aveau să fie reprimite, iar maistrul concediat.

Așa stăteau lucrurile.

Greva lor era așadar o cauză cît se poate de cinstită și de dreaptă și îi cereau să fie de partea lor.

De altfel, el e unul de-ai lor... („Liniște, Záruba ! Cine a fost însărcinat să scrie scrisoarea asta, tu, sau eu ? Ei, atunci nu te mai băga !”) de-ai lor, și onoarea proletară interzice oricărui om cinstit să atace greviștii pe la spate !

– Așa. Gata. Ai scris ?

– Da. Băiatul pune condeiul jos.

Precaut, Holoubek apucă scrisoarea cu amîndouă mîinile și o mișcă legănînd-o în sus și în jos, de parcă ar vrea să cîntărească greutatea celor scrise. Apoi începe să citească încet și apăsător. Sfîrșitul îl citește cu glas mai tare.

„Unul pentru toți, toți pentru unul ! Mașina nu trebuie să meargă !”

Post-scriptum : „Astăzi după amiază, după încetarea lucrului la carierele de pietriș, vor demonstra în fața fabricii de zahăr, împreună cu muncitorii pietrari, care au promis să-i sprijine. La revedere, pe atunci !”

Și acum, semnătura.

Unul după altul iau condeiul. Cel din urmă e Záruba. El își așterne întîi numele în josul scrisorii, apoi pronumele și pe urmă – cu litere groase, de două ori mai mari – cuvîntul „Mașinist”. Sub apăsarea degetelor, penița se poticnește și improașcă un mănunchi de pete mici pe hîrtie.

– Ei ! Fir-ar a naibii !

Și fără să stea mult pe gînduri, vrea să mototolească scrisoarea, dar Holoubek i-o ia înainte și salvează hîrtia.

– Stai, lasă. Bineînțeles, iar te repezi cu ciomagul. Cu o bucătică de ziar, el usucă petele de cerneală. Apoi – pentru mai multă siguranță – mai suflă o dată peste scrisoare. Aa-șa ! Împăturește încet și precaut foaia și i-o întinde lui Lojzik : Uite-o. Mergi cu bine !

Băiatul a și ajuns la ușă.

Holoubek strigă din urmă :

– Stai, mai așteaptă !

Pune mîna pe el chiar în ultima clipă și-i bagă încă o dată bine în cap toate amănuntele :

Așadar, întîi o să treacă pe la poarta fabricii, cît se poate mai aproape, și o să arunce o privire în curte. Apoi la cantină, și acolo o să se uite dacă jandarmii au început să înfulece. Poate că e și maistrul cu ei. Pe urmă, de-a lungul zidului curții, spre fabrică.

– Dar știi, colea, cu îndrăzneală, și fără multă moșmondeală. N-o să bage în seamă un puști ca tine !

Ei, și pe urmă mai departe, pînă la geamurile halei de mașini, unde să-i facă vînt scrisorii atunci cînd bătrînul Halaburda o să fie singur înăuntru.

- Știi doar care sînt ferestrele, nu ?! - cea din stînga e deschisă, asta se vede de-aici.

Băiatul a și ieșit.

Cînd, după o vreme, părăsesc și ei cîrciuma și se uită, clipind din ochi, spre fabrică, fac toți, dintr-o dată, aceeași mișcare precipitată : pun mîna streășină la ochi pentru a se feri de lumina puternică a soarelui.

- Oho !

De boneta țuguiață, neagră a coșului fabricii e prinsă o pană mică, albă.

Pana se înfoaie, zboară... Se leagănă acum încetișor, sus, în albastrul cerului.

Jos, coșul s-a împodobit între timp cu o nouă pană.

- Mii de draci, a început să meargă !

VII

Clește și vătrai se numesc uneltele cu care fochistul întreține focurile de la cazane. Treaba asta nu-i de loc ușoară ! Nu-i o treabă pe care s-o poți face așa, cu una, cu două ! Se cere bine învățată și știută ! Trebuie să întreții ca lumea focurile, să cureți grătarele de zgură, să arunci la timp cărbuni (cu măsură și totuși în cantitate îndestulătoare și nu în așa fel încît să se strîngă într-o movilă, ci împrăștiți cum se cuvine, la fel pe toată întinderea, pentru ca flacăra să fie joasă și egală).

După cum se știe, nu-i o treabă ușoară și nici una s-o poată face, bunăoară, mașinistul, printre picături. Dar Halaburda n-are încotro - căci cei doi țărani care i-au fost dați ca fochiști (doi ! ca și cum cantitatea ar fi totul și cei doi flăcăi nefolositori ar fi putut înlocui singurul fochist necesar), cei doi frați nu văzuseră în viața lor de aproape un focar de cazan, necum să-l mai fi deservit. Așa că, de

voie, de nevoie, trebuie să pună singur mîna și să le arate odată, de rămin băieții cu gura căscată de admirație.

Ușa-n lături ! Îi faci vînt fierului greu prin foc : Hei, rup ! Trîntești ușa !

A doua ușă-n lături ! Răscolești odată jarul de-i merg fulgii ! Hei, rup ! Trîntești ușa !

Ah...

Ce te mai încălzește o trebșoară ca asta, drace ! Nădușești ca un purcel opărit !

Și gîtlejul ! E atît de lipit și de încheiat cu praf de cărbune, încît nici nu-ți vine, aproape, să crezi c-o să se mai curețe vreodată. Noroc că doctoria potrivită la așa ceva se află la îndemînă.

Halaburda se hotărăște să ia imediat „doctoria” : întii și întii o înghițitură așa, ca să fie, apoi a doua - împotriva prafului de cărbune, ce mai, trage-i înainte !

A și rezemat fierul de perete și vîslește prin sala de mașini.

„Da, secărica !”

Ținute în lumină, cele două sticle bat în verde și auriu. Una e mai deschisă la culoare, cealaltă - mai închisă.

„Una s-a și golit. Toate au un sfîrșit pe lumea asta...”

Timp de o clipă, amărăciunea de a ști că toate sînt trecătoare înfioară buzele lui Halaburda, care tocmai se lîpesc de gura sticlei. Dar îndată după asta toată durerea se înecă în abureala pufoasă a rachiului. Ea se înalță ca o ceață, învăluie totul, șterge totul, duce totul la vale, pe undele calde ale toropelii : întii copacii din fața ferestrei, apoi toată după-amiaza aceea scînteietoare de afară, apoi pereții alb-cenușii ai halei, apoi mașina, cana cu ulei, desenul lespezilor cu băltoacele de lumină... la urmă și pe dinsul, Halaburda, cizmele lui, picioarele, trupul și gîtul.

Numai capul mai e aici, rotund și mare ca un dovleac umflat.

„Hihi, dovleac. Hihi. Mă topesc ca un om de zăpadă la soare. Hihi. Toate se fac apă, și de rămas, rămâne numai dovleacul gol, hihi !”

E cît pe-aci să moară de ris că din tot omul n-a rămas decît capul ăsta de dovleac.

„Hihihihih !”

Numai de n-ar fi atît de greu capul. Al dracului de greu !

Cel mai bine ar fi să-l culcăm, nu ?

Da, asta ar fi cel mai bine.

Ei, atunci dă-i drumu !

Înainte !

Hai să-l culcăm !

Așșaaa ! Numai încetișor și cu băgare de seamă. Aaașaa.

Aaaah. În sfîrșit stă culcat. Dar încă o dată e tulburat de ceva („Doamne sfinte, da greu mai trage dovleacul ăsta ! Ca și cum ar fi plin cu pietriș !”). Încă o dată pleoapele încleiate trebuie să se întredeschidă puțin.

Brrr ! Afurisită treabă să te ridici în coate ! Dar ce e, de fapt ?

Aha, colo ! Acolo e ceva. A intrat tocmai în zbor prin ceață și a căzut pe pămînt. O pasăre sau cam așa ceva. Dă din aripi. Ei bine, n-ai decît să dai !

De altfel e un lucru cam aiurit – o singură aripă și nici urmă de picioare. Iar trupul, ca un băț. Aiurit lucru !

– Tu ! Hei, fă-te-ncoace, tu ! Hai să te văd !

Dar lucrul nu se mișcă.

Grohăind și gemind, capul începe să se tîrască înspre lucrul acela străin.

– Ce ești tu de fapt ?

Se holbează uimit : de o bucată strîmbă de creangă atîrnă, legată cu sfoară groasă, o hîrtie împăturită. Aruncat de o mînă stingace, bățul descrie, învirtejindu-se, un cerc. Hîrtia se desprinde și-i cade desfăcută chiar înaintea ochi-

lor. Pe suprafața ei albă mișună, claie peste grămadă, o sută de furnici negre.

– Mmmmm, ceva scris ! gîngăvesc buzele, și în timpul acesta se desfac într-un căscat larg.

Ceva scris ? Citește ! il îndeamnă, toropită, o ultimă, trudită fărîmă de trezie.

„Către tovarășul Halaburda František, în prezent la mașină !” mai prind ochii, înainte ca pleoapele să cadă peste ei.

„O scrisoare ! Ridică-te !” hotărăște mîna și înșfacă hîrtia, pe care o mototolește, încețîndu-se în jurul ei. Dar între timp capul și trupul recad, fără vlagă.

Liniște.

Ușa dinspre sala cazanelor se deschide încetișor. Printr-o crăpătură îngustă, cei doi „fociști” se uită înăuntru.

Încet, imperceptibil, crăpătura se lărgeste. Apoi se aud pașii tăcuți ai unor tălpi goale, alunecînd pe piatra netedă. Un gest fulgerător.

Mai e ceva înăuntru ?

Ușor scuturată, sticla răspunde gilgiind. Afară ! În hala înaltă, potopită de lumina soarelui, se aude numai murmurul sforăitului care răsună din ce în ce mai tare.

VIII

Somn. Somn.

Somn greu, adînc, care nu lasă să pătrundă pînă la Halaburda nimic din ceea ce se petrece afară.

Nimic din freamătul și duduitul muncii.

Nimic din acel du-te-vino al oamenilor care muncesc.

Nimic din veselă, imprudent de zgomotoasă, a celor doi fociști, care, clătîindu-se, cu fețele congestionate, dan-

seacă în jurul sticlei golite și cîntă cîntecul despre fata cea năzuroasă.

*Vin', fetițo !
Vin' colea !
Colo-n șură
-n fin om sta :
Tilo - ala - tilalom.
Tilo, ala, tilalom !*

Nimic, nici din zarva brusc iscată de voci, pași, strigăte, comenzi, șuiere de țignal și zăngănit de chei.

Nimic din larma innăbușită care, venind din depărtare, crește și se ramifică : pași, pași, cîntec - clocotul confuz al unei mulțimi de oameni în marș.

Nimic din ceea ce se petrece pe urmă.

Cîntecul se apropie, se pot înțelege cuvintele :

- *Să fiarbă-n inimi răzvrătirea... ! Să-nceapă-al lumii vechi apus !*

Alte voci răsună, întretăindu-se alandala.

Una singură, o voce foarte înaltă, foarte puternică, încearcă să se facă auzită.

- Tovarăși ! To-va-răși !

Printre toate, se aude clinchetul subțirel și ascuțit al baionetelor.

Clic-clic-clac, clic-clic-clac.

- Huo ! Retrageți-vă ! HUUUUUUUO - UOOOOO !

- Tăcere ! Tăcere, tovarăși !

Apoi, zdrențele învăpăiate ale unei cuvîntări, mereu sfîșiată de vînt și de larmă.

- Să ne păstrăm singele rece...

Dincolo, forță brutală...

Cu toate astea, cauza noastră...

Să fim uniți...

Nici o baionetă nu pune în mișcare o fabrică !...

Drepturile noastre...

Chiar și cei care urmau să spargă greva sînt cu noi...

Solidaritatea strînsă triumfă...

Mașina stă...

Fratele nostru de acolo...

Ascultînd de conștiința lui proletară...

Pildă luminoasă...

Fratele nostru Halaburda...

Restul se pierde în entuziasmul ce țîșnește din sute de strigăte, contopite într-unul singur :

- Halaburda ! Trăiască ! Trăiaaaascăăă !

Apoi, din ultimele rînduri, cîntecul se rostogolește înainte, ca un val uriaș și inundă totul :

- *Stîndardul poartă-a maselor durere, spre cer, peste cetăți, cu semeție fluturînd !*

- La o parte !

Izbitura unui șuierat prelung de țignal plesnește aerul :

Tiu, tiutiutiutiuti !

- *E roșu steagul ce se-nalță, muiat în singele ce-a curs !*

Muiat în singele...

Din nou șuierul prelung :

Tiu tiutiutiutiuti !

- Tovarăși, nu vă lăsați provocați...

În clipa asta, gurile lacome ale carabinelor latră ascuțit, chelălăitor.

O dată.

De două ori.

Apoi din nou țignalul :

Tiutiutiutiuti !

- Încetați focul !

După răbufnirea nebună de panică, fugă și hăituială ; după potolirea zăngănitorei întoarceri a celor victorioși, se lasă o tăcere care sună în urechi ca o sticlă ce se sparge în mii de cioburi.

Somn. Somn.

Somn greu, adînc, care-l ține pe Halaburda departe de tot ceea ce se întîmplă și care abia sub violenta lovitură a unei cizme grosolane de jandarm cedează.

— Uite-l cum zace beat și sforăie. Las' că-ți scot eu pe nas dormitul, porc de bețivan !

IX

Optzeci de pași sînt/ din hala de mașini pînă afară, în fața porții și de-a lungul zidului, pînă la primele tufișuri.

Optzeci de pași — dar cite prăbușiri ? Cîte lovituri de picior și cite lovituri cu patul armei ?

Vinătăile ar putea răspunde la întrebarea asta ; ochii lipiți, injectați de sînge ; gura, umflată ; nasul, care picură ; junghiurile în coaste — întregul trup rănit, dureros, stîlcit în bătai.

Și totuși nu trupul acesta schilodit îl doare.

Nu mai e vorba de acest trup.

Drept e că întii, în primele clipe după ce s-a trezit (cît timp o fi zăcut oare fără cunoștință ? Cînd îl scosese, în bătai, din fabrică, mai strălucea soarele, și acum lumina luna !) îl chinuise numai dureria de cap, sfredelirea aceea surdă și ciocănitul violent ; numai junghiurile ; numai arsurile vinătăilor.

Acum însă e altceva.

Ce ? Asta nu-l prea ușor de spus.

Nu e regretul pentru visul brutal călcat în picioare, pentru globurile de sticlă sfărîmate, pentru gulerul alb dispărut, pentru tot paradisul acela de mașinist, paradis pierdut acum.

Nu e minia împotriva schingiurii suferite, cu toate că de data asta jandarmii fuseseră mai brutali ca oricînd și-l stîlciseră mai rău chiar decît atunci, la Levoča, în Slovacia, cînd îl luaseră drept „politic“ !

Nu e nici părerea de rău după sticla cu rachiu rămasă acolo — era încă pe jumătate plină, asta o știe foarte bine. (A fost el oare vreodată atît de beat, încît să nu știe după ce s-a dezmeticit dacă a băut totul, sau a mai lăsat ceva ?)

Nu e însă nici mîhnirea care-l cuprinde atunci cînd își dă seama că bunul și vechiul lui căruț e pierdut pentru totdeauna. Căci cine ar fi atît de smintit să se mai ducă acum, după toate cîte s-au întîmplat, să-l scoată de la postul de jandarmi ?

Mai curînd e hirtia.

Da, da, hirtia !

Hirtia murdară, zugrăvită cu litere mîzgălite, hirtia mototolită într-un ghemotoc mic, pe care a ținut-o tot timpul în pumnul îndeștat.

Hirtia, la care se holbează cîtva timp, fără să înțeleagă, pentru ca apoi s-o netezească grăbit.

Hirtia, al cărei conținut începe să-l descifreze acum încet, anevoie, și pe care îl silabisește apoi încă o dată, de la cap la coadă, pe care o citește apoi încă o dată... pînă cînd ultimele resturi de beție, sfîrșeală și toropeală se împrăstie, și lucrurile i se înfățișează limpede de tot.

Cum s-a întîmplat ?

Ia stai puțin !

A, da, pesemne că așa :

Maistrul de la fabrica de zahăr. Fetele, cărora el le mîngie mereu fundul. (Porcul ! De altfel așa și arată, burdu-

hănosul, cu degetele lui ca niște cîrnați !) Palma (trebuie să fie o fetișcană dintr-o bucată Șkatulová Marie asta, hahahaha !). Datul afară (firește că li se face vînt celor două fete ! Așa e doar întotdeauna : alde noi putem să avem de o mie de ori dreptate și maistrul să fie vinovat, pînă la urmă tot el are dreptate !). Citirea înștiințării și încheierea nerușinată a maistrului („Drace, se pricepe asta ! Lua-te-ar...!“). Delegația cu revendicările. Greva („...și sîntem convinși că ai să înțelegi situația noastră, tovarășe Halaburda...“ De bună seamă c-o înțelege, de bună seamă ! A trecut, ce-i drept, cam mult timp de cînd a luat el însuși parte la așa ceva, de pildă la marea concediere în masă din o mie opt sute...).

Aici, gîndurile i se pierd în vîlmășagul aducerilor-aminte, stirnite pe neașteptate : săli de adunare împiclite de aburi, tumult în fața unor porți de fabrică închise, coifuri lucitoare – da, da, pe atunci jandarmii mai aveau coifuri, coifuri cafenii, cu vîrfuri de aur, foarte adevărat.

Aici, gîndurile se pierd și se întorc din nou pe vechiul făgaș abia după lungi ocoluri printr-un trecut uitat, îngropat :

Da, va să zică : greva. Scrisoarea pe care i-o trimit. Ca o pasăre a intrat, ca o pasăre rară, cu o singură aripă și... Făgașul nu duce mai departe.

Între clipa în care a intrat în zbor pasărea și cea în care a fost trezit de o lovitură de picior se cascadează o genune întunecoasă.

Și ?

Ce ?

Mereu de la capăt, cu tenacitatea nicicînd obosită a unei cîrțițe, gîndul iscoditor sfredește negura celui gol inconștient :

Și ?

Ce ?

Și pe urmă ?

Mereu de la capăt, pînă cînd, fără de veste, găsește dezlegarea :

Jandarmii. Jandarmii !

Asta era, care va să zică, pricina furiei lor ! Asta, care va să zică !

Acum înțelege dintr-o dată tilcul cuvintelor lor, pînă acum neînțeles ; al acelor cuvinte pe care le strigau mereu în timp ce-l snopeau în bătaie :

– Ai făcut și tu grevă cu ei, nu-i așa ? Ei, stai să vezi ! Ești de-ai lor, nu-i așa ? Ei, stai să vezi ! Te-au aclamat, nu-i așa ? Stai, să vezi...

Deodată, îi apare în fața ochilor ceea ce a pierdut, dormind după amiază : demonstrația... mașina oprită... Strigătele de bucurie și aclamațiile... iar el, beat...

„Nu, nu, nu !“

Și în timp ce citește încă o dată, încet de tot, ultimele cuvinte ale scrisorii mototolite, ochii lui se întunecă de o durere sfîșietoare :

„Unul penru toți, toți pentru unul ! Mașina nu trebuie să meargă !“

N-a mers... Dar de ce n-a mers ? De ce ?

X

Aici e mina, și aici, foarte aproape de ea, piatra ! Și dincolo, la o depărtare de abia patruzeci de pași sau chiar de numai treizeci, strălucește geamul galben al cantinei,

unde jandarmii, împreună cu directorul fabricii și cu maiorul, stau acum și-și serbează victoria !

Mina și piatra sînt atît de aproape una de alta ! Și vină-tăile tot mai ard. Și junghiul, nu l-a lăsat nici el. Și hirtia boțită e tot aici. Dar, în definitiv, nu era pentru prima oară că au tăbărit asupra lui și l-au lăsat pe jumătate mort. Și nici pentru prima oară eă au făcut din el un ticălos și un spărgător de grevă.

Așadar, piatra !

Dar pe urmă, de îndată ce a aruncat-o, și stă, cu trupul încă încordat și aplecat înainte, cu mina pilnie la ureche, pîndind ce-o să urmeze, a uitat totul : bătaia, hirtia moto-lită și... înșelăciunea.

Da, da, înșelăciunea. Căci n-a fost el oare înșelat, nu i s-a furat triumful de azi după amiază ? N-a fost el înșelat prin faptul că n-a văzut, n-a auzit, n-a avut parte de sărbătorirea lui ca erou ? Acum însă nu se gîndește la nimic din toate astea. Nu se gîndește de loc la răzbunare și nici la răsplată. Doar o singură și arzătoare dorință : să vină și să pună mina pe el. (Da, da, o să-l snopească din nou în bătai, dar ce-are a face ?!) Să vină și să-l aresteze ! Să-l închidă peste noapte, undeva, într-un beci... dar mîine, baioneta la armă ! Prin tot satul ! Pentru ca toți să vadă că el, František Halaburda, e totuși un om dintr-o bucată și că... a meritat cele ce s-au petrecut azi după amiază !

Stă și ascultă. Dincolo, larma confuză din spatele ferestrei care s-a întunecat brusc tot nu vrea să se transforme încă în vuietul tropotitor al cizmelor de jandarmi ce se apropie.

De ce nu vin ?

De ce nu vin ?

...Dar atunci cînd, dintr-o dată, fereastra se luminează din nou și cînd, aproape în același timp, se aud pași grăbiți, el – instinct de hoinar ! obișnuință de vagabond ! – o ia totuși la sănătoasa. Gonește, fuge, alcargă ca nebun, sufocîndu-se și gîfîind, avînd mereu în urechi sunetul pașilor ce-l urmăresc, pînă cînd departe, în fața satului, se oprește, în sfîrșit, sleit, pentru că pur și simplu nu mai poate.

Abia acum observă că nu un jandarm îl gonește din urmă, ci un individ care arată exact ca și el : „Țapul“, o veche cunoștință de hoinăreală, unul cu care a mers adesea împreună.

Halaburda se holbează, năucit.

Undeva, de crengile copacilor pe lîngă care a trecut mai înainte în goană, atîrnă – ca niște jalnici spînzurați – zdrențele unei dorințe arzătoare.

O uliță de sat, însorită...

Vîrfuri scînteietoare de baionete...

El, încătușat...

Fețe turtite de geamuri...

Basmale fluturînde și aclamații...

Răsufîind din greu și poticnindu-se, „Țapul“ se apropie. Strigă :

– Ce fugi așa de mine, bătrîne, de parc-aș fi ciumat ? Ai căpiat ? E acum aproape de tot de Halaburda, care stă încă împietrit.

– Ei ?

Atunci observă nasul strivit, gura umflată, ochii injectați de sînge – și izbucnește în hohote de ris. Apoi cîrîie :

– Frumos mai arăți, nimic de zis ! Îi dă un ghiont blind, de îmbărbătare : Ce s-a întîmplat, ai ? Hai, cîrpește odată ! Ai avut o zi mare azi, nu ? Am cam auzit eu ceva...

Și vrea să-i mai tragă un ghiont prietenesc.

Halaburda însă deschide gura, apoi rostește încet, și foarte apăsător :

— Piei, spurcăciune ! Piei !

Asta însă vrea să însemne :

Zilele mari, înțelegi tu, nu mai sînt ale noastre, ale fiecăruia în parte. Zilele mari sînt numai ale celor mulți.

1947

UN CINTEC DE DEPARTE

I

Satului îi zice Černoholovo, adică „cel cu capul negru”.

Poate că numele i se trage de la bordeiele care, văzute de sus, de pe podiș, arată ca ciupercile acelea negre pe care fetele le culeg vara și le duc la Volovoje, lui Ivan Galko ; fierarul scoate din ele leacuri pentru cai și fierturi pentru femei însărcinate care se tem de deochi. Poate că i se spune așa din cauza pădurii de pini care înconjoară cîmpiile și așezările, așa cum un fluviu larg scaldă țărmurile unei insule mici ; din cauza pinilor, ale căror vîrfuri se înclăștează de nori zile de-a rîndul, de parc-ar vrea să tragă cerul în jos.

Sau, numele satului vine de la nenumărații copii care nu apucă să îmbătrînescă pentru că au căpățîni prea grele, diforme, de hidrocefali, și înăuntrul acestor căpățîni domnește, după cum se spune, un întuneric veșnic ? Dar atunci ar trebui să se numească Černoholovo și toate celelalte sate care se întind pînă la culmile munților de hotar, de partea cealaltă a podișului.

Bordeiele seamănă între ele ca două picături de apă. Peste toate stăruie, apăsătoare, aceeași perdea de fum alb-cenușiu, iocat de vreascurile umede, ce ard anevoie. Toate sînt

îmbălsite de un miros stătut, de oameni, de capre, de fasole sleită și de mahut, fiertura din turtă de in și din bureți uscați.

Tot așa sînt și deprinderile oamenilor. Zilele se scurg cenușii și monotone, toate la fel. Numai zilele de paști, de crăciun și zilele de tîrg se deosebesc de celelalte. De tîrguit, tîrguiesc la sfîrșitul lunii, întotdeauna într-o zi de vineri. În așteptarea *sabbat*-ului¹, Simche Rabinovics, circiumarul și negustorul din Volovoje, e în ziua asta într-o dispoziție sărbătorească și, pe lingă noutățile adunate vreme de o lună, face din cînd în cînd cinste oamenilor și cu cîte un țoi de rachiu, ca supliment la mărfurile cumpărate. Mărfurile nu se plătesc pe loc, ci sînt trecute în catastif, timp de o jumătate de an. Pe urmă, socoteala trebuie achitată.

Cînd se abat oaspeți prin sat, e o zi cu totul neobișnuită. Dar oamenii nu vin în ospetie decît rareori, din an în paști. Între o vizită și alta trece uneori mai bine de un an. Cu atît mai mult se vorbește despre asta atunci cînd se arată din nou prin sat vreunul dintre flăcăii care slujesc în regimentele boeme și morave, dintre cei care lucrează în Slovacia, la calea ferată, sau dintre cei care cutreieră lumea, vînzînd curse de șoareci și coșarci. Se povestesc adevărate basme despre vizita unuia, pe nume Borkanuk, al cărui tată a emigrat în America cu zeci de ani înainte de război și care, prin anii 1920-1921, a venit să-și revadă locurile de baștină. Era un domn cu dinți de aur și cu o nevăstă bălaie, care purta ochelari cu ramă de aur și fuma. De atunci, ori de cîte ori cineva voia să-și exprime mirarea față de un lucru din cale afară de surprinzător și de necrezut, spunea : „E ceva ca Borkanuk din America !”

¹ Sîmbătă, zi de odihnă la evreii religioși (n. r.)

Există, ce e drept, și vizite despre care se vorbește cu minie și ură. Dar cum s-ar fi putut vorbi altminteri despre perceptorii care, fără veste, dau năvală în sat să încaseze restanțele de bir, sau despre paznicii contelui Schönbörn, veșnic în căutare de vreascuri furate sau de vînat ascuns de braconieri ?

Doar atunci cînd, după o lipsă mai îndelungată, se ivește la Černoholovo Vasil Vasilčuk, nu se face de loc caz de asta. Nu se sinchisește nimeni de venirea lui, și, la drept vorbind, cui îi pasă de el ? Are un cap cît o banișă, umflat de dropică, iar limba îi e parcă și mai damblagită decît piciorul șchiop. Cînd vrea să spună ceva, își dă întii ochii peste cap, ca o capră gata să fete, și geme la fiecare cuvînt rostit. Cu greu se găsește cineva care să-l asculte pînă la capăt, pentru că e lucru știut : în bișuielile lui e vorba fie de rugămîntea de a i se da tutun, fie de vreo poveste aiurită despre duhurile pădurii pe care le-ar fi întîlnit, cîcă, în timp ce umbla prin munți să caute rădăcini pentru spișterul din Bardiov.

I se spune și lui duh al pădurii, pe de o parte din pricina acestor povești, pe de altă parte din pricina piciorului șchiop, iar bunicuțele îi sperie pe cei mici, vorbindu-le de el. Dar și copiii își dau în curînd seama că Vasil e un duh nevătămător. De cum se ivește în sat, aleargă în urma lui, împreună cu frații mai mari, țipînd ascuțit și împroșcîndu-l cu noroi și cu pietre. Vasil însă nu se sinchisește de asta și nici de faptul că cei vîrstnici îi întorc spatele ; își face rost, din cerșit, de cîteva îmbucături și de un loc de dormit într-un grajd de capre și a doua sau a treia zi dispare fără veste, așa cum a venit. De cum dispare, e și dat uitării. Numai copiii își mai amintesc din cînd în cînd de el, și femeile bătrîne, atunci cînd povestesc basme despre duhurile pădurii.

Așa s-ar fi întâmplat și de data asta.

Vasil Vasilčuk se ivise în sat o dată cu adierea ultimilor fungei de vară tîrzie și dispăruse apoi în vârtejul primelor furtuni de toamnă. Nici unul dintre černoholoveni nu s-ar mai fi gîndit la el, pînă cînd ar fi venit din nou primăvara sau vara, dacă nu li s-ar fi amintit de el într-un chip neobișnuit.

În primele zile ale lui octombrie, cînd oamenii tocmai își pregăteau grajdurile pentru iarnă, s-a ivit în sat subșeful de post din Volovoje, un tînăr vagmistru ceh. Subșeful a pus să-i adune pe toți în casa primarului și a început să-i descoasă, rînd pe rînd, despre doi flăcăi care lucrau în Slovacia : Janko Volotyr și Nikola Krivosub.

N-a aflat prea multe. Parcă se destăinuiește cineva unui străin, și încă unui jandarm ? Și, la urma urmei, nici oamenii din Černoholovo nu știu prea multe despre cei doi flăcăi. Janko Volotyr are, ce-i drept, o mireasă în sat, pe nume Olena Bodnar, dar ea știe numai (sau se face că știe) că Janko lucrează la construcția căii ferate din Margecan și că în fiecare săptămînă pune deoparte cîteva coroane, pentru ca el și Olena să se poată lua, cînd va fi adunat îndeajuns. Scrisori nu trimite. Olena ar trebui să se ducă la popa, ca el să-i citească cele scrise, iar popa cere pentru așa ceva trei ouă sau chiar o găină. Olena n-are de unde să-i dea atîtea, și chiar de-ar avea, tot n-ar face-o. Ce rost are o bucată de hîrtie cu niște mizgăleli, pe care doar popa le poate face să prindă glas ? Scurtează ea cumva așteptarea ? Nu. E deci mai bine să-i duci găina negustorului, care-ți dă în schimb o oală sau vreun alt lucru folositor pentru gospodăria de mai tîrziu.

Olena a povestit toate astea alandala, pe nerăsuflăte și în ucraineană. Jandarmul și-a dat osteneala s-o urmărească,

dar n-a izbutit să prindă decît ficcare al doilea sau al treilea cuvînt.

Înciudat, a întrerupt interogatoriul. Ce mai slujbă e și asta de-aici ! Să ai veșnic de-a face cu gloata asta ! A miriit către Olena că e bine, adică, dimpotrivă, că e rău, că nu mai are nevoie de ea și că să facă bine s-o șteargă. Dar Olena a rămas și a început să bocească. Trebuie să afle ce s-a întâmplat cu Janko ; domnul vagmistru să i-o spună, pentru numele lui dumnezeu ; nu se cîntește din loc pînă nu află.

Roșu de minie, jandarmul a dat-o afară pe ea — și deoarece cîteva din prietenele ei au început să-i țină isonul la bocit — și pe toate celelalte femei. Iar bărbații s-au ales cu toată provizia lui de sudălmi ucrainene și slovace și pe deasupra cu cîteva din cele cehești. Apoi le-a poruncit să-și țină gura, să nu trîncănească despre interogatoriu și să vină să raporteze imediat la postul de jandarmi tot ce aveau să afle despre Janko Volotyr și despre Nikola Krivosub. Tot la post să-l trimită și pe Vasil Vasilčuk, dacă are să se arate. Duhul pădurii ar fi vorbit, cică, la Sinevir și la Herehovišče despre cei doi flăcăi...

Au urmat alte cîteva amenințări și sudălmi. Apoi, vagmistru și-a petrecut carabina pe după umăr și s-a pregătit de plecare. Unul dintre Volotyri, care a dat fuga după jandarm, întrebîndu-l dacă ruda lui, Janko, a făptuit într-adevăr o crimă, a primit un ghiont în coaste. Ce apucături mai sînt și astea, să interoghezi autoritățile ? E treaba autorităților să-ntrebe, n-țeles ?

Ușa trîntită a răsunit ca o împușcătură.

A doua zi satul arăta ca un stup de albine de pădure, pe la care ar fi trecut un urs.

Mai cu seamă Olena nu lăsa pe nimeni în pace. Alerga de la un bordei la celălalt și căuta să-i convingă pe bărbați să pornească în căutarea lui Vasil Vasilčuk.

- N-are nici un rost, Olena, cum să-l găsești pe bătrîn prin păduri? Un om se pierde acolo ca un purice într-o blană de oaie.

- Ei și, n-ai prins încă niciodată un purice?

- Bine, Olena, poate că-l găsim. Dar ce-am făcut cu asta? Doar nu pricepi o boabă din ce îndrugă el. Are fum în cap, nici urmă de minte!

Dar încearcă de priponește vrerea unei femei cu zece funii, de zece țaruși - că tot o ia razna.

Olena izbuti să ducă la bun sfîrșit ceea ce-și băgase în cap. Bărbații porniră în căutarea duhului pădurii.

Îl și descoperiră de altminteri și ceea ce povestea el despre Janko Volotyr și despre Nikolă Krivosub nu era, de fapt, de neînțeles... dar de priceput nu pricepeai totuși nimic din povestea lui.

Cei doi o luaseră din loc. Nu, nu fuseseră concediați; nici conflicte n-au fost pe-acolo. Au luat-o din loc de bunăvoie.

- Și încotro au plecat, Vasil?

- Departe. Într-o țară străină. Undeva, peste mări și țări.

- Îndrugi vrute și nevrute, Vasil. Doar nu-i adevărat!

- Ba da. Așa-i. Sint în țara cea străină, peste mări și țări.

- Dar ce caută ei în țara aceea? De ce au plecat într-acolo?

La această întrebare, Vasil Vasilčuk mai întâi nu răspunse. Dar văzînd că Olena nu-l slăbește, hărțuindu-l la nesfîrșit cu: „Spune de ce, Vasil“, își dădu ochii peste cap, de se văzu numai albul, și cîrîi:

- Pentru că... Poate că e iar război, porumbițo!

- Dar bine, omule! Ce tot îndrugi? Război? Dar asta-i sminteală ourată!

Numai că bătrînul rămase la ale lui, și Olena se sătură pîn' la urmă să-l mai descoasă. Cu toate astea, ea nu era de aceeași părere cu bărbații, care spuneau făloși că acum se adeverește încă o dată cine a avut dreptate; din bilbiile lui Vasil nu înțelegea nimeni nimic, nici măcar el singur, iar toate poveștile lui despre cei doi flăcăi nu erau decît cai verzi pe pereți. Olena găsea, dimpotrivă, că în ciudăra lui poveste despre țara cea străină, ba chiar și în trîncăneala lui despre război, trebuia să fie un simbur de adevăr. Simburele asta trebuia descoperit.

Pe ascuns, ca să n-o simtă bărbații - ei n-ar fi făcut decît să ridă de ea - Olena începu să-i tragă de limbă pe băieții care pășteau caprele, pe copiii pădurarilor și, în general, pe toți cei care aveau de-a face cu oamenii de prin alte locuri. Dacă n-au aflat cumva ceva despre o țară de peste șapte mări și țări. Sau despre un război. Sau despre o călătorie tînuită pe care au făcut-o doi flăcăi care lucrau la calea ferată din Mergcan.

Ce-ar fi vrut ea să afle nu-i putea spune nimeni, totuși află de la un tigan din Akna Slatina că și acolo doi sau trei bărbați își luaseră într-o bună zi valea, fără să se știe încotro; și că jandarmii li căutau și pe ei, ca și pe Janko și pe Nikola.

Asta te putea duce pe drumul cel bun. Rămînea să afle lucruri mai precise despre cei dispăruți din Akna Slatina. Și unde era un loc mai potrivit pentru așa ceva decît la circiumarul din Volovoje, care atrăgea noutățile, așa cum gunoiul atrage muștele; care știa să citească gazeta și care găsea o ieșire din orice încurcătură, care avea cite un sfat bun în orice împrejurare.

La început, Olena vru să aștepte o zi de tîrg, dar apoi se răzgîndi. Într-o zi de tîrg nu putea vorbi cu el fără ca cîncva din Černoholovo să fie de față. În afară de asta, în asemenea zile învălmășeala era prea mare: unuia, circiumarul trebuia să-i arate ceva, altuia, să-i lămurească cite

ceva și tuturor, să le povestească ce mai e nou prin lume ; de unde, dar, să mai găsească timp să stea de vorbă pe-ndelete cu Olena ? În afară de asta, neliniștea Olenei se răzvrătea și ea împotriva unei amănări. Așa se făcu că a doua zi, dis-de-dimineată, Olena își trase în picioare cizmele cu carimb înalt – singura moștenire rămasă de la tatăl ei, căzut în război – înfășură o turtă de mălai în colțul broboadei, moștenire de la maică-sa, moartă și ea de multă vreme, și-i spuse bunicii că se duce să caute miere de albine de pădure și că se întoarce abia pe seară.

– Dar să iei cu tine iconița preasfintei mucenice, sau altceva, ca să te ocrotească.

– Da, da, las', că iau eu ceva.

Prinse o găină, o viri într-o coșarcă și porni de vale, prin pădure, spre Volovoje.

III

Simche Rabinovics stătea în fundul prăvăliei, lângă articolele de fier, și avea de lucru cu doi țărani, unul bătrîn și altul tînăr, care voiau să cumpere pînze de ferăstrău cu zimți mari.

Cînd intră Olena, el ridică sprinceana dreaptă, dar își văzu mai departe de treabă. Cui oare i-ar trece prin cap ca de paști să prăznuiască totodată și anul nou ? Fiecare lucru la timpul lui. Acuma era la rînd tîrgul cu țărani. Aceștia ajunseseră cu oferta abia la șaisprezece coroane și jumătate, iar Simche, cu contraoferta lui, mai era la douăzeci și patru. La douăzeci aveau să bată palma, dar pînă atunci mai trebuia să treacă cel puțin un ceas. Un ceas de luptă înversunată, o' oră obositoare, dar plină de desfătare, de care Simche nu s-ar fi lipsit pentru nimic în lume. Căci ce-ar mai fi negustoria dacă nu ți-ai măsura istețimea cu cea a mușteriuului ? Ce-ar fi o vînzare fără jocul tocmelii, fără

șiretlicuri și fără vicleșug, fără șagă și fără văicăreală, fără ruperea și reluarea tratativelor ? „O nuntă fără mireasă, ar spune Simche, o zi de sărbătoare fără odihnă !”

Lui Simche nici prin gînd nu-i trecea să se oprească taman la mijlocul tocmelii, numai pentru că venise fata asta din Černoholovo – cu toate că sosirea ei la o vreme atît de neobișnuită îi ațîța peste măsură curiozitatea. „Ei, dar las', că n-o întinde ea așa repede”, se gîndi el și-și văzu mai departe de cei doi mușterii.

– Parcă nu-s destul de mlădii, zise țăranul cel bătrîn, căutînd nod în papură. Ciocăni fierul : I-auzi cum sună ! Innăbușit !

Simche ridică disprețuitor din umeri. Vocea aproape că i se frînsese de atîta obidă și batjocură.

– Nu sună bine ! Cine a mai auzit una ca asta ? ! Dar ce, pînzele de ferăstrău sînt clopote, să sune ca argintul ? Un ferăstrău trebuie să taie, și astea de aici taie mai abitir ca briciul. Dar dacă nu vreți să le luați...

Se întrerupse, făcu o mișcare de parcă s-ar fi pregătit să le strîngă, dar, de fapt, le împinse și mai aproape de cei doi.

Bătrînul se scărpină pe-ndelete, fără să scoată un cuvînt. Cel tînăr răspunse în locul lui.

– De vrut, nu-i vorbă, că vrem noi, dar de putut, nu putem. Douăzeci și patru de coroane. Ațiția bani nu ne aduce toată munca. Trebuie să mai lași, Simche. Auzi ?

Dar Simche avea treabă cu o fetiță mică, care intrase de cîtva timp și ceruse un chil și jumătate de gaz. Acuma, turna cu băgare de seamă lichidul într-o cutie turtită de conserve. Fetița plăti și ieși. Abia după ce termină, vorbele țăranului pădură să ajungă la urechile lui Simche. Se întoarse din nou spre cei doi.

– Să las, mereu să las. Și din ce să trăiesc ? În vremurile astea ! Dar fie, ca să vedeți și voi cine-i Simche. Bine. Spuneți voi singuri cît vreți să dați !

Flăcăul deschise gura, dar bătrînul i-o astupă cu palma.
- Șaptesprezece, zise el repede, mai mult nu merge.
Asta-i ultimul preț. Șaptesprezece.

- Țîțîț ! făou Simche și se uită absent în sus, spre șarpele de lemn, încărcat de mărfuri, care atîrna peste capul bătrînului.

Șarpele acesta fusese pe vremuri viu colorat : capul și coada în albastru și în verde, iar mijlocul în galben și în portocaliu, dar acum, din culori nu mai rămăseseră decît resturi jalnice. Olena însă nu observa nimic din toate astea. Șarpele de lemn, cu fitilurile, biciuștile, curelele, șireturile și șiragurile de mărgelă care atîrnau de el, i se părea minunat, ca de altfel întreaga prăvălie a lui Simche Rabinovics. Prăvălia ! Olena fusese în mai multe rînduri aici, dar întotdeauna în zi de tîrg, și din cauza grabei, a hărmălaiei și a învălmășelii nu putuse arunca o privire mai ca lumea în jurul ei. Astăzi era altceva. Ce bine că Simche mai avea treabă cu cei doi țărani ! În felul ăsta, Olena mai avea răgaz să privească și să se minuneze. Ce de lucruri se mai găseau în prăvălia asta încăpătoare, oufundată pe jumătate în întuneric, în care țuica, gazul, saramura își amestecau mirosurile cu cele ale atîtor și atîtor alte minunății necunoscute, ca din basme !

De-a lungul peretelui din spatele tejghelei, rafturile se înălțau pînă-n tavan. În față, lingă ușă, unde mai răzbătea lumina, se aflau stămburile și postavurile, basmalele de mătase pentru fete, șepcile și legăturile de gît pentru flăcăi. Ceva mai în fund străluceau farfuriile viu colorate, tigăile de aramă, oalele albastre, smălțuite și cratițele cafe-nii, de tuci. Iar deasupra lor, pe ultimul raft, se găsea o ladă tainică, meșterită de fiul cel mare al lui Simche, de Jankel, care plecase cîntat de-acasă, nevrînd să se facă nici negustor, nici rabin. Cu lada asta se puteau prinde sunete din văzduh, cuvînte pe care cineva le rostea pe undeva, hăt-departe, sau muzică de la Praga și Budăpesta.

Așa povestise Srull Zipper, căraușul, care trecea uneori prin Cernoholovo ; și tot de la el mai aflate lumea că Jankel era acum la oraș, la Ușhorod, unde învăța să monteze mașini... Lingă farfurii și oale te îmbiau sertarele cu zahăr, sare, făină, fasole, orz prăjit și cu tot felul de mi-rodennii. Iar lingă alimente erau depozitate coase și pinze de ferăstrău, topoare, țevi, colaci de sîrmă, tablă și ciocane de lipit, toate cele trebuincioase pentru cel puțin două duzini de cursari, precum și lucruri de-ale casei care să ajungă pentru un sat întreg ! Olena își aminti de basmul despre grădina fermecată, care-i plăcuse atît de mult pe vremuri, cînd era copil.

În grădina fermecată se afla un neînchipuit belșug de lucruri rîvnite și - ceea ce era mai frumos - îți puteai lua tot ce-ți poftea inima. Trebuia, firește, să găsești mai întîi intrarea în grădina fermecată, și ea se afla undeva, sus, în munți, ascunsă celui care n-avea cheia potrivită - un rozmarin înflorit la lumina lunii, cules într-un cimitir, în miez de noapte, după o furtună de primăvară.

Olena tresări speriată, ca dintr-un somn adînc, cînd cineva îi atînsese umărul.

Era Srull Zipper, pe care nici nu-l văzuse intrînd.

De cîtăva vreme Srull se lăsase de căraușie, căci un automobil îl călcasă pe degetul mare de la piciorul drept. Așa că așteptînd să încaseze daunele umbla teleleu pe străzi și dădea o mină de ajutor negustorilor să-și laude marfa.

Srull voia să știe ce treabă are Olena la Volovoje. La Volovoje, la început de lună, și încă singură-singurică ! Să vindă găina ? Și de ce ? Își așteaptă cumva mirele ? Flăcăul acela înalt, negricios, care lucra în Margecan, la calea ferată ?... Cum ?... Dispăruse ?... Și ăsta ?... și tocmai la Simche Rabinovics și-a găsit ea să vină după un sfat în povestea asta ?

Srull coborîse vocea la ultimele cuvînte și-i făcea semne Olenăi să tacă, sau să schimbe vorba, dar era prea tirziu.

Roșu la față, cu barba zbirlită, filsiindu-și minciunile caf-tanului ca două aripi de liliac, Simche Rabinovics se nă-pusti spre ei și se răsti la Srull. La el nu e loc de pălăvră-geală și de scandal. Srull să facă bine să-și înșire aiurea brașoavele, și asta imediat, ușa-i colea !

Apoi se stropși și la Olena : nici ea n-avea ce căuta acolo ; nimeni n-are nevoie de găina ei, și dacă a venit numai ca să-l întrebe pe Simche de vreo haimana oarecare, dispărută, putea să-și cruțe osteneala ; despre oameni ca ăștia nu știe nimic și nici nu vrea să știe... Și spunînd asta, îi împinse afară pe cei doi.

- Tt-tt-tt ! făcu Srull în fața prăvăliei, strîmbîndu-se spre ușa, tt, tt, tt ! Pe urmă se întoarse spre Olena : Toc-mai de asta ți-ai găsit să-i amintești ? Și Jankel al lui a plecat într-acolo ! Srull o văzu pe Olena rămînînd cu gura căscată, cu ochii holbați și rîse de uimirea ei : Ei, da, o lămuri el, fiu-său, Jankel, a plecat și el într-acolo ca flă-căul tău și ca cei din Akna Slatina. Și dacă aduci vorba în fața bătrînului despre asta, îl apucă pandaliile. Doar ți-am făcut semn să taci !

Olena nu pricepu. Srull trebui să-și repete lămuririle, dar și după aceea trecu destul timp pînă ce Olena să ajungă să întrebe ce înțelegea Srull spunînd „înt-acolo“, și încotro au plecat, de fapt, Janko al ei și ceilalți.

Srull Zipper își legănă capul. Nici nu se gîndea ca, răs-punzînd repede și de-a dreptul la întrebare, să-și strice plăcerea de a-i destăinui încet, treptat-treptat, noutatea cea mare.

- Încotro au plecat ? întrebă el tărăgănat, ce întrebare ! Unde vrei să fi plecat ?

Își strînse pleoapele și cu capul lăsat pe umăr o privi pe Olena. Fetei i se tăiară deodată genunchii. Fu nevoită să se așeze pe treptele din fața prăvăliei. Abia acum se aplecă Srull spre urechea ei și-i destăinui ce însemna „în-tr-acolo“.

IV

După aflarea acestei vești, tot satul era în fierbere.

Janko Volotyr și Nikola Krivosub plecaseră într-o țară străină, depărtată, undeva, spre miazăzi. Țara se numea Spania și era război pe acolo.

Așadar, tot avusese dreptate bătrînul Vasil Vasilčuk cu povestea lui incilcită despre o călătorie peste mări și țări ! Așadar tot avusese dreptate bănuind că cei doi flăcăi ple-caseră la război !

Una ca asta nu se mai întîmplase. Ce însemna pe lingă asta Borkanuk din America ? Lumea se răsturnase cu capu-n jos !

Lăsară baltă toate și se adunară - bărbați, femei, flăcăi și fete, tot satul - la Miter Sedorjak, care avea casa cu odaia cea mai mare.

- Trebuie să aflăm ce fel de război e ăsta, la care au plecat băieții, tună Miter Sedorjak, acoperind hărmălaia de voci. Apoi se făcu tăcere.

Numai vecinul lui Sedorjak și vechiul lui potrivnic Kyrill Grib întrebă provocator :

- Așa ? Trebuie ? Și de ce, mă rog ?

- Uite de ce, răspunse cu superioritate Miter, dacă doi flăcăi din sat au plecat la război, înseamnă că războiul ăsta e și al nostru și trebuie să știm ce-i cu el, sau nu ? Toți încuviințară, afară de Grib, care se dădu minios de-oparte. Miter se adresă Olenăi : Nu ți s-a mai spus nimic altceva despre război ?

Nu, Srull nu-i mai povestise nimic, iar ei nu-i trecuse prin minte să-l întrebe mai pe-ndelete. Dar se poate duce mîine din nou la Volovoje și o să caute să afle mai mult.

- Nu, hotărî Miter, să meargă un bărbat. În primul rînd războiul e o treabă a bărbaților, și în al doilea rînd,

o mătură nouă mătură întotdeauna mai bine decît cea veche...

Chiar el porni la drum. La întoarcere aduse cu el o foaie de gazetă.

— Aici stă scris tot ce știu oamenii din oraș despre război ! le dădu el de veste, umflindu-se în pene.

Odaia din casa lui era din nou plină de oameni și toți se înghesuiau să vadă hirtia pe care Miter o pusese pe masă. Dar semnele cele negre nu le spuneau nimic.

— Știm tot atîta cît și înainte, își bătu joc Kyrill Grib, sau nu cumva, Miter, ai fi învățat și să citești ?

Dar nu era prea lesne să-l scoți din sărite pe Miter Sedorjak.

— De citit știu să citesc la fel de puțin ca și tine, dar, cu toate astea, nu-s nătărău. Să faci rost de foaia în care stă scris totul e una, și să citești e alta. De foaie am făcut rost ; de citit o să ne-o citească popa.

— Și n-o să ceară nimic pentru asta, ai ? mirii Grib. Dacă tu, frățioare, îți închipui una ca asta... La el, nici măcar moartea nu-i de pomană !

Miter găsi însă răspuns și de astă dată :

— Îi spun că obștea are nevoie să știe ce stă scris acolo, și atunci trebuie să ne citească, e datoria lui s-o facă.

Grib nu se dădu bătut.

— Aha, tu crezi pesemne că el n-o să priceapă că umbli cu șiretenii ? Asta, drăguțule, te miroase de la o poștă că umbli cu mița-n sac...

Olena îi tăie vorba. Stătuse tot timpul ca pe cărbuni încinși. Acum izbucni.

— N-avem decît să-i dăm ceva ! Doar n-o să fie din buzunarul tău, zgîrie-brinză ce ești !

— Oho, se aprinse Grib, ia uitați-vă la Olena ce neșocotită e ! Parcă tu, suflețelule, n-ai mai putea, de bine

ce-o duci ? Mai bine ți-ai strînge băierile pungii. Cine știe dacă fugarul tău se mai întoarce să te ia ? !

Olena vru să se repeadă la el, dar Miter se puse între ei, strigînd că acuma nu-i timp de harță, ci de mers la popa, și cu asta, basta !

Își alese pe cei care să-l însoțească : unul dintre Krivosubi, unul dintre Volotyri, un Borkanuk și bătrînul Juraj Metko, despre care se știe că-i un om dintr-o bucată și că poate vorbi, pe nerăsuflăte, mai mult chiar decît Simche Rabinovics.

Miter îi numără pe cei aleși. Patru bărbați. El era al cincilea. Tocmai cît trebuia.

Olena întrebă :

— Și eu ?

Miter se uită mirat la ea. Ce ? Voia să vină și ea ? Ca și cînd cinci bărbați n-ar fi fost de-ajuns. Nu, n-avea nici un rost... Olena să rămînă aici, ca toate celelalte femei, și să nu se bage în treburile bărbaților.

Se și pregătea să-i dea a-nțelege toate astea, cînd, pe neașteptate, își aminti că mai stătuse o dată la fel ca acum în fața lui, roșie de osîrdie și de tulburare, atunci cînd le ceruse bărbaților să-l caute pe Vasil Vasilčuk prin păduri. Dorința fetei i se păruse atunci ciudată și neroadă, și totuși, mai tîrziu ea nu se dovedise de fel nelalocul ei. Cine știe, poate că și acum avea să iasă un lucru bun dacă-i făcea pe plac Olenei. Cu ea nu era de glumit și nu degeaba se spunea : „Pe necuratul bagă-l în sperieți cu agheasmă, și pe popă, cu vorba de muiere !”

Miter își înghiți „nu”-ul care-i stătea pe limbă și se învoi :

— Ei, hai, dacă ții atîta, vino și tu !

Pe cînd mergeau spre casa popii, Kyrill Grib îi ajunse, gonind, din urmă :

- Dacă merge Olena, merg și eu ! gifii el, abia trăgându-și sufletul de necaz și de minie. Il pironi pe Miter cu o căutătură plină de artag, dar acesta făcu doar o mișcare cu mina. „Din partea mea, voia să spună mișcarea, din aceea mea, vino și tu !”

Kyrrill Grib era dezamăgit. Mai merse puțin și se opri.

- N-are nici un rost ! cirii el după ceilalți, dar nici unul nu se întoarse.

V

Popa își ieși din fire.

Timp de două ceasuri le citise celor șase musafiri neașteptați gazeta, lămurindu-le, totodată, ce se petrecea în Spania : că acolo, se luptă împotriva anticristului, împotriva hoardelor roșii ale satanei, care nimiceau biserici, dădeau foc conacelor, trăgeau în țepă preoți și aruncau călugărițe în untdelemn clocotit... și acuma, când îi întrebă dacă au înțeles totul, Juraj Metko răspunse nu, și că un lucru nu-i intră lui în cap, și anume : de ce țărani - căci, după vorba sfintiei-sale, se găsesc țărani printre cei pome-niți - de ce dau țărani foc conacelor ?

- De ce ? strigă sfintia-sa cu voce pițigăiată, de ce ? Pentru că a intrat necuratul în ei ! Pentru că bandiții le-au sucit capetele ! Pentru că sint la fel de neghiobi ca și tine și se lasă duși, la fel de lesne, de nas ! Ai înțeles ?

Se întrerupse, așteptă să i se răspundă, să se împotri-vească cineva celor spuse de el, în timp ce privirile celorlalți se îndreptau, nerăbdătoare, spre Juraj Metko, dar acesta ședea de parcă n-ar fi auzit nimic și se uita ținută pe fereastră.

La ce se uita ?

Vedea cumva zăpada de pe costișa din față topindu-se la soarele viitoare primăveri și ducind la vale amăritele

petice de pământ ? Il vedea pe țăran cărindu-și iar la deal, în spinare, „țarina pribeagă” ? Vedea mistreții dind năvală vara din păduri și năpustindu-se asupra semănaturilor firave, îndrăzneți, de parc-ar fi știut că țăranul n-are cum să tragă în ei, pentru că paznicii contelui îl înhață după aceea pentru braconaj ?

Vedea toate astea și-și amintea de cabanele de vânătoare și de acareturile fumeginde ale contelui, cărora le dăduse foc Nikola Šuhaj, haiducul cel vestit, pe care popii și jandarmii îl porecliseră „fiul satanei” și „incendiatorul” și care băgase groaza numai în cei bogați, iar celor săraci le fusese prieten și binefăcător ? Sau nu vedea și nu se gîdea la toate astea, vedea numai crestele albastre ale munților de hotar și se gîdea la fumul care se înălțase în spatele lor atunci cînd țărani se ridicaseră împotriva țarului și a „șleahței”, cînd intraseră cu plugul pe pămîntul boierilor și nu mai dăduseră înapoi ogoarele împărțite ?

Mare fu mirarea popii și a celorlalți cînd Juraj Metko se ridică deodată și spuse :

- N-are nici un rost să mai stăm aici și să ascultăm vorbe ticluite. Trebuie să știm de ce ard conacele în țara Spaniei.

Popa tresări.

- Doar v-am spus-o, zbieră el, în timp ce fața i se înverzea de ciudă, și apoi scrie și în gazetă !

Îl fulgeră cu o privire chiorșă pe Juraj, dar acesta nici nu se sinchisi.

- Poate că minte gazeta, sfintia-ta, zise el, poate că nu cunoaște nici ea adevărul. La predică ne spui doar că numai Dumnezeu cunoaște adevărul. Și către ceilalți săteni : Veniți, o să aflăm vești din altă parte !

- O să te ia dracu ! mirii popa.

Bărbații șovăiră să-l urmeze pe Juraj, dar Olena trecu de partea lui.

- Are dreptate. Să mergem !

Plecară. Pe uliță, Olena întrebă :

- Și cine o să aducă veștile ? Tu, Juraj ?

El încuviință din cap.

- Da de unde ai să le aduci ?

Juraj ridică mâna dreaptă și arată cu o mișcare largă, undeva, nelămurit.

- Știe vulpea dinainte unde o să-și înhațe prada ? Las' pe mine.

Dispăru din Černoholovo și se întoarse abia peste trei zile.

Primul lui drum fu la Miter Sedorjak. La întrebările stăruitoare ale lui Miter, avea unul și același răspuns :

- Du-te și adună oamenii, știu tot ce trebuie !

Doar un singur lucru se mai învoi să adauge : că totul era așa cum bănuise el.

Bombănind, Miter adună sătenii, dar minia lui față de tăinuile lui Juraj se spulberă când auzi ce avea de povestit bătrînul.

Țăranii intraseră cu plugurile pe pămînturile boierilor din Spania, dar acum boierii voiau să-și ia înapoi pămîntul și să-i și învețe minte pe țărani. De aceea era război. Boierii îl purtau cu ajutorul papistașilor, al nemților, cu cei din Legiunea străină, pe care-i aduseseră de peste mare. Boierii aveau arme mai multe și mai bune decît țăranii și de aceea țăranii trebuiau ajutați. Janko Volotyr și Nikola Krivosub plecaseră să le dea ajutor și luptau în rînd cu ei.

Războiul de acolo - și cu asta își încheie juraj Metko cele ce avea de spus - nu era așadar o pricină cu care satul n-are nici în clin, nici în mîneacă : războiul acesta era, poate, în aceeași măsură al lor, al țăranilor din Černoholovo, și de aceea trebuiau să știe limpede cum stau lucrurile. Măcar atîta sînt datori să facă față de ei înșiși, față

de cei doi flăcăi din sat și față de frații lor, țăranii din Spania.

- Am dreptate ?

- De bună seamă ! Țsta fusese Miter Sedorjak.

- De bună seamă ! strigară acum și ceilalți. Nici măcar Kyrill Grib nu se ținu deoparte.

Se învoiră să trimită cît se poate de des - dar în nici un caz mai puțin de o dată pe săptămînă - pe cineva la Volovoje, ca să afle vești despre războiul din Spania.

VI

În prima săptămînă totul merse bine, dar în cea de a doua se porni o ninsoare strașnică, care îngreună mult întoarcerea în sat.

- Ce-o să faceți atunci cînd viscoalele-or să troienească drumul cu tîtul ? îi întrebă Srull Zipper - căruia procesul intentat pentru daune îi lăsa destul timp să-și spargă capul și cu grijile altora - pe Juraj și pe Olena, care veniseră în cea de a treia săptămînă la Volovoje, în ciuda poleiului și a ceții, ce-o să faceți atunci ?

- Poate că pînă atunci se termină.

Srull rise pe jumătate batjocoritor, pe jumătate cu milă. Apoi îi lămuri :

- Un război adevărat nu se termină niciodată repede, dacă se termină vreodată ! Se desfătă o bună bucată de timp cu consternarea Olenei și apoi urmă : Nu, de un sfîrșit grabnic nu poate fi vorba ! Dar din fericire, el, Srull, are un plan grozav, cum să facă cei din Černoholovo ca să afle, chiar și în timpul celei mai viforoase ierni, ce mai e cu războiul și ce se aude cu cei doi flăcăi ai lor.

- Bine ! zise Olena, hotărîndu-se fără să mai stea pe gînduri în timp ce Juraj mai clătina din cap, șovăitor ; bine, Srull ! Să auzim ce-ai pus la cale.

Juraj clătină din nou din cap cînd Srull le spuse ce-a chibzuit el, dar Olena fu de părere că în felul ăsta, stînd la îndoială și șovăind, nu cîștigai nimic ; ceea ce îi îndemna Srull să facă suna poate ciudat și de necrezut, dar, la urma urmei, nu era toată povestea asta despre Janko și Nikola și despre război ceva de necrezut, dar adevărat ? De ce, dar, nu s-ar putea ca spaniolii să trimită vești la Cernoholovo, dat fiind că Cernoholovo și-a trimis flăcării în Spania ? O încercare n-are ce să strice. La urma urmei, trebuie să se gîndească și la vremea cînd încep viscoarele și la felul în care o să poată afla atunci vești despre război.

- Ei, să-i dăm drumu atunci, îi zori Srull, să facem încercarea ! Să mergem de îndată la Simche Rabinovics și să punem la cale afacerea !

În ciuda așteptărilor, Simche nici un voia să audă de propunerea lui Srull.

Nu ajungea oare că Jankel, fiul cel neascultător, se amesteca în toată povestea asta care pe un Rabinovics din Volovoje îl privea tot atît cît îl privea pe papa de la Roma gilceava dintre rabinul făcător de minuni din Belz și marele rabin din Sadagura ? Asta îi mai lipsea acum, ca aparatul de radio al lui Jankel să-i înnebunească de-a binelea pe cernoholoveni, care, și așa, prea își băgaseră în cap povestea asta prostească despre Spania ? ! Și ce naiba caută Srull în tîrgul ăsta dintre Simche Rabinovics și oamenii din Cernoholovo ? Nu, nu, n-o să iasă nimic din treaba asta, să facă bine să și-o scoată din cap.

Încă o dată birui neînduplecarea Olenei. După îndelungi efortări, îl făcu pe Simche să-și schimbe hotărîrea. Afacerea fu încheiată. Lui Simche i se făgăduiră, pentru primăvara viitoare, trei găinușe și zece zile de tăiat lemne în pădure, iar cei din Cernoholovo primiră, în schimb, lada cu radioul.

Obligația cernoholovenilor fu trecută cu băgare de seamă pe mica tăbliță de ardezie care atîrna de usciorul ușii. Apoi, Simche se urcă pe teighea și dădu jos aparatul din raft.

Cînd Simche așeză lădița în fața lor, dinăuntru ei se auzi un clinchet subțirel și, după cum li se păru lor, și tainic.

- Așa, zise Simche, asta-i drăcia ! Nu se putu stăpîni să nu-i ardă un bobîrnac peste nas lui Srull Zipper, care pînă la urmă tot se amestecase în afacerea asta : Cum se umblă la el, trebuie să vă arate ăla... Adică, dacă știe.

- Pfff ! făcu Srull, fără să-l învrednicească pe Simche măcar cu o privire ; își aburcă lada pe umăr, făcu un semn către Olena și Juraj și ieșiră din prăvălie.

Se înțeleșeră ca să aducă el însuși lada la Cernoholovo, și acolo, în fața tuturor, s-o facă să vorbească.

Simche Rabinovics se ivi în pragul ușii și se uită în urma celor trei, care urcau grăbiți la deal, în frunte cu Srull, mîndru de parc-ar fi dîs cine știe ce comoară.

- Ce hoțoman !

Simche ardea acum și mai mult de dorința să-l înțepe pe Srull. Făcu mîinile pîlnie la gură și strigă :

- Hei, voi, din Cernoholovo, nu vă lăsați trași pe sfoară de coțcarul ăsta bătrîn ! Fiți cu ochii-n patru !

Se aștepta ca Srull să se înfurie și să răspundă. Dar Srull părea liniștit și-l invită doar cu un gest mut, dar grăitor, la o treabă foarte puțin onorabilă.

Juraj și Olena riseră.

Fața lui Simche se făcu stacojie. Se zbătu după aer. Furia i se urcă în gîtlej și i-l strînse împiedicîndu-l să tipe. Așa că se mulțumi să scuipe cu năduf, apoi se întoarse, tîrșindu-și picioarele, înapoi în prăvălie.

- Lepădături ! mormăi el în barbă. Lepădături afurite ! Vă arăt eu....

Era pe deplin convins că Srull și cernoholovenii aveau să se ia de păr.

Și nu lipsi mult ca lucrurile să se petreacă într-adevăr așa. Atunci cînd lada — pusă în funcțiune de Srull, căruia-i plăcea grozav să facă pe misteriosul — începu, cei drept, să vorbească, dar într-o limbă străină și de neînțeles, černoholovenii, care ascultau plini de încordare, fură cuprinși de dezamăgire și de furie.

— Șarlatanie curată ! se minie Kyrill Grib și mulți fură de aceeași părere cu el. Am fost înșelați ! Pentru așa ceva să dăm o litră de rachiu și două găini bune ? Citeva perechi de palme zdrăvene, și de-a berbeleacul cu el, în jos, pe povîrniș, cu lădoiul lui cu tot...

Numai cu chiu, cu vai, pentru că Miter Sedorjak și Jura Metko se puseseră la mijloc, Srull și aparatul lui scăpară de prăpăd.

Dar cum se simți în oarecare siguranță, Srull își dădu drumul la gură, de mergea ca ănsă.

Ceea ce spunea lada era de neînțeles ? Dar tocmai asta dovedea cît de cîstit era Srull ! Cuvintele alea trebuiau musai să-i pară străine unui černoholovean, altminteri n-ar fi fost dintr-o limbă străină.

— Nu-i așa, Miter ?

— Ba da, așa e, trebui să recunoască Miter.

— Așa e, recunoscără și alții. Numai Kyrill Grib stăruia în împotrivirea lui dușmănoasă.

— Ce folos de ladă, dacă nu înțelegem ce spune ? bombăni el. Bine, îi auzim noi pe spanioli, dar de unde știm dacă ei ne trimit o veste bună, sau una rea ? Ei, acu ce mai zici ?

Nu era ușor de răspuns la asta, dar Srull o scoase totuși la capăt.

— E adevărat, se învoi el, lada nu le aduce vești care să poată fi înțelese ; dar la ce erau bune oare veștile pe

care le aflau la Volovoje ? Nu erau ele pline de minciuni gogonate și nu se băteau cap în cap ? De cîte ori nu fusese vorba că Madridul, capitala pentru care se purtau mai cu seamă luptele, fusese cucerit de boieri ? De patru ori ? De cinci ori ? Sau de și mai multe ori ? Nu, nu, pe vești nu poți să pui temei, trebuie să cauți ceva mai de încredere. Și așa ceva există. Există un semn neîndoielnic că orașul Madrid se ține bine și un semn la fel de sigur că nu. Ca să înțelegi semnul ăsta, nu e nevoie nici să știi să citești gazeta, nici să știi spaniolește, trebuie să ai numai urechi de auzit. Pentru că semnul cu pricina e un cîntec, cîntecul țăranilor luptători și al tovarășilor lor. La o anumită oră, cîntecul se răspindește din Madrid în toată lumea. Cît timp răsună, înseamnă că orașul se ține bine ; dacă la o anumită oră nu se aude cîntecul, e, dimpotrivă, semn prost... Așa, și acuma să tacă toți chitic, pentru că vrea să caute cîntecul. Tocmai acum, între asfințit și noapte, e timpul potrivit pentru asta.

Srull se aplecă peste ladă și începu să învîrtească butoanele. Se auzeau numai pocniturile din aparat și răsufierea întretăiată și zgomotoasă a bărbaților și a femeilor. Apoi se auzi iarăși limba aceea necunoscută, neînțeleasă, și abia după mai mult timp, cînd černoholovenii se credeau din nou duși de nas, răsună, brusc, cîntecul. Era un cîntec neobișnuit, solemn și totodată furtunos, un cîntec care chema la luptă și care slăvea biruința, vechiul marș al colonelului Riego¹, imnul Republicii spaniole.

— ăsta e, zise Srull Zipper, și, fără voia lui și spre propria lui mirare, vocea îi tremura de emoție, ăsta e cîntecul. Atunci cînd îl auziți, înseamnă că Janko și Nikola și toți ceilalți se bat vitejește. N-aveți altceva de făcut decît seara, după ce-ați dat nutreț caprelor, să împingeți la dreapta minerul ăsta mic. Atit, și nimic mai mult ! Și

¹ Riego y Nuñez (1785—1823), revoluționar burghez spaniol (n: r.)

cu băgare de seamă. Uite, așa ! Și după ce s-a terminat cântecul, împingeți mânerul la loc spre stînga. Așa ! În afară de asta nu mai umblați la nici un buton, nu zgîlțiiți lada, ba nici măcar n-o mai atingeți, ați înțeles ? Da ? Fiți atenți, că vă arăt acum încă o dată : așa și așa. Și acum, încercați și voi o dată !

• Mergea.

Din ziua aceea, oamenii din Černoholovo ședea seară de seară adunați în odaia cea mare a lui Miter Sedorjak și așteptau cântecul. În unele zile se auzea puternic și limpede, ca și cum n-ar fi venit de peste mări și țări, ci de alături, din grajd sau din tindă.

— Nu-i mare lucru acolo jos, spunea atunci Juraj Metko, care fusese în război și-și aducea aminte de zilele liniștite de pe frontul tirolez, cei de dincolo nu trag, poți să stai nestingherit pe latrină, să joci cărți sau să-ți despăduchezi cămașa.

Alteori, cântecul abia se deslușea ; vișituri și bubuituri năprasnice îl acopereau aproape cu totul.

— E lată rău, spunea atunci Juraj, ne pricepem noi și la asta. De pe Izonzo¹, cînd italienii ne improșcau cu ghiulele grele de nu puteai să scoți nici nasul din tranșee. A naibii treabă ! Ei, dar pin' la urmă am scăpat teafăr și de acolo...

Oricum, limpede sau nedeslușit, cântecul răsuna în fiecare seară, cântecul din Madrid, cântecul lor, cum îi spuneau ei acum ; și el vestea că orașul îndepărtat, care le părea acum tot atît de cunoscut ca Volovoje sau ca Sinevir, că acest oraș străin și totuși atît de aproape de inima lor se împotrivese eroic.

¹ Fluviu în Italia, de-a lungul căruia au avut loc lupte sîngeroase în timpul primului război mondial (n. r.).

Așa trecură săptămîni în șir.

La intervale regulate apărea, așa cum fusese înțelegerea, Snull Zipper și „dădea lăzii de mîncare“, meșterea la ea și schimba niște piese.

Veștile pe care le aducea Snull despre războiul din Spania și ceea ce le împărtășea Simche Rabinovics în zilele de tîrg nu făceau decît să întărească solia de pînă acum a cântecului : orașul Madrid se împotrivese. Era o luptă crîncenă și sîngeroasă, dar domnii nu reușeau să înainteze, cu oricîtă sălbăticie atacau cei din Legiunea străină, nemții și papistașii.

Așa crescua încrederea černoholovenilor în cântec. El ajunsese să fie mai mult decît o veste bună : le deveni prieten.

Dar, pe neașteptate, într-o zi din cea de a doua jumătate a lunii ianuarie, nu-l mai auziră.

Așteptară zadarnic pînă noaptea tîrziu. Așteptară cu emoție crescîndă ; a doua zi cântecul nu se mai auzi. Cînd nu răsună nici într-a treia zi, nu mai putea fi vorba de o întîmplare. Neliniștea se schimbă în teamă. Orașul, orașul lor, Madridul, era în primejdie ! Cei doi flăcăi, flăcăii lor din Černoholovo, erau în primejdie ! Războiul, războiul lor, era pe cale de a fi pierdut.

Trebuiau să afle cum stăteau lucrurile. Cît se putea de repede. Hotărîră să trimită a doua zi o delegație la Volovoje : pe Miter, pe Juraj și pe încă cîțiva, printre care și Olena. Lada urmau s-o ia cu dinșii.

Cînd cei care făceau parte din delegație se adunară în dimineața următoare în fața casei lui Miter, toți locuitorii din Černoholovo se strinseră grămadă și toți — în afară de bătrîni, de bolnavi, de copii și de cîteva femei — spusera că vor să vină și ei.

Cu toate că se vestea un viscol strașnic, porniră la drum. Înainte, delegația lor cu lada, iar în urma ei, în două șiruri lungi, ceilalți. Părea o procesiune care mergea în urma unei racle cu moaște.

În prima oră totul merse strună. Dar apoi se stîrni un viscol năprasnic, care le lua văzul și le tăia răsufklarea și împotriva căruia trebuiau să lupte din răputeri.

La prînz, cînd ajunseseră abia la jumătatea drumului și vifonița sufla cu putere neostoită, cele mai multe femei, dar și cîtiva bărbați, se dădură bătuiți și se întoarseră.

Ceilalți – tot mai erau vreo treizeci de inși – nu se dară bătuiți, înaintînd din greu, siliți la tot pasul să facă ocoluri din cauza troienelor de zăpadă, și-și croiră mai departe, cu dirzenie, drum spre țintă. Ajunseră tîrziu după amiază. Îl căutară mai întîi pe Srull Zipper, dar el nu se afla în tîrg ; o citație îl chemase cu o zi înainte, la Užhorod – se judeca, în sfîrșit, procesul lui. Așa că černohovenii se duseră la Simche Rabinovics. Cînd ajunseră în fața prăvăliei, Simche era tocmai la ușă și încuia.

Nici nu-i lăsă să vorbească pînă la capăt pe Juraj și pe Miter, care voiau să-l roage să se uite la ladă.

– Ce, strigă bătrînul, acumă vin la el ? Acumă ? Vineri seara ? În ajun de *sabbat* ? Pesemne că nu erau în toate mințile ! Nu, acumă nu se uită la nimic, nu încearcă nimic, nu pune mîna pe nimic. Acumă se prăznuiește *sabbat*-ul. Pînă mîine seara !

Toate astea fură spuse pe un ton atît de hotărît, încît Miter și Juraj nici nu mai încercară să-l înduplece. Numai Olena îndrăzni să cirtească. Șovăind, ea îl întrebă pe Simche dacă *sabbat*-ul nu putea fi aminat. Numai cu un pic, cu un sfert de ceas doar.

La această cerere, fața lui Simche se învineți vîzînd cu ochii.

– Ce ? Ce-i cere Olena ? Nemaiauzit ! Nemaipomenit ! Să amîne *sabbat*-ul ? Cum își închipuie ea una ca asta ? Ca și cînd el ar putea opri soarele în loc, ca Iosua ¹...

Se întrepruse brusc.

Iosua... Iosua... nu era oare Iosua cel de al doilea nume al fiului său Jankel ? Și nu se afla el în orașul acela de care vorbiseră Miter și Juraj ? În orașul acela pîndit de primejdii, în orașul care cădea poate tocmai acum în mîinile dușmanului, în orașul al cărui apărători erau poate chiar în clipa asta măcelăriți ?... E drept că băiatul o ștersese pe ascuns, înfruntînd voința lui Simche, dar rămînea totuși fiul lui ! Dacă el se afla acum în primejdie, în primejdie de moarte, cum să te dăruie în tihnă și în reculegere sărbătorii de *sabbat* ? Cum puteai face una ca asta, cînd băiatul, striga poate tocmai în clipa asta „tată !”, rînit sau horcîind ?

Nici Olena, nici Miter, nici Juraj, nici ceilalți n-ar fi putut povesti mai tîrziu cum s-au petrecut toate, la rînd.

Știau numai că, pe neașteptate, se aflaseră toți în odaia de locuit a lui Simche, luminată de strălucirea sărbătorească a sfeșnicelor de *sabbat* cu luminările aprinse, dar că avuseseră ochi doar pentru aparatul de radio ; numai pentru ladă și pentru mîinile lui Simche, care răsuceau, înfrigurate, bufoanele. Știau numai că durase mult, nesfîrșit de mult, de-i cuprinsese disperarea, pînă cînd, în sfîrșit, atunci cînd nu mai spera nimeni, cîntecul răsunase slab de tot, dar deslușit. Știau numai că în clipa aceea Simche se ridicase și, cu o voce ciudat de aspră, rostise :

– Așa... acum e *sabbat*... și încă ce *sabbat* !

O porniră înapoi încă în aceeași seară. Era întuneric beznă, și viscolul tot nu se potolise, dar lor li se părea că

¹ Căpetenie a evreilor. După legenda biblică, el ar fi poruncit soarelui să se oprească pentru a putea cîștiga victoria asupra dușmanului (n. r.).

toate greutățile și piedicile care le făcuseră atât de anevoios drumul la venire nu le mai stau în cale cu atîta înversurare. Purtară lada cu rîndul ; fiecare ținea s-o ducă. Lada era acum mută, dar cîntecul răsuna în sufletul lor ; melodia lui era sărbătorească și în același timp furtunoasă ; chema la luptă și vestea biruința.

1937

MERIȘORUL DE AUR

Cînd Marina Kmetko, o țărancă nevoiașă, care lucra cu ziua, din Nižné Vrútky, în Slovacia, află că fiul ei Laco și-ar fi părăsit bunătate de slujbă de la fabrica de hirtic din Kremnitz pentru a pleca în îndepărtata și necunoscuta țară a Spaniei, și încă pentru a lua parte la un război despre care ea nu auzise nimic, crezu că băiatul și-a pierdut mințile de-a binelea. Dar apoi Laco trimise o scrisoare : o foaie scrisă și două fotografii. Pe fotografiile se vedeau copii morți și femei plîngînd înaintea unor colibe arse. Iar în scrisoare spunea :

„Țăranii de aici au fost la fel de săraci ca și cei de la noi, din ținutul pietros din Kysúce. Republica le-a dat pămînt, dar grofii vor să-l ia înapoi, și de aceea e război. Ei dau foc satelor și omoară copiii, dar țăranii se apără din răspuțeri. Muncitorii din orașe îi ajută, le vin într-ajutor și mulți din alte țări. Acum știi de ce am venit aici...”

Cînd Rifkele Berschkowitz, fiica negustorului din Vrútky, pe care Marina o pusese să-i citească scrisoarea, ajunsese la această frază, se întrerupse și zise :

— Asta n-o poate înțelege nimeni. E țișnit Laco al dumitale. Sau poate știi dumneata ce-l privesc pe el toate astea ?

- Da, i-o întoarce Marina, și ochii-i deveniră ciudat de întunecați și înflăcărați, se gîndește la tatăl lui.

La aceste cuvinte, Rifkele fugi repede sus, pentru că o cuprindea neliniștea și nu voia ca din pricina asta să sufere copilul pe care-l purta în pîntece.

- Ori are fierbințeală, ori nu știu ce, îi spuse ea bărbatului său, Hirsch, și-l trimise în prăvălie.

El îi cîntări apoi Marinei cei doi funți de sare pe care-i cerea și o sfătui să-și pună o prișniță cu muștar.

- Asta scoate fierbințeala din singe și pune rînduială în gînduri.

Dar gîndurile Marinei erau în deplină rînduială. Ea se gîndea la tatăl lui Laco, bărbatul ei, care era mort. Și el pornise împotriva grofilor, în 1919, dîncolo, în Ungaria. Îl prinseseră și-l spînzuraseră. Pe atunci, Laco avea paisprezece ani și voise să-și răzbune tatăl. Fugise de acasă și se-ntorsese abia după o lună, infometat și zdrențuit.

Marina hotărî pe dată că trebuie să-i trimită ceva băiatului. Ceva deosebit. Ceva care să-l bucure.

Stătu și chibzui. Ce se trimitea bărbatilor în războiul cel mare? Tutun și ciorapi de lînă. Dar Laco nu fuma, și în scrisorile lui spunea că în Spania e atît de cald, încît toți umblă fără ciorapi, numai în pantofi de rafie. Încercă să-și amintească ce dorințe avusese Laco. Nu fu chip. Și, în general, îi venea greu să se gîndească la asemenea lucruri. Din zece copii, Laco venise pe lume al cincilea. Zece copii în casă, bărbatul în pădure, la lemne; și mai tirziu în război, pămîntul atît de sărac, încît recolta de cartofi ajungea în cel mai bun caz pentru nouă luni din an - cum ar fi putut găsi Marina timp să se ocupe de dorințele și de visurile copiilor?

După întoarcerea din neizbutita încercare de război împotriva grofilor unguri, Laco se dusese la un țaran din vecini, un cursar, care lua cu dînsul ucenici în „călătoria cea mare“. De atunci, fiul ei își trăise viața

lui proprie, venise rareori pe acasă și numai pentru foarte scurt timp, de fiecare dată mai voinic și mai bărbat, de fiecare dată mai asemănător tatălui său, mort, și de aceea mai drag inimii ei de mamă, dar mai străin ochilor și urechilor ei. A, da. Pînă la urmă își aminti. Văzu cîțiva copii din sat stînd în fața prăvăliei lui Berschkowitz din Vrútky și admirînd cele două portocale din geam. Și își aminti că Laco stătuse și el ca vrăjit în fața prăvăliei lui Leib Berschkowitz, atunci cînd o însoțise pentru prima oară la oraș, și mai vorbise încă multă vreme după aceea cu dor despre merișoarele de aur pe care le văzuse atunci pentru prima oară.

Marina se hotărî pe dată. Intră în prăvălie și ceru o portocală.

- Ce vrei? întrebă Rifkele, care la intrarea Marinei întinsese mașinal mina spre lopățica de sare. Apoi își aduse aminte cît de ciudat se purtase deunăzi Marina și spuse doar: Știi și cît costă?

- Am bani, răspunse femeia și-i scoase la iveală dez-nodînd un colț al fustei. Cît trebuie să plătesc?

Clătînd din cap, Rifkele aduse portocala.

- Aș vrea să mi-o împachetezi, zise Marina, în hîrtie și într-o cutie trainică și bine legată.

- Împachetată și legată, s-a mai auzit așa ceva? Dar bine, pentru ce? Pînă la urmă, te pomenești că vrei s-o trimiți undeva.

- Da.

- Adevărat? Unde?

- Departe.

Apoi, fără să mai dea atenție întrebărilor pe care i le punea Rifkele Berschkowitz, numără douăsprezece monede de șase creîțari pe tejghea, luă cu grijă sub braț cutia de zahăr cu portocala și plecă.

- Țicnită, Țicnită de-a binelea ! murmură Rifkele, care din ușa prăvăliei o urmărea cu privirea. Copilul din pîntecele ei se mișcă. Scurpă de trei ori. Ptiu, ptiu, ptiu !

Se întoarce repede și trînti ușa prăvăliei.

„Nebună !“ se gîndi și funcționara de la poștă cînd Marina se ivi la ghișeu și-o rugă să-i pregătească cutia pentru expediere.

- În Spania. -

- Ce ? În Spania ? Și ce-i înăuntru ? Fructe ? Nu se primesc pentru transport... și mai la urma urmei, cui i se năzare să trimită portocale în Spania ? Doar acolo cresc !

Împinse înapoi cutia, închise geamul ghișeului și nici nu se mai sinchisi de Marina. Femeia mai rămase un răstimp în fața ghișeului. Nu era ușor să te lămurești asupra celor spuse de funcționara de la poștă. Dar pînă la urmă înțelese și se hotărî.

Bătu încă o dată în geamul ghișeului.

- Ce mai e ? pufni funcționara. Am mai spus o dată că nu se primesc pachete cu fructe pentru străinătate.

Trînti din nou geamul.

Marina mai așteptă o vreme, apoi se întoarce la prăvălia lui Leib Berschkowitz. Cînd o zări, Rifkele vru s-o zbughească, dar apoi curiozitatea o reținu la locul ei din spatele teighelei. De ce o fi venit iar Marina ?

Ar avea o rugămintă. N-ar putea cumva Rifkele să-i scrie o scrisoare ? Către Laco, băiatul ei din Spania.

Din nou, curiozitatea învinse o primă pornire de a o refuza. Rifkele aduse hîrtie și creion și scrise ceea ce Marina avea să-i împărtășească băiatului :

„Dragul meu fiu Laco !

Am vrut să-ți trimit unul din merișoarele de aur pe care ți le-ai dorit, mai ții minte ? L-am cumpărat în prăvălia lui Berschkowitz, dar la poștă nu vor să-l primească. Mi-au mai spus că n-ar fi de nici un folos, pentru că merișoarele

cresc acolo unde ești tu acum. Așa că-ți trimit numai scrisoarea, pentru că tu tot nu fumezi, și ciorapi de lînă nu-și au rostul, dacă e cald pe acolo.

Te sărută și te binecuvîntează mama ta, Marina Kmetko din Nižné Vrutky.“

- Poți să ieși în loc de portocală sare sau gaz, îi spuse Rifkele generoasă, după ce termină de scris. O primesc înapoi.

Dar Marina voia să păstreze merișorul de aur :

- Pentru că vine de acolo, de unde e el !

Mulțumi pentru scrisoare și-și luă răsăm bun. Cutia cu portocala o înnodase mai înainte în broboadă, ca pe un prunc.

Scrisoarea către Laco se întoarce. Era pusă într-un plic nou, împreună cu o altă scrisoare. În ea, comisarul batalionului îi dădea de știre Marinei că fiul ei, Laco Kmetko, a căzut pentru libertate, apărînd o poziție înaintată împotriva unor forțe dușmane cu mult mai numeroase.

„A căzut chiar în ziua în care a sosit scrisoarea dumneavoastră și l-am îngropat sub un pom care rodește de două ori pe an mere de aur.“

Rifkele citea anevoie, ochii îi erau plini de lacrimi.

- Ce i-a venit să plece într-un război unde n-avea ce căuta ? rosti ea tulburată, printre sughituri, dar așa sînt bărbații voștri întotdeauna : la neveste și la mame nu se gîndesc !

Marina o mîngîie pe umăr. S-ar fi putut crede că celeilalte îi murise un fiu, nu ei.

- Nu plînge, îi zise ea lui Rifkele, tu nu poți să înțelegi asta. El a plecat într-acolo tocmai pentru că s-a gîndit la neveste și la mame.

Apoi femeia cumpără o luminare. Rifkele îi dăruie încă una. Cînd o văzu, Hirsch rămase cu gura căscată. Peste gura deschisă pluteau, ca un norișor invizibil parcă, mus-

trări nerostite la adresa risipei lui Rifkele. Dar nevastă-sa parcă era alta. Ea îi spuse :

- Închide gura, doar nu plouă cu mană, și eu nu sînt țicnită... Dar tu nu înțelegi nimic, ai înțeles ?

Marina lipi luminările pe sipet, la dreapta și la stînga farfuriei ei colorate, de nuntă, pe care era pus mărul de aur. Seara, cînd venea de la lucru, stătea cităva vreme în fața sipetului, și în amurgul ce creștea, fructul lua forma unui căpșor de copil. Curios lucru : de cînd aflase de moartea băiatului, Marina își amintea cît se poate de limpede cum arătase cînd era copil mic. Și Laco - înainte doar unul din cei zece copii - îi deveni acum cel mai drag.

Începu să adune lucrurile rămase de la el : sfirleaza, o biciușcă din timpul cînd fusese ciobănaș și tașca de piele, în care-și ținea sculele de cursar cînd pleca la drum. De fiecare dată cînd venea la Vrútky, în prăvălia lui Berschkowitz, întreba de noutăți din țara Spaniei, unde era îngropat Laco. Rifkele pusese deoparte pentru ea zia-rele vechi (cîteodată își spunea ea însăși, minunîndu-se : „Cu ce mă ocup acum !“ De vină erau numai Marina și Laco al ei. Sau, poate, nu numai ei ?). Îi citi Marinei :

- „Pe toate fronturile s-au dat lupte crîncene. Barcelona a trăit ieri cel de-al șaptezecilea atac aerian. Printre morți sînt peste o sută de copii. Comitetul pentru neintervenție...”

Își ridică privirea de pe ziar, se uită drept în ochii Marinei și îi spuse cu o voce ciudat de aspră :

- Știi tu ce e „Comitetul pentru neintervenție“ ? Ȑștia sînt domnii englezi, care au grijă ca ceilalți să capete toate armele, și oamenii tăi nimic. Pricepi ?

- Da, răspunse Marina. Înțelegea și că Rifkele spusese „oamenii tăi“, și nu „oamenii noștri“, numai pentru că îi era încă rușine. Da, răspunse ea, dar pînă la urmă, n-o să le folosească la nimic domnilor care sînt împotriva noastră. Citește mai departe !

Cînd Marina veni într-altă zi în prăvălie, Rifkele avea pentru ea o noutate deosebită :

- Copiii din Spania sînt evacuați. Sînt duși în Franța, în case anume cumpărate pentru ei. Asta costă mulți bani și de aceea se fac acum pretutindenii colecte, și la Praga. Cine n-are bani poate trimite și lucruri. Cobori vocea, pentru ca bărbatul ei, care trebăluia alături, în magazie, să n-o audă. Eu am și trimis o căpățînă de zahăr. Rise rușinată. Și tu, nu vrei să trimiți și tu ceva ?

Bineînțeles că Marina voia. Dar ce ? Bani nu avea, porcul avea să fie gata îngrășat abia peste trei luni, iar din lucrurile ei...? Deodată îi veni o idee :

- Știu ce !

Plecă și veni a doua zi din nou. În broboadă aducea sfirleaza lui Laco, biciușca și tașca lui de cursar.

- Asta le trimit.

Rifkele întrebă :

- Să nu mai punem ceva în tașcă ?

- Nu-i nevoie. Ia un toc și o hîrtie, vreau să le mai spun ceva... Ești gata ?... Atunci, scrie : „Eu, Marina Kmetko din Nižné Vrútky, vă trimit vouă, dragi copii, lucrurile băiatului meu Laco, care e îngropat în țara voastră, sub un pom care rodește de două ori pe an mere de aur.“ Ai scris totul ? Da ? Atunci, dă-o-ncoace, să pun o cruce dedesubt.

Rifkele îi întinse hîrtia. În treacăt, lovi tașca ; mișcîndu-se, ea se deschise. Dinăuntru se rostogoli un fruct în-negrit, uscat, zbîrcit de tot.

Marina întinse repede mîna și băgă fructul la loc în tasca de cursar.

- Asta, zise ea încetișor, e numai pentru ca să aibă ceva din țara lor.

ACASĂ¹

*„Mai bine să plîngi cu înțelepții decît să rîzi
cu proștii ; mai bine să mînci în libertate piine
uscată decît în robie, cozonac.“*

Din înțelepciunea populară slavă

I

În zorii zilei, îi spuseră lui Ivan Goloșin că poate să plece. Uniforma cu petlițele de caporal îi fusese luată, la fel și frumosul centiron din piele cafenie, schimburile primite de la armată și „rația de fier“².

– Tu ții de Golovoje, pe care am fost siliți să-l cedăm ungurilor, îi spusese plutonierul de administrație, împingînd spre el solda ce i se mai cuvenea, două monede de cîte cinci coroane și cîteva gologani ; a venit un ordin de la

¹ Acțiunea acestei povestiri se petrece în perioada foarte confuză și rușinoasă dintre acordul de la München (despre care Neville Chamberlain, prim-ministrul maiestății-sale britanice, a spus : „Acest tratat asigură generației noastre pacea !“) și cel de-al doilea război mondial, care a izbucnit cu zece luni mai tîrziu (n.a.).

² Rezerva de hrană de care un soldat n-avea voie să se atingă decît în cazuri extreme (n. r.).

Praga să-i demobilizăm pe toți cei din trupă care, în urma schimbării de graniță, au devenit străini. Înțelege ? Eh, prostie, firește că nu înțelege nimic din toată pălăvrăgeala asta afurisită. Parcă cine mai pricepe ceva ?... Hai, stinga-mprejur !

Ivan își îmbrăcase hainele civile, pantalonii largi din pînză de casă, cămașa din același material și sumanul vechi de dimie, care avea un semn negru de arsură încă de pe vremea cînd îl purta taică-său. E plăcut simțămîntul ăsta, să intri, cum s-ar zice, din nou în propria ta piele ! Apoi o pornise la drum, la vale, mereu la vale, pe unul din drumurile întortocheate de care ce duc dinspre podiș, în jos, către regiunea subcarpatică. Seara îl ajunsese pe cînd se afla la jumătatea drumului spre Golovoje. O colibă de frunziș, povîrînită într-o rină – părăsită de băieții care pășteau vitele, ridicată pe timpul verii – îl adăposti, urmînd să-i fie și loc de mas. Ivan îmbucă cîte ceva din merindele pe care i le dăduseră la cazarmă, adună o grămadă de frunziș și se înfundă în ea.

Se perpelă multă vreme pînă să adoarmă. Un gînd, care i se tira prin cap ca un vierme leneș, nu-i dădea pace. Ce însemnau toate astea ? Că războiul nu izbucnise ? Că-l trimisese acasă ? Că Golovoje, satul lui natal, se afla, așa, deodată, în altă parte, adică nu chiar în altă parte, dar nici în Cehoslovacia nu mai era... Va să zică, în altă parte, totuși... ei, ce !

Printr-o gaură din frunzar Ivan văzu luna urcînd pe cer. Era, subțire și albă. În lumina ei, ramurile pinilor deveneau ciudat de albastre. Așa arătau pesemne copacii din pădurile de munte, despre care povesteau bunicile – din pădurile de hotar, unde hălăduiau urșii cei mari și fiicele aducătoare de moarte ale împăratului zăpezilor, spiridușii și sufletele haiducilor mărinimoși de pe vremuri.

Ivan se zgribuli. De s-ar vedea odată acasă, sau cel puțin la Onokovo, la verii lui de-al doilea, în fin, unde te învăluie întotdeauna o căldură atât de plăcută ! Dar cel mai bine tot acasă se dormea. Acasă, în camera de scinduri de lângă cuptorul oel mare din bucătărie. Deodată, lui Ivan Gološin îi apără înaintea ochilor satul Golovoje, aproape, să-l atingi cu mîna : casa lui Kyrill Fenčuk cu odaia cea mare a femeilor, dugheana lui Leib Hirschkowicz, biserică, casa parohială din spatele ei, balta de la capătul satului și bordeiul în care stătea el, cu bunica și cu sora lui, Marina. Văzu patul, cuptorul, scindura care acoperea groapa unde se aflau sticlele cu rachiu de casă. Simți în nări aerul cald din bucătărie, mirosul ciorbei de fasole, pe care Marina ar găti-o în cinstea lui, și aroma rachiului de casă.

Ivan se trezi cu mirosurile astea stăruindu-i încă în nări. Era frig. Se crăpa de ziuă. Secera subțire, albă a lunii se mistuia îndărătul unor grămezi de nori călători. Ivan se ridică din frunziș, se scutură ca un câine care iese din apă și o porni la drum.

Din ținuturile de miazăzi nu se vedea nimic ; erau acoperite de ceață. Dar atunci cînd răsări soarele, vîntul sfîșie pîcla deasă, alburie, și turnul bisericii din Golovoje fulgeră în lumină : lui Ivan i se păru că-i face semne.

II

– Îmi pare rău, zise jandarmul ungur, căruia Ivan Gološin îi întinsese hîrțile peste barieră. Barierea era proaspăt cioplită și nevopsită ; închidea drumul spre Golovoje, mai sus de moara cea nouă. Îmi pare rău, spuse încă o dată jandarmul, nu poți intra. Aici e linia de demarcație și pu-

tem da drumul numai celor care au o viză sau care sînt în regulă cu cetățenia. Tu n-ai viză și pînă ieri mai erai în armata cehă. Nu e nimic de făcut.

Puse ordinul de lăsare la vatră și livretul militar ale lui Ivan pe barieră și-și viri miinile în buzunarele mantalei cu nasturi mari de alamă, pe care se vedea o coroană cu o cruce strîmbă. Evident, aștepta ca Ivan să riposteze sau să întrebe ceva, dar Ivan stătea mut, cu ochii pironiți pe nasturii de alamă.

Asta era așadar coroana ungară, de care ținea acum Golovoje. Astea erau noile autorități, despre care grănicerul cehoslovac îi vorbise mai înainte, în tîrgul Kolodna.

– Acuma pleci de la noi, nu ? Îl întrebase el pe Ivan, după control. O să fii ungur, nu ? Iar cînd Ivan ridicase din umeri, urmasă : Ei, da, știu eu cum vine asta. Casa și peticul de pămînt ți-s dincolo, iar acolo unde-i ogorul, acolo-i și locul țaranului. Peste tot e la fel. Du-te, dară, și noroc ! Ungurul e jos, la moara cea nouă. Acolo trebuie să te prezinți. Acolo sînt acum autoritățile tale.

Și iată că autoritățile astea ale lui Ivan nu-l voiau ! Lui Ivan nu putea să-i intre în cap una ca asta. Dar rămase mut. Cu jandarmii nu e bine să te întinzi la taclale. Niciodată nu știi ce au de gînd, ce se petrece în capul lor. Sînt ca pisicile ce stau să fete, nu știi niciodată la ce să te aștepti din partea lor. Un jandarm ca ăsta trece de zece ori pe lângă tine fără să-ți ia în seamă salutul și într-o bună zi, pe neașteptate, îți aține calea : „Stai ! Ia desfă sacul ! Unde-i rachiul ? Mărturisește neîntîrziat că fierbi rachiu pe ascuns, altminteri...” Iar de încerci cumva să-ți dovedești nevinovăția, jurîndu-te pe toți sfinții, și începi să te vaieti ca o muiere damblagită, el izbucnește brusc în hohote de rîs, pentru că a spus-o doar așa, în glumă – dar se poate întîmpla să te și înhațe și să-ți răstoarne casa cu susu-n jos

ca să descopere rachiul. Iar jandarmii unguri sînt, pe cît se poate, și mai ai dracului decît cei cehi. Da, da.

În timp ce-i umblau gîndurile astea prin cap, Ivan își ținea ochii plecați și-și lăsa brațele să atîrne moi. În sinea lui, însă, era tare încordat. Cine știe, poate că jandarmul n-are gînduri rele. Poate că se răzgîndește deodată, se moaie sau îi spune nepăsător : „Ei, bine, ia-ți valea la Golovoje, dar repejor !“

Jandarmul însă nu-și luă scama ; nu se muie, ci mirii :

– Ce mai stai proțăpît aici ? Doar înțelegi ungurește. Ți-am spus : nu poți să treci.

– Da, dar, vă rog, sînt doar din Golovoje.

– Totuna-i de unde ești. De cine ții, asta hotărăște. În hîrțile tale stă scris negru pe alb : domiciliat în Černoholovo ; asta e de partea cealaltă și acolo-i și locul tău. Ai înțeles ?

– Da, răspunse Ivan, cu toate că nu înțelese, găsind însă de cuviință că e mai nimerit să-l îmblînzească întîi, aprobîndu-l ; cum să nu, domnule vagmîstru ?!

– Ei vezi, zise jandarmul îmblînzit într-adevăr, locul tău e la Černoholovo, și pentru că Černoholovo nu ne-a căzut nouă, n-ai ce căuta la noi. În privința asta, totu-i în ordine. Și trebuie să fie ordine. Dacă primim și Černoholovo, se schimbă lucrurile, atunci ții de noi. Da nu cred c-o să primim Černoholovo. Din cauza nemților. Afurisiții, ce se amestecă ei de fapt în tîrgul nostru cu cehoslovaci ? Dar așa-i în ziua de azi : nemții ăștia își bagă peste tot nasul. Nu le convine ca noi, ungurii, să avem graniță comună cu polonezii ; de aceea trag o linie de hotar aici, jos, și lasă ținutul din nord cehilor, cu toate că mai înainte ni l-au promis nouă. Iar italienii, prietenii noștri, tac chitic. Ce porcărie ! Ce zici de asta ?

Ivan Goloșîn n-ar fi știut ce să zică, dar n-avu nici prilejul s-o facă. Ușa morii se deschise și cineva strigă :

– Vagmistre, e gata gulașul.

Jandarmul răspunse :

– Vin.

Își luă cărabina de pe bariera unde stătea rezemată și intră în moară, fără să-l mai învrednicească pe Ivan cu vreo privire.

Ivan Goloșîn se uită pe deasupra birnei în țara pentru el închisă. Drumul cobora prin priporul luncii, dispărea într-o pădure, se iveau din nou în spatele ei și era iar înghițit de o pădure. Înaintea celei de-a doua păduri se întindea satul, Golovoje – aidoma cum îl văzuse Ivan ieri în vis. Își puse mîna streășină la ochi și se uită scrupulos într-acolo. Da, acolo, la marginea satului, se afla bordeiul lui, cu o pată gălbuie pe acoperișul cafeniu, cu streășină. Dacă bunică-sa sau sora lui, Marina, ar ieși acum pe ușă, și el ar șuiera o dată, s-ar auzi pînă dincolo, peste întreaga vale.

Ușa bordeiului rămase însă închisă. Femeile nu se arătară. Pesemne că stăteau lîngă vatră și cîrpeau lucrurile de iarnă. Sau se duseseră la neamurile lor din Rastoky.

Cîțiva copii se iviră pe drum, venind în fugă din pădurea apropiată. Adunaseră conuri de pin. Ivan Goloșîn îi cunoștea. Îi întîlnise deseori în Agovo, un tîrgușor învecinat, care nu se vedea de aici, dar prin care trecea drumul ce ducea spre Golovoje. Ivan le făcu semn copiilor :

– Veniți încoace ! După oarecare șovăială, se apropie de barieră un băiat ciufulit, cu nasul roșu. Mă cunoști ? întrebă Ivan.

Băiatul încuviință din cap.

– Știi cum mă cheamă și unde stau ?

Din nou băiatul răspunse doar printr-un semn din cap.

– Atunci, du-te și spune-i soră-mi, Marina, să vină la moara cea nouă, c-o așteaptă frate-său ; jandarmul nu-i dă drumul. Ai să ții minte ?

Fără un cuvînt, băiatul dădu din cap ca și în celelalte rînduri.

Ivan Goloșin îl întrebă dacă nu cumva a uitat să vorbească, sau dacă i-e frică.

– Nu... nu, nu.

– Ei, atunci fugi. Ține.

Băiatul prinse din zbor moneda pe care i-o aruncase Ivan, ca un ciine hămesit care înhață un dumaticat ; apoi fugi spre ceilalți copii. Cîțva timp sușotiră între ei, apoi se holbară la Ivan cu ochii larg deschiși, de parcă nu l-ar fi văzut niciodată. Cel mai mic se porni, fără de veste, să urle.

În capul gol, cu tunică descheiată, jandarmul apărui în pragul ușii și strigă :

– Ce dracu se-ntîmplă aici ?

Țipînd, copiii o luară la sănătoasa, atît de grabnic, încît unul din coșuri rămase în drum. Jandarmul ieși și-i amenință din urmă.

– Asta-i pentru ultima oară că ați fost în pădure să adunați conuri. S-a zis cu asta ! Fără învoire nu mai poate nimeni să intre în pădure. Trînti un picior coșului, încît conurile zburară care-ncotro. Apoi se întoarse spre Ivan : Și tu, șterge-o de-aici. Dar repede. Altfel... Făcu o mișcare, de parc-ar fi vrut să pună mîna pe sabie, își luă însă imediat seama că nu era încins cu ea și încheie : Dacă te mai prind după aceea pe aici, dai de dracu. Pricepi ?

Trase încă un picior coșului și intră în moară. Pe ceafa lui, deasupra gulerului uniformei, lucea o cută adîncă, roșie.

Ivan Goloșin se uită după copii. Erau departe. Oare o s-ajungă la Marina ce i-a trimis el vorbă ? Dacă băieții i-ar spune, ar povesti de bună seamă și despre amenințările jandarmului. Și-o să mai aibă curaj Marina să vină, după toate astea ?

Cum mai alergau ștregarii ! Dacă într-adevăr n-o să mai poată intra de-aici înainte în pădure fără învoire, o să

fie cam prost pentru părinții lor – țărani săraci din Agovo – pentru că învoirea costă bani, asta se înțelege de la sine, și banii abia dacă ajungeau pentru bir și pentru cîteva tirguiele, în dugheana lui Leib Hirschkowicz. Așa începea deci noua stăpînire, cea ungurească ! Era din nou ca pe timpul Habsburgilor, înaintea anului 1918. Și atunci trebuia să plătești paznicului și jandarmului ca să-ți dea voie să aduni vreascuri și să culegi fructe din pădure. Puhavi și rotunzi ajungeau pe atunci oamenii stăpînirii, puhavi și rotunzi, din sudoarea celor nevoiași. Le creșteau cefe de osînză... Da, da, cefe de osînză, așa-i numeau haiducii cei mari pe dușmanii lor. Ce s-ar întîmpla, oare, dacă unul dintre ei, înarmat cu pumnal și carabină, s-ar ivi pe-aici și-ar striga odată înspre moară : „Hei, tu, ceafă de osînză, ia ieși de-acolo și ridică bariera !”

Ușa morii scîrțîi.

Ivan Goloșin își înșfăcă la repezeală hîrțile care mai stăteau pe barieră și-și luă tîlpășița. Abia după cîteva minute, aproape de cotitura largă pe care-o făcea drumul, se opri și se uită în jur. Nu se zărea țipenie de om. Numai birna proaspăt cioplită, străină și amenințătoare, închidea drumul spre casă.

III

Grănicerul ceh din Kolodna îl puse pe Ivan să-i povestească pe-ndelete cum îi mersese la unguri. Din cînd în cînd făcea cîte-o remarcă :

– Firește, firește, așa sînt ei... nici vorbă, domnii unguri... cunoaștem noi, cunoaștem ! Avea o față șireată, oacheșă, tăbăcită. O față de țaran, socotea Ivan, o față în care te puteai încrede, nu o față de om al stăpînirii.

Totuși, cînd Ivan, după ce terminase, vru să știe ce-o să se întîmple de-aici încolo cu el, grănicerul ridică din umeri.

– Da, ce facem cu tine? Tu, dragul meu, ai fost cedat ungurilor și dacă ei nu vor să te primească, asta-i o mare ticăloșie din partea lor – dar noi n-avem ce-ți face. Uită-te și tu, avem pe cap o sută de mii de refugiați care au fost toți nevoiți să fugă de polonezi, de nemți și de unguri, pentru că-i amenința asta. Făcu semn că-i aștepta spinzurătoarea și după ce scui pă cu năduf, urmă: Și toți sînt oameni de treabă, oameni de la căile ferate, învățători și tot ce vrei, și toți lefteri, fără un sfanț în buzunar. Săraci cum au rămas, abia ne ajunge pentru ei. Dacă mai vii și tu acum să ceri ajutor (și la urma urmei din ce să trăiești aici, dacă ogorul tău e dincolo?), așadar dacă mai vii și tu acum și vrei să te mai hrănim și pe tine... nu, asta nu se poate, dragul meu, cu toată bunăvoința. Asta trebuie s-o recunoști și tu.

Ivan Goloșin recunoscuse. Numai că – ce să facă acum?

Grănicerul își frecă îndelung obrazul oacheș, țepos.

– Poate mai încerci o dată la unguri. Cînd sînt sătui poți mai degrabă să stai de vorbă cu ei. Sau individul care n-a vrut să te lase să treci a fost schimbat și sforăie, iar schimbul lui nici nu se uită la tine cînd treci. Rîse încurajator. Ivan Goloșin îi ținu isonul. E întotdeauna bine să rizi și tu atunci cînd autoritățile sînt vesele.

Grănicerul îl bătu pe Ivan pe umăr. Așa era bine! Numai să nu se lase doborît! Se opri din rîs și-l întrebă pe Ivan dacă a prințit.

– Nu, încă nu.

– Ai ceva de mincare la tine?

– Da, pîine.

– Altceva nimic?

– Nu. Socoteam că am să fiu la prînz acasă, în Golo-voje.

– Adevărat. Ei, așteaptă atunci, că-ți aduc eu ceva.

Grănicerul intră în casa în fața căreia stătuseră tot timpul. Era școala. Deasupra ușii era agățată o scindură cu inscripția: „Vama de frontieră provizorie a Cehoslovaciei și Comandamentul de grăniceri Kolodna“. Literale erau zugrăvite cu cerneală pe scindura nu prea bine geluită și arătau cam șterse. „Parcă-s plinse!“ îi trecu lui Ivan prin minte. Gîndul acesta îl uluia, dar după puțin timp îl părăsi. O oboseală grea, fără margini coborî asupra lui. Fu nevoit să se așeze. Pleoapele i se închideau. Dar iată că grănicerul ieși din școală și puse pe bancă, lingă Ivan, o oală cu lapte și o strachină. În strachină se aflau două bucăți de brînză.

– Hai, ia și mîncă, îl îndemnă grănicerul, se găsește și ceva de fumat. Deschide palma. Și îi vîrî lui Ivan o grămăjoară de tutun în căușul palmei. Apoi se uită la el cum își umple pipa, cum își taie pîinea și brînză în dumi-cați mici și începe să mînince încet.

– Acum însă trebuie s-o ici din loc, îl îndemnă grănicerul pe Ivan, care se întinsese pe bancă după ce terminase de mîncat, ofițerul de servicii poate să pice dintr-o clipă într-alta și dacă te găsește aici face tărăboi mare. E greu să te-nțelegi acum cu căpitanul. Înainte vreme nici nu-ți puteai dori un superior mai cumsecade: mercur vesel, mărinos, pîinea lui Dumnezeu, nu alta. Dar de cînd ne-au vindut și ne-au trădat la München, parcă-i alt om. Nu-i chip să-i mai intri în voie. Ei, da, cu avansarea s-a cam zis pentru multă vreme, acum, cînd am ajuns o țară atît de prăpădită. Și poate c-o să-l scoată chiar din armată. Tot scrie prin gazete că trebuie scoși din armată opt sute de ofițeri. Și reținerile... da, afurisită treabă, vremurile nu mai sînt bune de loc, dragul meu. Își suflă îndelung și cu pu-

tere nasul, apoi urmă : Vezi aşadar că acum trebuie să pleci. Şi să nu care cumva să-mi faci vreo pozna, auzi ? Să te întorci pe ascuns şi să te streкори la noi – asta nu-ncap. Punem noi pin' la urmă mina pe tine, şi atunci n-o să-ţi meargă prea bine. Ce zici, Sultan ? Chemă ciinele-lup, care se învîrtea în jurul lor, şi-l puse să adulmece pantalonii lui Ivan. Miroase, Sultan ! Şi întorcîndu-se din nou spre Ivan : E doar o măsură de prevedere, înţelegi. Am trei copii şi mai trebuie să-i țin şi pe părinţii neveste-mi, iar regulamentul e acum al naibii de sever : o mică abatere, frăţioare, şi ai zburat... Şi ce mă fac cu copiii şi cu bătrînii ? Îşi suflă încă o dată nasul şi încheie mîhnit : Ce vremuri, ce vremuri ! Cine şi-ar fi închipuit aşa ceva ? Ei, acum ia-o din loc. E timpul s-o întinzi de-aici.

Merse cu Ivan pînă la podul de peste pîriul Kolodna. Acolo îi dădu drumul, cu un ghiont prietenesc în coaste. Drum bun ! Şi mai cu seamă : nu-ţi pierde curajul, auzi, capul sus !

Cînd după o bună bucată de drum Ivan se uită în urmă, grănicerul mai stătea lîngă pod şi se uita după el printr-un binoclu. Cînd Ivan întorsese capul, Sultan se pornise pe dată să hămăie.

Din locul unde cotea drumul, Ivan o văzu pe Marina stînd lîngă barieră şi tratînd cu jandarmul ungar. Marina purta straiete ei de duminică : fusta neagră, larg înfioată şi bluza albă, cu mîneci încreţite, iar peste ea, bondiţa cusută cu flori roşii şi albastre. Era încălţată şi cu cizmuliţele noi şi înalte, iar pe cap avea o maramă împodobită cu dantelă.

„La te uită, muierile astea !” se gîndi Ivan Goloşîn. Era bucuros, dar nu-i prea venea totuşi la socoteală. La adăpostul ultimilor copaci de la cotitură, el se opri şi-i observă pe cei doi de lîngă barieră. Păreau să se înţeleagă destul de bine. Din cînd în cînd, jandarmul se apleca spre Marina şi-i şoptea ceva la ureche. Marina scutura de fiecare dată

din cap, dar totodată rîdea şi risul ei, care ajungea pînă la urechile lui Ivan, nu prea arăta că s-ar împotrivi. Discuţia deveni mai insufleţită, dar cuvintele rămîneau de neînţeles. Jandarmul făcea semne din mîini, făcea şi Marina semne ; erau atît de adînciţi în discuţie, încît nu-şi întorceau nici măcar o dată privirile într-o parte sau într-alta. Doar înainte de a dispărea în spatele morii – jandarmul înainte, cu paşi legănaţi şi cu pieptul scos în afară, iar fata, în urma lui, şovăind oarecum – Marina îşi întoarse repede şi pe ascuns privirile, fără să-şi observe totuşi fratele.

Ivan aşteptă ca cei doi să iasă din nou la iveală. Trecu însă o jumătate de oră, o oră, şi nu se arătă nimeni.

Dinspre Golovoje se apropie, hodorogînd, un car. Scîrţitul şi huruitul lui se auziră cu mult înainte de a putea fi văzut. Se opri la barieră. Din moară ieşi un jandarm, unul tînăr, pe care Ivan nu-l văzuse încă. Cărauşul voia să meargă la Kolodna, dar jandarmul nu-i dădea voie ; Ivan ghici toate astea după mutrele şi după mişcările lor.

– Hai, destul ! urlă deodată jandarmul, atît de tare, încît se învineţi.

Cărauşul şovăia. Jandarmul îl lovi atunci cu patul carabinei. Cărauşul se clătină, făcu un pas spre jandarm, se întoarse spre car, sări pe capră şi o luă înapoi pe drumul spre Golovoje. Numai după felul cum plesnea din bici la plecare, se vedea (şi de asta îşi putea da seama numai Ivan sau altcineva de prin partea locului) că jandarmul cu pricina ar face bine să nu-i iasă cărauşului noaptea în cale, undeva, într-un loc mai ferit.

Trecu încă o oră. În faţa morii nu se mişca nimic. Soarele prinse să scapete. Ivan Goloşîn se hotărî s-o porneasca mai departe, nu pe drum, ci alături, în şanţ. Încetişor, cu băgare de seamă, se apropie de moară. Dar, pe neaşteptate, fu apucat de umăr. Jandarmul cel gras îl pîndise în mărăciniş.

- Am pus mîna pe tine ! Stai, că-ți arăt eu ! strigă el și-l scutură cu sălbăticie pe Ivan. Na, satură-te ! Înainte ca Ivan să fi avut vreme să-și ferească fața cu mîinile, jandarmul îl plesni peste nas și peste gură. Ivan simți cum singele îi șiroiește cald peste bărbie. Pe jumătate amețit, ridică brațul ca să se ferească de alte lovituri. Jandarmul tot îl mai lovea cu amîndoi pumnii, strigînd : Ce ți-am spus ? Stai că-ți arăt eu ! Te întorci, cînd eu ți-am interzis... Las', că-ți trece ție pofta. Canalie ! Soră-sa mușcă de parcă-i pisică turbată, iar el se strecoară pe ascuns. Strigă înspre moară : Ferencz, am pus mîna pe unu !

Jandarmul cel tînăr ieși în fugă din casă, cu un ciomag noduros în mînă, și fără multă vorbă tăbări asupra lui Ivan. Acesta se trezi în sfîrșit din amețeală, scutură de pe el laba celui mai vîrstnic, îi repezi celui tînăr una în fluierul piciorului și o rupse la fugă.

- Oprește ! se auziră urlete în urma lui. Stai !

Ivan nu se întoarse. Ghemuit și în salturi lungi, cum învățase la militarie, alergă spre pădure. Cu puțin înainte de a ajunge la primii pini, auzi în urma lui detunătura seacă a unui foc de armă, apoi încă una și șuieratul unui glonte. Se aruncă la pămînt și se tîrî mai departe în patru labe, pînă atinse tufișurile. Abia atunci se uită îndărăt, spre jandarmi. Stăteau pe o movilă de pietriș de pe marginea drumului și-l amenințau.

- Altă dată îți găurim noi hoitu !

Își mai agitară cităva vreme carabinele, coborîră apoi de pe movilă și se îndreptară spre moară.

Ivan Goloșîn zăcea pe jos, gîfiind, negîndindu-se la nimic, ca și cum, pe măsură ce îl părăsea spaima, i se lua o piatră de pe inimă. După un timp însă începu să-l frămînte un gînd.

Îl bătuseră, dar asta era o nimica toată. Puțin singe din nas, un dinte care se clatină - ce însemnătate are, în definitiv, asta ? Iar pentru loviturile primite îi trintise tînărului jandarm un picior zdravăn. Dar ce se întîmplase cu Marina ? Ce-i făcuse jandarmul ? „Soră-sa mușcă de parcă-i o pisică...” Cuvintele astea îl nelinișteau. Marina îl mușcase pe jandarmul cel gras, se apăraseră. Îi ajutase oare la ceva ? Sau... ? Tatălui său, aflat pe patul de moarte, Ivan îi făgăduise s-o ocrotească pe Marina, ca să nu i se întîmple nimic rău. Îi mai răsunau încă în urechi cuvintele muribundului : „Păzește-o, Ivan, ca pe ochii din cap ! E leită maică-ta !” Dacă i s-o fi întîmplat ceva acum ?

Ca un cocoloș gros, fierbinte, i se urcă în git furia. „De-aș avea acum o armă !” își dori el. „Un Mauser militar bun, sau, din partea mea, fie chiar și o flintă obișnuită, veche, cu alicie !”

IV

Feighele Hirschkowicz, fata negustorului din Golovoje, trebui să se sprijine de o oiște, ca să nu cadă - în asemenea hal se sperie, auzind, pe neașteptate, o voce care venea din stogul de paie aflat în spatele casei.

- Hei, tu, Feighele !

Dar își veni repede în fire și se apropie de stog.

- E cineva aici ? întrebă ea, în timp ce genunchii îi tremurau încă, cine-i aici ?

Din paie veni răspunsul :

- Sînt eu, Ivan Goloșîn, vecinul.

- Ah ? Dumneata !

- Da. Spune-mi, Feighele, nu știi ce s-a întîmplat cu Marina și cu bunica ? Unde-s ?

- Au plecat. Au plecat cu căruța, ieri după amiază. Feighele se opri. Se apropiiau pași grei. Șopti : Nu pot să rămân acum. Mai târziu. Stai liniștit, nu te mișca !

Își umplu găleata la fântină și se depărtă. Abia după un ceas se întoarse și-și făcu de lucru în apropierea stogului.

- Mai ești aici, Goloșin ?

- Da ! Ce se-aude ?

- Nu poți să ieși din fin. Trebuie să mai aștepti. Satul e plin de străini. Ți-e foame ?

- Foame nu mi-e, dar mi-e sete. Și de ce... ?

- Taci ! Mă duc s-aduc câte ceva. Plecă, se întoarse pe dată și-i vîrî printre paie o sticlă și slănină. Uite ! Bagă de seamă ! Și nu-ți pierde răbdarea. Am să vin din nou, de îndată ce-or să plece. Atunci ai să poți să ieși din fin. Apoi se-ntoarse.

Ivan o opri, strigîndu-i :

- Stai, încă ceva !

- Ce mai e ? Trebuie să plec.

- Cîți or fi fiind ?

- Să tot fie ca la vreo sută.

- O sută ? Ce caută atîția jandarmi aici ?

- Nu sînt jandarmi. Jandarmii, cîți au fost, au plecat mai departe dis-de-dimineață. Numai ceilalți au rămas.

- Și ce-săștia ? Soldați ?

- Nu știu. Nu poartă uniforme, dar au arme. Las', că-n-treb eu. Dar acuma trebuie să plec... Nu, nu, nimic altceva, stai liniștit ! Apoi dispăru.

Ivan Goloșin destupă sticla pe care i-o adusese Feighele. „Ia te uită, vin ! Drace !” Bău încet, gustîndu-l pe-ndelete. Apoi astupă la loc sticla pe jumătate golită și și-o vîrî sub cap. Ce răcoroasă și ce netedă era sticla ! Ivan Goloșin își săpase în stog o vizuină cît toate zilele. Dar în vizuină era cald, paiele îl înțepau și-l gîdilau ; avea mîncărimi pe tot

trupul, de parc-ar fi mișunat păduchii pe el, și nici măcar nu se putea scărpinga ca lumea.

- Fir-ar să fie !

Ivan se întoarse pe burtă și dădu puțin la o parte paiele din fața lui. Își croise o deschizătură prin care putea vedea o parte din curtea casei lui Hirschkowicz : pămînt lutos, bătătorit, o cotigă și umbra nukului de lingă stog. Treptat, încet de tot, umbra se micșoră. După asta își dădu seama Ivan cum trec ceasurile. Acum trebuia să fie amiază. Ivan stătea ascuns în paie de douăsprezece ore. Se furișase noaptea prin păduri, pe căi ocolite, pînă în sat, unde găsisese pe toată lumea dormind. Numai coliba lui era părăsită și incuiată, așa că se ascunsese în stogul din spatele casei lui Hirschkowicz, ca să doarmă cîteva ore. „O să văd dimineața ce-i de făcut”, se gîndise el înainte de a adormi. Dimineața, însă, la vederea unei trupe de jandarmi care intra, mărșăluind, pe ulița satului, se vîrîse grabnic la loc, în paie.

Ivan ascultă încordat. Nimic. Ce-ar fi să iasă din ascunzătoare ? Dar vîntul îi aduse frînturi de cîntec : cuvinte ungurești. Așadar, tot mai erau aici ! Ce-or fi cu oameniiăștia fără uniformă, dar cu arme ? Eh, totuna !

Ațipi. Cînd se trezi și se uită iscoditor prin deschizătură, văzu că umbra nukului începuse din nou să crească. Era după amiază. Lui Ivan i se făcu foame și întinse mina după slănină. O fi bănuind oare ceva Leib Hirschkowicz ? Pesemne că nu. Feighele șterpelise de bună seamă slăcina și vinul din dugheană fără s-o vadă cineva. Ea ținea la Ivan Goloșin de cînd, cu mulți ani în urmă, el o scăpase de la înec.

Dar unde era acum Feighele ? Ce-ar fi să șuiere ? Feighele îi cunoștea șuiieratul tot așa de bine ca Marina și ca bunica. Își țuguie buzele. Dar, ca la poruncă, Feighele și stătea dinaintea stogului.

- Mai ești aici ? șopti ea.

- Da. Ai venit, în sfârșit ? Credeam că m-ai uitat. Au plecat ?

- Nu, dar nu e nici unul pe uliță ; stau toți în cârciumă sau dorm. Poți să ieși.

Ivan Goloșin se tiră afară ; se întinse, trase adînc aer în piept și strînse pleoapele, orbit de lumina puternică a soarelui.

Feighele îl înghionti.

- Vino ! Îl trase repede înspre șopron, a cărui ușă o deschisese mai dinainte și o lăsase numai proptită.

În șopron mirosea a scrumbie și a mirodennii, a cîrnați și a vin. În orice altă împrejurare, lui Ivan i-ar fi lăsat gura apă ; acum, abia dacă simți mirosurile astea ademenitoare.

- Hai, spune-mi ! Ce s-a întîmplat cu Marina și cu bunica ? o zori el.

- Au plecat.

- Știu asta. Dar de ce au plecat ?

- Au fost silite. Au venit jandarmii și le-au spus că voi toți, toată familia, țineți de cehi ; să încarce ce vor și s-o pornească la drum.

- Și... ?

- Au încărcat și au plecat. Găinile și caprele le-au luat. Fînul l-a cumpărat tata. Pămîntul a vrut să-l cumpere Dmitruk Bidnar, dar nu l-au lăsat. Nici unul dintre oamenii noștri n-are voie să cumpere pămînt de la cei care trebuie să plece. Numai ungurii pot să cumpere pămînt din asta, dar ungurii așteaptă. O să fie siliți să plece și mai mulți oameni, zice tata, și atunci ungurii o să cumpere mai ieftin. Poate că și Dmitruk o să fie silit să plece, ba chiar toți cei care nu-s unguri sau care nu le sînt pe plac. Poate că și noi o să fim siliți să plecăm, zice tata. Dumneata ce crezi ?

În timp ce punea întrebarea asta, voca lui Feighele tremura, și ochii îi înotau în lacrimi, dar Ivan nu băga de seamă. Îl frămînta un singur lucru : pămîntul lui. Ce se întîmpla cu pămîntul ? Voiau să i-l ia ? Stătea țeapăn, ca împietrit. Numai ochii trăiau. Căutau geamlicul de pe peretele din fund al șopronului. Era o ferestruică chioară, care lăsa să treacă doar o geană tulbure din lumina de afară. Dar într-un colț era spartă o bucățică de geam ; prin deschizătură, Ivan zări cîteva vîrfuri de arbori. Era pădurea. Lui Ivan Goloșin începu să-i clocoțească singele în vine. Voiau să-i ia pămîntul ? Începe așadar din nou ca în timpurile despre care povestesc femeile atunci cînd scarmănă lîna ? Bine, bine, se prea poate, atunci, ca oamenii să ia din nou calca codrului, să se apuce de haîducie și să ducă război împotriva jandarmlor, a nobililor și a judecătorilor. Ehei !

Ivan tresări din gîndurile sale.

- Și unde au plecat ? La Kolodna ?

Feighele încuviință din cap.

Abia acum îl izbi tulburarea ei. Abia acum își dădu seama că ochii ei erau plini de lacrimi. Se aplecă spre dînsa.

- Ce-i cu tine ? De ce bocești ?

- Pentru că... pentru că... Sughită. Voia să spună : „Pentru că și cu noi o să se întîmple în curînd la fel“, dar apoi oftă numai : pentru că e tare, tare greu !

Ivan nu știa ce să răspundă. Se muta de pe un picior pe celălalt. Apoi se smuci odată și întinse mîna după bită și după tașcă, pe care le pusese pe un butoi.

- Trebuie să plec, Feighele. La Kolodna. Cine știe ce-o fi cu femeile ?!

Ea îl opri.

- Așteaptă. Nu poți pleca așa, cu straietele pline de paie. Printre sughițuri și oftături, îi scutură țepii și paiele de pe cojoc, aduse cînați, piine, slănină și-i umplu tașca.

Ivan o mîngîie stîngaci pe păr.

- Îți mulțumesc, Feighele, să te răsplătească cel-de-sus. Ea își lăsă capul în jos ; fruntea ei atinse ușor pieptul lui Ivan. Această atingere îl zăpăci. Făcu pripit un semn cu mîna și părăsi șopronul fără să se mai întoarcă.

La porțița care ducea spre grădină stăteau frații fetei, Jossel, de zece ani, și Jankel, de doisprezece ani. Se uitară la Ivan Goloșin cu ochi mari și serioși, de parcă n-ar fi fost copii.

- Treci dincolo ? îl întrebă cel mai mare dintre ei, dar încă înainte de a fi primit un răspuns îi spuse lui frate-său : de el e încă bine, știe cel puțin încotro s-o apuce.

Cel mic răspunse :

- Dar cît timp încă ? Dacă nu se grăbește, „voluntarii“ or să ajungă la Kolodna înaintea lui ; vor s-o pornească la drum de îndată.

Așa cum stăteau, în caftanele lor, care le ajungeau pînă la călcîie, și vorbeau despre dînsul, de parcă nici n-ar fi fost de față, lui Ivan i se părură ca doi moșnegi. Îi întrepruse :

- „Voluntarii“ ? E vorba de străinii cu arme ? Ce caută dincolo ?

Cel de doisprezece ani ridică din umeri și-și înclină capul într-o parte. Așa părea și mai mult un omuleț în toată firea, un mic Leib Hirschkowicz.

- Zic că vor să treacă dincolo, să-i alunge pe cehi și să readucă la „patria-mumă“ toată țară, pînă la granița cu Polonia, pe toți frații neeliberați.

- Pînă la granița cu Polonia ! exclamă Ivan uluit. Po-dișul, Verhovina ? Doar pe acolo nu se află picior de ungur.

Jankel ridică mîinile, cu palmele în sus, pînă la înălțimea umerilor.

- Nu știu, zise băiatul, ei sînt de părere că toți cei de-acolo sînt frați de-ai lor neeliberați. Ia stai... auzi ? Cîntă iară !

Dinspre cîrciumă răsună un cîntec. Cuvintele ungurești se puteau desluși limpede :

*Nu mai e departe zîna,
Fratilor neizbăviți,
Cînd la pieptul mumei voastre,
Al Ungariei, o să fiți !*

- Auzi ? întrebă Jankel.

- Aud, răspunse Ivan. Dar cine sînt frații cei neizbăviți ? În Verhovina nu sînt unguri, numai oameni de-ai noștri. Așadar, cine sînt frații ?

- Poate că sînteți totuși voi. Poate că sînteți totuși voi, dar n-o știți. Dar, la urma urmei, parcă știe cineva ceva ?

Ridică din nou mîinile și surise trist, atotștiutor. Fratele său îi imită mișcarea și surisul. Amîndoi păreau acum și mai bătrîni, chiar ca niște moșnegi.

Pe Ivan îl cuprinse un simțămînt apăsător. Plecă.

V

Încă pe cînd mergea prin pădure, cu mult înainte de înălțimea de unde putea vedea Kolodna, Ivan auzise zgomotul acela ciudat, supărător ; la început nelămurit, apoi din ce în ce mai limpede, pînă ce nu-i mai rămăsese nici o îndoială - era răpăit de arme.

Răpăitul îl îmboldișe pe Ivan să-și grăbească tot mai mult pasul. Ultima parte a povîrnișului, pînă sus, pe culme,

o străbătuse alergînd, în ciuda urcuşului şi a acelor netede de brad de pe jos, pe care piciorul aluneca mereu.

De sus, de pe înălţime, îşi dădu seama, cu ochiul priceput al rezervistului care tocmai făcuse patru săptămîni de exerciţii militare, că jos, în vale, se desfăşura o luptă în toată regula.

Podul la care se oprise ieri grănicerul cu ciinele era bari-cadat de obstacole cu sîrmă ghimpată. Pe malul piriului, în spatele unor pietre şi al unor tufişuri, soldaţi ghemuiţi pe vine şi dispuşi într-un lanţ rar de trăgători îşi slobozeau armele la intervale neregulate. Din partea cealaltă le răs-pundeau puşti şi mitraliere. După sunet, Ivan deosebi o mitralieră grea şi una uşoară. Erau plasate în vilcelele de pe ambele părţi ale drumului şi ar fi trebuit să ţină sub foc podul, dar tirul lor nu era bine reglat ; Ivan văzu lim-pede că ramurile sălciilor din spatele podului erau atinse cu mult prea sus.

- De i-aţi cădea în mină caporalului Flanderka, gîndi el-cu voce tare, v-ar băga el în cap cum să ochiţi, paştele şi dumnezeii !

Răpăitul mitralierelor se înteei deodată. Din vilcele să-riră oameni diferit îmbrăcaţi, dar avînd toţi banderole tri-colore : roşu-alb-verde. Erau „voluntarii“. Porniră spre pod. Dar nu ajunseră departe. Şi răpăitul de pe celălalt mal se înteei. Cîţiva dintre atacanţi căzură, cîţiva se aruncară la pămînt, iar cei mai mulţi intrară în derută şi se întoar-seră brusc dînd să fugă, cînd se pomeniră atacaţi deodată şi din flanc (de pe poviînişul aflat dedesubtul lui Ivan).

- Bravo, băieţi, strigă Ivan, pe ei, înainte ! Sări în sus. Jos, soldaţii se porniră, strigînd cît îi ţinea gura, pe urmele celor ce fugeau. Urra ! urlă şi Ivan, agîtîndu-şi bita ca pe o armă. Urra ! Vru să se repeadă în jos pe poviîniş.

În aceeaşi clipă l se strigă :

- Stai ! Doi soldaţi cu armele întinse se apropiară de el. Unul îl întrebă : Ce faci aici ?

Ivan Goloşîn era mai mult mirat decît speriat. Acel „stai !“ îi readuse în minte scopul pentru care se găsea aici. Femeile ! Marina şi bunica ! Biigui :

- Eu... caut... pe bunica şi...

Soldatul îl întrerupse :

- Bunica ? Vezi de altu pentru poveştile astea !

Pînă acum discutaseră în ungureşte. Acum, soldatul i se adresă însoţitorului său în cehă :

- Ce facem cu el ?

Elul în care soldatul întreba, închizînd în acelaşi timp un ochi, nu-i plăcu lui Ivan. Aşa că spuse repede în cehă :

- Zău, frăţioare, îi caut pe ai mei. Au fost siliţi să plece ieri din Golovoje. Nu ne vor acolo, pentru că nu sîntem unguri.

- Nu eşti ungur ? Atunci de ce-ai vorbit ungureşte ?

- Pentru că m-ai întrebat pe ungureşte. Ivan văzu că soldatul nu era mulţumit de acest răspuns şi adăugă : Am fost şi eu soldat ca tine. Numai cu patru zile în urmă. Sus, la Jasina. Apoi m-au trimis acasă din armată. Uită-te şi tu ! Îşi scoase hirtile din buzunar.

Soldatul făcu un gest de împotrivire.

- Ei, ce, poţi să fi fost soldat şi să vorbeşti ceheste - şi cu toate astea să fii înţeles cu aia de colo. La Jasina zici că ai slujit ? Ei, ia arată-ţi hîrtoagele, să le vedem ! Luă livre-tul militar al lui Ivan şi-l răsfoi. Pîn-aici e-n regulă : Golo-şîn Ivan, domiciliul : Golovoje, scos din cadrele armatei pentru... Păi aici scrie că ai devenit cetăţean ungur !

Din nou, cuprins de bănuială, îl măsură pe Ivan din cap pînă-n picioare, cu o privire pătrunzătoare.

- Da, acolo scrie, explică Ivan, dar ungurii spun că asta nu-i priveşte, pentru că eu ţin de Černoholovo, aşa că nu mi-au dat drumu, ci m-au trimis înapoi la Kolodna. Puteţi să-l întrebaţi şi pe grănicerul de acolo.

- Şi de ce n-ai rămas la Kolodna, dacă ungurii te-au tri-mis înapoi ?

- Pentru că femeile, soră-mea și bunica, erau în Golo-voje. Și pentru că acolo-mi am bordeiul și pământul și toate cele. Și mai apoi, nici grănicerul din Kolodna n-a vrut să mă primească ; după el, locul meu e la unguri.

- Dar ungurii spun că...

- Da, ei spun că locul meu e aici.

Soldatului i se adînci o cută între sprîncene.

- Atunci, unde dracu e locu tău ? mirii el.

Ivan făcu o mișcare care însemna : „Parcă eu știu ?”

- Ia ascultă, la urma urmei trebuie să știi unde ți-e locul !

- Zău nu știu, răspunse Ivan, care se știa vinovat.

Soldatul făcu o mișcare care arăta nerăbdare. Se amestecă atunci în discuție și camaradul lui, care ascultase pînă atunci în tăcere. Era cărunt și vorbea tărăgănat, de parc-ar fi mestecat cuvintele :

- Las-o încolo de treabă, flăcăul nu știe într-adevăr. Așa-i în ziua de azi. Alde noi nu știm nimic. Gîndește-te la chestia cu nemții. Tot timpul ni s-a spus că pornim războiul împotriva lor, și acum, dintr-o dată, s-a schimbat macazul ; acumă putem porni alături de ei împotriva polonezilor sau împotriva ungurilor, sau împotriva mai știu eu cui. Parcă cine mai pricepe ceva ?

- Ei, vezi tu, asta e cît se poate de simplu, îl lămurî primul, am fost vinduți și trădați. Bogații sînt cu inima alături de prusaci. Asta-i totul. Dar ia așteaptă, o să se întoarcă roata. O să le iasă atunci pe nas grangurilor.

- S-ar putea, fu de părere al doilea ; nu era prea convins, s-ar putea. Poate că da, poate că nu.

- Ascultă ce-ți spun eu, o să le iasă pe nas, se aprinse primul, și asta nu numai aici, la noi, ci și la polonezi și la unguri și poate chiar și la prusaci. Să vezi atunci cît de repede se face rînduială în toate.

- Hm, hm.

Tăcură apoi amîndoi, și Ivan se uită de la unul la celălalt. Se aștepta ca cei doi să i se adreseze din nou, dar ei păreau să fi uitat de el. Întrebă atunci :

- Și cu mine cum rămîne ?

Primul soldat se bătă peste coapsă.

- Adevărat. Cum rămîne cu tine ? La Kolodna nu-ți putem da drumul, dar dacă te trimitem înapoi, ai să încerci să te strecoari din nou pe undeva și ai să cazi în mîinile unei alte patrule. Cel mai bine ar fi să te luăm cu noi. Poate că ai noroc și locotenentul îți îngăduie să rămii. Se adresă camaradului său : Ce părere ai, Karl ? Și cînd celălalt încuviință din cap, urmă : Ei, atunci ia-ți oatrăfusele și vino. Stai, așteaptă ! Scoase din buzunarul de la piept o țigară, o împărți cu atenție în trei părți, își opri una, iar celelalte două le întinse camaradului său și lui Ivan. Cu un chiștoc între dinți drumul ți se pare mai scurt.

Coborîră pe povîrniș. Soldații își atîrnaseră armele pe umeri și-și scosese războiul. Ivan pășea alături de ei, fumînd și sporovăind, ca cineva care a întîlnit niște vechi cunoscuți și-i însoțește o bucată de drum.

Îl găsiră pe locotenent în fața primăriei, discutînd cu un plutonier și cu un bărbat cu o înfățișare ciudată, unul blond și deșirat, îmbrăcat într-o uniformă fără semne distinctive.

- Ce este ? întrebă locotenentul cînd cel mai tînăr dintre soldați se apropie de el, bătînd călcîiele. N-am timp, trebuie să mă uit la mitraliera pe care băieții noștri au capturat-o de la unguri. Raportează repede ! Ascultă distrat, aruncă o privire spre Ivan, apoi hotărî : Duceți-l la ceilalți prizonieri ! Văzînd că soldatul nu se clintește din loc, se burzului : Ce mai e ?

- Domnule locotenent, e numai... omul nu e ungur. Ungurii i-au alungat, pe el și pe ai lui, pe soră-sa și pe bunică-sa. N-are nici în clin, nici în mînecă cu banda aia. Își caută doar femeile.

Plutonierul confirmă :

- Permiteți, domnule locotenent, corespunde, ieri au fost într-adevăr pe aici două femei din Golovoje, care au fost alungate. Există acum o mulțime de oameni de prin împrejurimi, pe care i-am scos din evidența noastră după ce-am cedat ținutul, și pe care ungurii nu-i vor.

Locotenentul făcu un gest de nerăbdare.

- Bine. Atunci, dați-i drumul. Trebuie să plec acum. Îl salută cu mina la cozoroc pe deșiratul cu uniforma ciudată și se pregăti să plece.

Atunci, deșiratul rosti într-un amestec aspru de cuvinte slave :

- O clipă, vă rog. Dacă omul e de pe aici și e apatrid, aș vrea să-l am eu. Există doar un ordin special privitor la apatrizii din regiunea carpatică.

Locotenentul, care se vedea cit de colo că e neplăcut impresionat, își încreți fruntea, șovăi, și apoi, ridicînd din umeri, zvirli :

- Dacă doriți, fie. Dispuneți dumneavoastră de acest om ! Salută încă o dată. Mă cheamă slujba. Plecă grabnic, cu capul între umeri, de parcă n-ar fi vrut să-l mai vadă și să-l mai audă pe celălalt.

Deșiratul se întoarse spre Ivan :

- Ai fost soldat ? Așa. Foarte bine. Cum te cheamă ? Goloșin ? Ascultă, Goloșin, te duci acum pînă dincolo, la cîrciumă, și te prezinți la domnul Petar, la subofițerul Petar. E unul înalt și poartă un veston ca al meu. Îl cunosc toți. Trebuie doar să întrebi. Numele lui e Petar. Ai să îți mînte ? Bine, îi spui să te primească și pe tine. Acum ești

pușcaș în primul corp de voluntari al Ucrainei Mari¹. Să-ți dea de mîncare și bani, un avans de cincizeci de coroane. Așa, acum du-te. A, da, femeile tale ! Așteaptă, uite un bilet pentru Petar. El o să descurce treburile. Nu trebuie să te mai gîndești la asta. O s-avem grijă de femei. Și de tine. Iar atunci cînd o să avem Ucraina Mare, capeți pămînt, o moșie întregă. Ai să-ți poți aduce și femeile. Stînga-mprejur, înainte, marș !

Îl apucă pe Ivan de umeri, îl întoarse în direcția cîrciumii și-i dădu un ghiont ușurel.

Picioarele lui Ivan se puseră în mișcare, ascultătoare. Mergea ca în somn. În cap îi vuiau cuvintele pe care tocmai le auzise : „Subofițerul Petar... mîncare... cincizeci de coroane... biletul pentru Marina și bunica... Ucraina Mare, moșia...” Totul se învîrtea, se ștergea, se pierdea. Rămînea numai biletul, pătrat, alb, palpabil. Ivan ținea cu băgare de seamă biletul în mînă, cu acel simțămînt de venerație și teamă totodată cu care, copil mic fiind, ținuse cădelnița în zilele de mare sărbătoare...

VI

Lemnul barăcii era cojit numai pe dinăuntru. Pe din afară mai era îmbrăcat în scoarță proaspătă, iar de scoarță erau prinși mușchi, licheni și bureți. Stînd întins în fața barăcii și închizînd ochii, te puteai crede în pădure. Dar pădurea începea abia dincolo de culmile ce înconjurau unica vale în care era tupilată baraca.

¹ Bande înarmate de naționaliști ucraineni, care au luat ființă în Ucraina subcarpatică, cîrîpîită vremelnice de horthiști în perioada de după acordul de la Munchen (1938).

Stăteau aici de zece zile, departe de sate. Fuseseră aduși cu un camion din Kolodna : optsprezece oameni și Petia Petar, căruia-i spuneau „domnul subofițer“.

Duceau o viață trândavă, stăteau tolăniți sub razele soarelui de toamnă, jucau cărți și fumau.

– Huzuriți prea mult, spunea de cel puțin zece ori pe zi Petar, de fapt ar trebui să vă frec, să scot untul din voi. Ca la Preobrajenski sau la Tercio. Înainte de 1914, slujise ca subofițer în regimentul țarului, „Preobrajenski“, apoi, după război, în legiunea străină spaniolă, iar între timp, sub Skoropadski și Petliura¹, în Ucraina. Era cu mult mai în vîrstă decît arăta, avea pe puțin cincizeci și cinci de ani, dar de asta îți dădeai seama abia cînd începea să povestească întâmplări din viața lui. Pe unde nu umblase ! Prin cîte nu trecuse ! În comparație cu el, ceilalți păreau toți niște tînci, cărora încă nu le căzuse cașul de la gură.

– Dar ia așteptați, copilași, că scoatem noi untul din voi, de-o să vă meargă fulgii !

Deocamdată, ce e drept, îi lăsa în pace. Numai din două în două zile, cînd apărea călare comandantul – blondul acela deșirat – Petar îi gonea, îi puneă să stea smirna, urla sălbatic și dădea citire unui ordin de zi plin de cuvinte neînțelese. Apelul zilnic îl făcea neglijent, atunci cînd se încolonau în fața cantinei, pentru masă. Citea numele lor de pe o listă, asta era totul. Niciodată nu lipsea vreunul – Demelciuk, bucătarul, își cunoștea prea bine meseria.

Dacă nu i-ar fi dat din cînd în cînd ghes gîndul la Marina și la bunica (Petar spunea, de altfel, că femeile o duc ca în sinul lui Avram) și dacă nu l-ar fi cuprins uneori dorul de pădure, a cărei mireasmă o împrăstia scoarța de pe trunchiurile barăcii, viața ar fi putut să se scurgă așa mult și bine.

¹ Căpetenii ale gardiștilor albi (n. r.).

Mult și bine ? Poate pînă ce trecea iarna. Dar primăvara, Ivan voia să simtă în mîini o pereche de hături, coada unui topor, sau coarnele unui plug.

– De fapt, ce așteptăm noi tot timpul ? întrebă Ivan pe cel de lingă dînsul, pe bucătarul Demelciuk. Mincaseră, și acum se tolăniseră, sătui și leneși, pe paturile de campanie. Demelciuk închisese ochii și fuma ; de fiecare dată cînd sufla un rotogol de fum în aer, se auzea un sunet ușor, ciudat. Tu, Demelciuk, știi ce așteptăm noi de fapt ?

Bucătarul ridică o pleoapă și clipi din ochi spre Goloșin :
– Firește că știu. Așteptăm, asta e. În război trebuie să aștepti.

– Ce război ? Nici măcar n-avem arme. Nu se vede nici urmă de război.

– Ai să vezi, lasă. Demelciuk o spuse pe un ton atît de hotărît, încît Ivan se ridică mirat și se uită în jur. Dar nu se vedea nimic deosebit, afară de un rotogol dublu de fum, pe care Demelciuk tocmai îl suflase în sus.

– Nu, nu văd nimic, zise Ivan.

Bucătarul făcu un gest de superioritate.

– Poți să te încrezi în nasul meu, Ivan. Mă pricep. Dacă ne dau slănină și carne, atunci să știi că nu mai durează mult și ne duc la război.

De pe un alt pat cineva strigă :

– Bucătarule, ce-avem mîine de mîncare ?

– Fasole și cîrnați.

– Fasole și cîrnați ? repetă cel care întrebasese și-și însoți cuvintele cu un plescăit ușor din limbă. Asemenea război îmi place. Dar cînd o începe cu împușcăturile, cu tăvălitul prin noroaie și cu ghiorăitul mațelor, și cînd te mai și alegi cu un plumb în burtă...

– Ce e, ce e ? se auzi o a treia voce, cea a lui Tretiak, tăietorul de lemne ; avea o țeastă mare, pe care părul stătea ca țepii unui arici zbirlit. Și de ce ar începe așa, ai ?

- Să-ți spun eu, se amestecă un al patrulea, o să-nceapă așa pentru că vin nemții. Îi așteptăm numai pe ei, nu-i așa, pistruiatule ?

Cel astfel chemat ca martor, un flăcău tânăr, Vasil Ketko, cu o față plină de pistrui, confirmă plin de zel :

- Da, l-am auzit pe Petar vorbind despre asta cu comandantul. Comandantul a zis că o jumătate de companie de nemți se și află în drum spre noi, iar cum ajung, se pornește.

- Ce se pornește ? vru să știe Tretiak.

- Ei, tu, nătărăule, strigă Ketko, te pomenești că nu știi pentru ce te afli aici.

- Ba da, de ce mă afli aici știu : pentru că ungurii și cehii n-au putut să cadă la înțelegere al cui să fie șatul meu, Malá Rytca.

Ketko îi aruncă lui Tretiak o căutătură aspră. Ce-o fi vrut să spună individul ? Dar pe fața lui Tretiak nimic nu te lăsa să bănuiești că îndărătul cuvintelor sale s-ar ascunde un alt tîlc. Tretiak avea, ca întotdeauna, o privire puțin naivă și fixă. Ketko își umflă pieptul.

- Nu pentru asta te afli aici, declară el cu voce ridicată, tu te afli aici pentru că trebuie creată Ucraina Mare. Îi vom înălța stîndardul și-i vom duce acasă pe toți ucrainenii. Aruncase frazele pe nerăsuflăte, ca un mecanism întors ; acum, cînd arcul se desfăcuse, nu mai știa ce să adauge, și de aceea se răpoi : Așa este. Înțelegi ? Sau așa ceva nu-ți intră în scăfirle ?

- Nu, ripostă Tretiak încet, cu aceeași expresie naivă pe față, așa ceva nu intră în scăfirle mea de tăietor de lemne. Ea se întreabă : ce vine mai întii, doborîitul copacilor, sau plutăritul, și ce e mai bine : să-ți faci acoperiș pentru bordei, sau bordei pentru acoperiș ?

Tretiak tăcu. Privirile tuturor erau ațintite asupra sa, urmăreau gestul lui larg spre ușa care stătea pe jumătate deschisă și lăsa să se vadă unul din povîrnișurile munților

ce înconjurau valea. Povîrnișul era golaș, pietros ; creștetul lui era împădurit : coroanele pinilor luceau, verzi-albastrii și arămii, în lumina asfințitului. Tretiak arătă dincolo de creștet, mai departe, spre răsărit, într-acolo unde, în spațele povîrnișului, începeau munții de hotar, cu codrii deși, care străjuiau șesul întins, necunoscut și legendar - al cernoziomului.

- Acolo, urmă el, și vocea îi suna înăbușită, de parc-ar fi venit de departe, acolo există o Ucraină, una cu mult mai mare decît a noastră și cea poloneză luate la un loc - de ce, dar, să facem una nouă ? De ce să n-aducem partea mai mică la cea mare, creanga la trunchi ? Și, în afară de asta, ce caută nemții în toată povestea asta ? Treaba asta ne privește doar pe noi. Sau tu ești de altă părere, Ketko ?

Dar pistruiatul tăcea. Ședea încovoiat și se uita în pămînt. Tăceau și toți ceilalți.

Într-un tîrziu, Demelciuk zise :

- Mereu nemții ăștia. La fel s-a întîmplat și în 1918. Au venit mai întii cu vorbe microase : „Vecine, vrem să te ajutăm împotriva rușilor, ca să ai și tu casa ta proprie.“ Cînd colo, au scos din casa asta ultima rămășiță de fin și ultimul sac de făină. Iar noi nu puteam decît să dăm din buze, altceva nimic. De poruncit, porunceau numai nemții.

Tretiak luă din nou cuvîntul :

- Da, pe-atunci au ajuns pînă la Kiev și chiar mai departe. Ei aveau mai multă putere decît, înainte, țarul. Dar pîn' la urmă tot au fost alungați. Fugeau ca potîmichile. Și, o dată cu ei, șleahța¹, domniile mari, caltaboșii...

Se întrerupse. Ușa fusese împinsă în lături. Intră subofițerul Petar.

- Ce se petrece aici ? întrebă el și ridică nasul de parc-ar fi adulmecat ceva. Nu răspunse nimeni. Petar se

¹ Nobiliile poloneze (n. r.).

aplecă peste Demelciuk, care se găsea mai aproape de el, și-l scutură. Hei, ce se petrece aici? Despre ce lucruri tănuite ați vorbit?

Demelciuk își frecă îndelung ochii și răspunse căscind:

– Eh, despre caltaboși...

Subofițerul îl măsură neîncrezător. Apoi mirii:

– Nu vă e capul decît la mîncare!

Scuipă și părăsi încăperea.

Ușa rămase deschisă. Cu toate astea, în baracă începu să se întunece. Se lăsa amurgul. Povirnișul muntelui își pierdu strălucirea, pînii se contopiră într-o masă neagră. Doar virfurile lor se conturau mai întii în arămiu, apoi în siniliu.

Trecu o bucată de vreme, fără ca cineva să fi scos vreun cuvînt. În baracă era acum beznă. Ivan Goloșîn întrebă:

– Și cu pămîntul boierilor ce s-a întimplat?

Tretiak răspunse din întuneric:

– L-au căpătat țărani, cei sărmani.

Din nou domni pentru o vreme tăcere. Apoi Ivan începu iar:

– Așa mi-am și închipuit, pe dată, pentru că... Ucraina ta se află, doar, prin preajma pădurilor albastre, nu-i așa?

– Da. O bucată mai încolo.

– Ei, vezi? Cei din pădurile albastre făceau întotdeauna așa. Șuhaj, haiducul, și ceilalți. Luau întotdeauna de la bogați și le dădeau săracilor.

– Eh, stai să vezi, nu e chiar așa.

– Ce? Cum?

– Am să-ți explic eu...

Demelciuk șuieră printre dinți:

– Vine iar!

Statura înaltă și spătoasă a lui Peter se ivi ca o siluetă neagră în cadrul mai puțin întunecat al ușii. Apoi fulgeră o lanternă de buzunar. Raza ei dibui ca un braț de strigoi toate paturile. Toate erau ocupate. Nu lipsea

nici un om. Subofițerul Petar mormăi ceva, închise ușa și împinse zăvorul, după care se retrase în colțul unde se afla mindirul lui.

VII

O trăsură ușoară urca drumul, huruind. Asta le cam da de bănuț: pînă atunci nu se abătuse încă nici un vehicul pe la baracă. Dar existau lucruri și mai suspecte decît simpla apariție a trăsurii.

– Nu e pistruiatul pe capră? îl întrebă Ivan pe bucătar. Fripseră pînă atunci știuleți de porumb la un foc domol, aprins în spatele barăcii, și, auzind huruitul, săriseră în sus, pentru a ieși în întîmpinarea trăsurii. Ai știut că Ketko a fost plecat?

– Nu, zise Demelciuk, curios lucru! Și ia te uită, în trăsură stă neamțul... Ei, acu să te ții. Mi-am închipuit-o de la bun început.

Răsună țigăla subofițerului Petar.

– În front! strigă el printre triluri. În front! Repede, repede!

Ivan și Demelciuk făcură cale întoarsă și alergară, în jurul barăcii, spre locul de apel. Pe drum, Demelciuk zise:

– El l-a trimis să-l aducă.

Ivan nu pricepu. Cine a trimis, pe cine și la cine? Demelciuk făcu o mutră disprețuitoare.

– Cine, pe cine, la cine? Firește că subofițerul l-a trimis pe Ketko la comandant. E cît se poate de limpede.

Ivan vru să știe cum de e atît de limpede, dar între timp ajunseseră lingă ceilalți, care se și încolonaseră pe două rînduri în fața barăcii. Subofițerul Petar îi întîmpină pe cei întîrziți cu mirîituri:

- Întotdeauna ultimii, fir-ar să fie. Apoi comandă : Drepti ! și-i trecu în revistă pe cei încolonați. Lipseau doi oameni. Cine, anafura lui, nu-i aici ?

Cel din capul coloanei răspunse :

- Ketko și Tretiak.

Subofițerul Petar sări un pas înapoi, deschise larg gura, zbătându-se după aer. Apoi bolborosi :

- Ce ? Tretiak ? Paștele și dumnezeii ! Karawiak și Fenčik, căutați-l imediat și dați-mi-l jos pe mîrlan din pat. Nemaipomenit, să tragă acuma la aghioase !

Doi oameni alergară spre baracă, intrară, și ieșiră pe dată.

- Nu-i, domnule subofițer.

- Ce ? Cum ?

- Nu e în patul lui, domnule subofițer. Nici lucrurile lui nu-s acolo.

- Maica mă-ti de... Petar se înecă la mijlocul înjurăturii. Se zbătu după cuvinte.

Între timp trăsura coti pe după baracă și se opri. Comandantul în uniformă fără semne distinctive sări jos. Îi urmă un ofițer de poliție. Subofițerul Petar se sili să-și vină în fire, dar nu reuși decît în parte să-și păstreze calmul și ținuta militară. Mustața și mîna îi tremurau pe cînd saluta.

Neamțul întreabă în amestecul lui aspru de cuvinte slave :

- Ce s-a întîmplat, subofițer ?

Petar se incurcă, îngăimă ceva. Ochii i se bulbucară. Era vinăt la față.

- Am onoarea să raportez, a fugit.

- Cine ?

- Aăă... Soldatul Tretiak.

Fața comandantului se schimonosi. Cravașa din mîna lui zvîcnea. Dar apoi întreabă cu o voce aproape nepăsătoare, doar puțin răgușită, cum de s-a putut întîmpla așa ceva. De ce n-a fost păzit Tretiak ?

Pe subofițerul Petar îl trecură toate nădușelile :

- M-am gîndit...

- Dumneata n-ai ce gîndi. Comandantul îi întoarse lui Petar spatele și-i făcu semn lui Ketko, care dregea ceva la coșul trăsorii, să se apropie. Ei, mișcă-ți picioarele ! Cînd pistriaiatul ajunse în fața lui, comandantul îl întreabă : Cine sînt ceilalți care au discutat despre asta ?

Ketko se uită neliniștit în pămînt. Părea să caute ceva piendut, ceva de negăsit.

- Ei, mai durează mult ? Vocea neamțului era tăioasă. Cravașa din mîna lui începu să tresalte.

Ketko deveni și mai neliniștit. Repede și fără să li se uite în față, arată spre Ivan și spre bucătarul Demelciuk.

- Aștia doi. Da nu cred...

- Nu te-a întrebat nimeni ce crezi. Stînga-mprejur ! Cravașa arată în direcția barăcii.

Ketko o șterse la repezeală.

- Subofițer ! strigă neamțul.

Petar tresări și se repezi într-un suflet.

- Ordonăți, domnia-voastră, domnule comandant...

Neamțul i-o tăie :

- Ce înseamnă asta ? Ce-i cu dumneata, subofițer ? Dă drumul oamenilor, în afară deăștia. Dar, un-doi.

- 'teles, să trăiți. Mîna și mustața lui Petar tremurără din nou cînd salută. Drepti ! comandă el apoi cu voce spartă. Demelciuk și Goloșin, doi pași înainte ! Toți ceilalți : stînga-mprejur ! Spre baracă, pas alergător ! Salută încă o dată stîngaci, și pași în urma celor care o rupeau la fugă. Cînd trecu pe lîngă Ivan și pe lîngă Demelciuk, șuieră printre dinți : Am să v-o plătesc eu cu vîrf și îndesat !

Demelciuk îi făcu lui Ivan semne cu ochiul. Buzele lui formară în tăcere cuvinte. Dar Ivan nu înțelese. Se uită întrebător la bucătar.

Demelciuk clipi din nou din ochi, deschise gura. În aceeași clipă se ivi în fața lui neamțul, care stătuse pînă atunci de vorbă cu ofițerul de poliție. Fața lui Demelciuk se împietri, pierzîndu-și expresia.

– Așadar, tu erai înțeles cu Tretiak ? întrebă neamțul, ați vrut să ațițați oamenii, ai ? Cine v-a instigat ? Cine v-a băgat în cap povestea cu Ucraina roșie ? Ei, cine ? Ai de gînd să vorbești, ori ba ?

– Nu știu nimic, rosti Demelciuk.

Ochii lui priveau în gol.

– Nu face pe prostul, că avem noi ac de cojocul tău. Încotro a plecat Tretiak ?

– Nu știu.

Neamțul primi același răspuns și la toate celelalte întrebări. Îl cuprinsese furia.

– Așadar, n-ai de gînd să vorbești ?

– Nu știu nimic !

– Tot nu știi nimic ? Cravașa șuieră prin aer și, plesnind, trase o diră roșie ca focul peste fruntea și peste obrazul stîng al lui Demelciuk.

Mîna lui Demelciuk se ridică, trecu greoi peste locul lovit și căzu iar în jos. Ochii priveau în gol, fără expresie, ca și înainte.

– Încă nu-ți ajunge ? Cravașa plesni pentru a doua oară fața lui Demelciuk. Încă nu ?

Ofițerul de poliție pași înainte.

– Dați-mi voie mie... Se uită drept în ochii ficși ai bucătarului și zise încet, apăsînd pe fiecare cuvînt : N-are nici un rost, Demelciuk, avem copilul tău, o avem pe Olena, auzi ? Și dacă nu-ți bagi mințile în cap...

Bucătarul se schimbă deodată. Pe fața lui schimonosită se citea spaima. Biigui :

– Și... ce... se... întîmplă... cu ea ?

Ofițerul de poliție își aprinsese cu încetineală calculată o țigară, înainte de a răspunde.

– Asta depinde de tine. Dacă-ți bagi mințile-n cap și renunți să mai tăgăduiești, nu i se întîmplă nimic. Dar dacă te încăpățînezi, nu știu, zău, cum s-ar putea termina cu bine povestea cu Olena.

– Am să vorbesc.

– Ei, vezi ! Ofițerul de poliție rîse. Știam eu. Se adresă neamțului : Îl luăm și pe celălalt în lucru ?

Ivan Goloșîn simți pironindu-se asupra-i privirea neamțului ; i se făcu cald ; urechile îi vijiiu, dar nu lăsă să se observe nimic, ci se uită ținută înainte. Apoi îl auzi nedeslușit pe neamț hotărînd :

– Nu, întii trebuie să terminăm cu unul.

O atingere ușoară îl trezi din amorțeală. Neamțul îl lovi cu cravașa peste umăr.

– Ordonati ?

– Nu dormi de-a-mpicioarele ! Ia caii și du-i în poiană. Lasă-i să pască și să se odihnească. Dar aține-te prin apropiere. Te chemăm noi mai tîrziu. Înțeles ?

– Țeles, să trăiți.

Ivan se duse la cai, îi deshămă și-i mină în spatele barăcii. Cînd coti pe după colț, aruncă înapoi o privire fugară. Cu spatele la el, Demelciuk stătea înaintea celor doi ; era mai înalt și mai spătos decît ei, totuși părea slab și mic în fața lor ; mîinile îi atîrnau moi, umerii erau girboviți parcă sub apăsarea unei poveri grele. Ivan își aminti de un pom din livada lui de acasă, din Golovoje, de un măr, pe care-l atinsese în treacăt trăsnetul și care de-atunci se usca, se pipernicea.

La gîndul ăsta i se păru că saliva devine amară. Scurpă, dar gustul amar stăruia.

Ivan stătea întins pe spate și se uita la cerul înalt, spălăcit, fără nori. Prin haină și prin cămașă simțea poiana înfiorându-l. În spatele lui pășteau caii. Ivan le simțea mirosul. Auzea zgomotul ușor pe care-l făceau falcile lor măcinând. Mirosul și zgomotul, lunca de dedesubt și cerul de deasupra îi erau familiare și-i făceau inima grea.

„Eh, să fi din nou țăran !” Își aminti de cuvintele pe care le rostise neamțul atunci, la Kolodna : „După aceea capeți pământ, o moșie întreagă, ai să-ți poți aduce femeile...”

Într-un rînd, subofiterul Petar îi dăduse de veste că Marina și bunică-sa sînt sănătoase, că sînt adăpostite într-un lagăr de refugiați. Așteaptă acolo pînă vine el să le ia sau pînă trimite după dinsele. Dar cînd o să fie asta ? Încă nici nu începuse „acțiunea de eliberare a Ucrainei Mari”, „marșul spre frații noștri neizbăviți” sau cum s-o mai fi numind asta în neînțelesele ordine de zi ale comandantului, pe care Petar le citea în fața lor. Și cînd-avea să înceapă, unde, la ce are să ducă ?

Lui Ivan i se păru deodată că-l aude iar pe Tretiak vorbind, cu vocea lui înăbușită, ce venea parcă de departe : „De ce să facem o Ucraină Mare ? De ce să n-aducem partea mai mică la cea mare, creanga la trunchi ? Și ce cauți nemții în toată povestea asta ?”

Da, ce caută ei, la urma urmei, în toată povestea asta ? Ivan se sperie, își ținu răsufierea. Nu cumva gîndurile lui prinseseră glas ? Trase cu urechea. Nimic. Ce-or fi făcînd cu Demelciuk ? În ultimele zile povestise deseori despre fetița lui, despre marea lui bucurie, despre Olena.

„E ca un mieluşel, spusese el. Am dus-o la sora mamei mele, e în mîini bune acolo, stă ca Isus în iesle.” Acuma, ei o descoperiseră pe Olena. Și dacă Demelciuk n-a făcut ce i s-a cerut... Dacă n-a putut face ceea ce i-a cerut neam-

țul ? Dacă n-a putut spune unde se află Tretiak ? Sau știa unde ? Poate că știa și a dezvăluit taina ca s-o scape pe Olena și pentru că-și închipuia că există cineva care, oricum, o să-l prevină pe Tretiak. De aceea s-o fi uitat Demelciuk cu atîta spaimă și implorare la Ivan ? Dar cum să-i dea Ivan de veste celui dispărut ? Unde să-l caute ?

Unul din cai sforăi. Dinspre baracă adia o boare ușoară, aducînd miros de scoartă și de rășină. Pe cer se iviseră doi nori. Erau lungi, întinși, sinilii. Îți puteai închipui că sînt păduri ; păduri din munți, în care dispari, din care apari, așa cum făcuseră Șuhaj și ceilalți haiduci.

„Șuhaj și ceilalți... ăștia luau întotdeauna de la bogați și dădeau săracilor... Eh, stai să vezi, nu e chiar așa... Ce ? Cum ?... Am să-ți explic eu...”

Ivan se ridică, șovăind. Se îndreptă încet spre cai, se aruncă pe cel mai vinjos, o iapă șargă, iar pe celălalt, pag, îl apucă de dirlogi.

De sus, de pe creastă, baraca din vale apărea ciudat de mică, de dărăpănată și de neprimitoare. Un adăpost vitreg pentru vremuri vitrege.

Ivan pocni din limbă. Șargul își scutură coama, necheză și se așternu la drum. Vîntul, care le bătea în față, aducea cu el mirosul de cetină al pădurilor din munți ; mirosul de cetină în care se amesteca și o altă mireasmă, necunoscută și totodată familiară : suflarea îndepărtată a ținuturilor cu cernoziom¹.

¹ Adică a stepei ucrainene (n. r.).

CUPRINS

	<u>Pag.</u>
<i>Cuvînt înainte</i>	5
Fuga	15
Un soldat al revoluției	51
În impas	85
Înțelepciunea de pe urmă	104
Un cîntec de departe	139
Merisorul de aur	167
Acasă	174

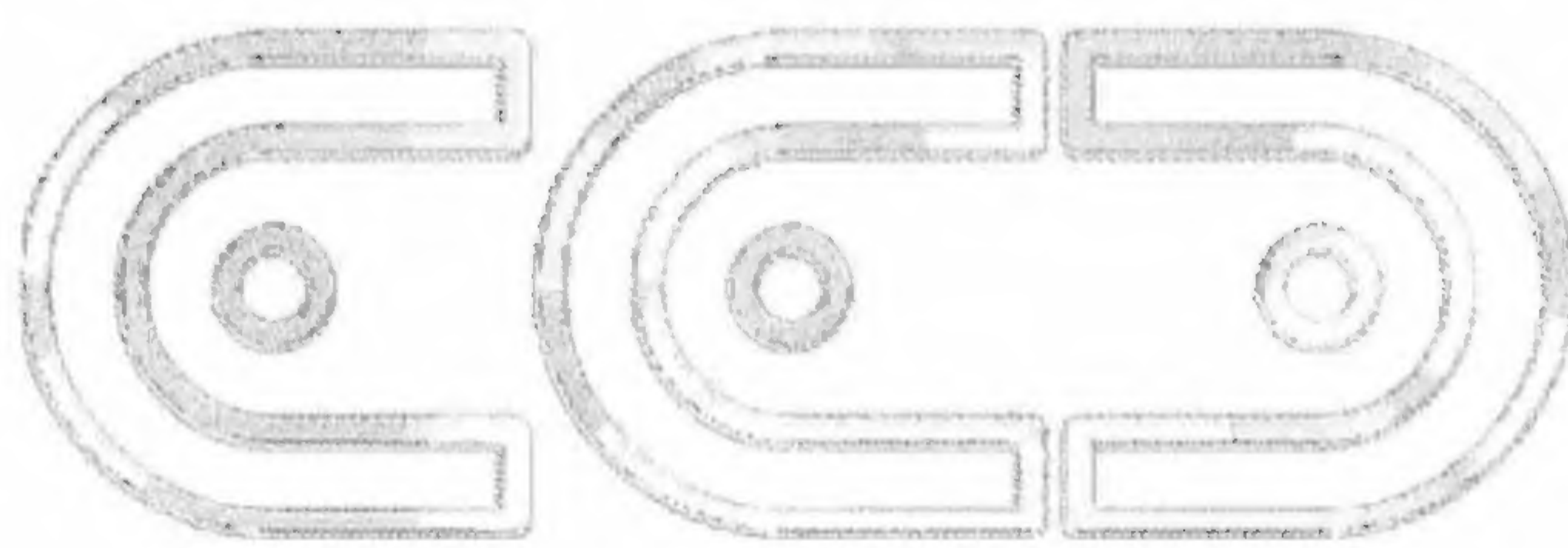
C.A. 55

Responsabil de carte: S. Hirsch
Tehnoredactor: A. Bucur
Corector: P. Stoica

*Dat la cules 09.06.60. Bun de tipar 16.07.60. Tiraj
8.145 ex. Hirtie cărți școlare de 65 gr./m². Format
700×1000/32. Coli ed. 9,93. Coli de tipar 6,75. Edi-
ția I. Comanda 4801. A. nr. 0405. Pentru bibliote-
cile mici indicele de clasificare 83-32-R.*

Tiparul executat sub com. nr. 1021 la Combinatul
Poligrafic Casa Școlară „I. V. STALIN”,
București — R.P.R.

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

